

boş

**DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ
SİYASET VE KÜLTÜR DERGİSİ**
Yıl:4 / Sayı: 23 / Eylül - Ekim 2013 / ISSN 1309-601X
İki ayda bir yayımlanır.

Sahibi
GÜNTÜLÜ EĞİTİM YAYINCILIK VE TİC. LTD. ŞTİ.

Editör
Prof. Dr. Recai Coşkun

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Kamil Aydın
Prof. Dr. Mustafa Erdem
Prof. Dr. Mevlüt Karakaya
Prof. Dr. Necdet Hayta
Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran
Prof. Dr. Zuhâl Topçu
Prof. Dr. Hasan Tunç
Prof. Dr. Vahit Türk
Doç. Dr. İbrahim Maraş
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Özbay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Nebahat Akbaş

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Net Ofset

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın – Hakemli Dergi

Büro İç Hizmetler
Atakan Türkyılmaz

Adres: 1. Cad Nu.: 43/4
06520 Balgat-Ankara
Tel: +90 (312) 287 88 99
Faks: +90 (312) 285 44 99
Web: www.turkizdergisi.com.tr
e-posta: bilgi@turkizdergisi.com.tr
Fiyatı: 15 TL

Basım Yeri
Net Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
www.netmatbaacilik.net
Necatibey Cad. Lale Sok. Nu.: 21/27 Yenışehir/Ankara
Tel-Faks: 0.312.230 07 23

Basım Tarihi: Eylül 2013 – Ankara

Abonelik Ücreti (Yıllık)
Yurt içi: 90 TL
Kurumsal abonelik: 180 TL
Yurt dışı:
Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri: 75£
ABD ve diğer ülkeler: 100\$
Abonelik için: 0.312.287 88 99
Nu.lı telefondan Atakan Türkyılmaz

BİLİM, DANIŞMA VE HAKEM KURULU

- Prof. Dr. Abdurrahman Küçük Ankara Ü
 Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu Ankara Ü
 Prof. Dr. Adnan Ömerustaoğlu İstanbul Ü
 Prof. Dr. A. Faik İmamoğlu Gazi Ü
 Prof. Dr. Ahmet Aksoy Gazi Ü
 Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu Ankara Ü
 Prof. Dr. Ahmet Taşağıl Mimar Sinan Ü
 Prof. Dr. A.Kadir Yuvalı Erciyes Ü
 Prof. Dr. Azmi Yetim Gazi Ü
 Prof. Dr. Beğlü Eke Erciyes Ü
 Prof. Dr. Celalettin Yavuz Türksam
 Prof. Dr. Çetin Elmas Gazi Ü
 Prof. Dr. Doğan Cansızlar Atılım Ü
 Prof. Dr. Dursun Yıldırım Hacettepe Ü
 Prof. Dr. E.Ethem Atay Gazi Ü
 Prof. Dr. Enver Bozkurt Kırıkkale Ü
 Prof. Dr. Esmâ Şimşek Fırat Ü
 Prof. Dr. Hacı Duran Adıyaman Ü
 Prof. Dr. Hasan Onat Ankara Ü
 Prof. Dr. Hayrani Altıntaş Ankara Ü
 Prof. Dr. H.İbrahim Yalın Gazi Ü
 Prof. Dr. Hikmet Öksüz KTÜ
 Prof. Dr. Hüsnüye Canbay İnönü Ü
 Prof. Dr. Kadir Arıcı Gazi Ü
 Prof. Dr. Kamil Aydın Atatürk Ü
 Prof. Dr. Mehmet Saray Yeditepe Ü
 Prof. Dr. Mehmet Şahingöz Gazi Ü
 Prof. Dr. Meral Töreyn Gazi Ü
 Prof. Dr. Murat Sezginer Gazi Ü
 Prof. Dr. Musa Şaşmaz Niğde Ü
 Prof. Dr. Musa Taşdelen Sakarya Ü
 Prof. Dr. Mustafa İlbaş Gazi Ü
 Prof. Dr. Nadim Macit Ege Ü
 Prof. Dr. O. Kürşat Ünal Gazi Ü
 Prof. Dr. O. Üçler Bulduk Ankara Ü
 Prof. Dr. Recai Coşkun Sakarya Ü
 Prof. Dr. Recep Kılıç Ankara Ü
 Prof. Dr. Sabahat Deniz Marmara Ü
- Prof. Dr. Sadettin Gömeç Ankara Ü
 Prof. Dr. Suna Başak Gazi Ü
 Prof. Dr. Şener Büyüköztürk Gazi Ü
 Prof. Dr. Temel Çalık Gazi Ü
 Prof. Dr. Vahit Doğan Gazi Ü
 Prof. Dr. Vahit Türk Kültür Üniversitesi
 Prof. Dr. Yaşar Özbay Gazi Ü
 Doç. Dr. Faruk Bilir Selçuk Ü
 Doç. Dr. Hanife Güz Gazi Ü
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar Bilkent Ü
 Doç. Dr. Hatice Mumyakmaz Cumhuriyet Ü
 Doç. Dr. İlyas Topsakal İstanbul Ü
 Doç. Dr. Kemalettin Kuzucu Trakya Ü
 Doç. Dr. Kemal Üçüncü KTÜ
 Doç. Dr. Kutluk Kağan Sümer İstanbul Ü
 Doç. Dr. Mehmet Akif Okur Gazi Ü
 Doç. Dr. Mukadder Boydak Fırat Ü
 Doç. Dr. Nurcan Toksoy Erzincan Ü
 Doç. Dr. Selçuk Duman Gazi Osman Paşa Ü
 Doç. Dr. Şeref İba Çankaya Ü
 Doç. Dr. Taner Tatar İnönü Ü
 Doç. Dr. Tefik Gülsoy Atatürk Ü
 Doç. Dr. Timuçin Kodaman S. Demirel Ü
 Doç. Dr. Toğrul İsmayıl Tobb Ü
 Doç. Dr. Yaşar Kaya İnönü Ü
 Doç. Dr. Yonca Anzerlioğlu Hacettepe Ü
 Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turgut Niğde Ü
 Yrd. Doç. Bülent Yavuz Gazi Ü
 Yrd. Doç. Dr. Cevdet Şanlı Yıldız Teknik Ü
 Yrd. Doç. Dr. Erkan Göksu Gazi Osman Paşa Ü
 Yrd. Doç. Dr. Köksal Şahin Sakarya Ü
 Yrd. Doç. Dr. Murat Taşdemir Osmangazi Ü
 Yrd. Doç. Dr. Türkan Erdoğan Pamukkale Ü
 Yrd. Doç. Dr. Yalçın Sarıkaya Giresun Ü
 Yrd. Doç. Dr. Yüksel Topaloğlu Trakya Ü

İÇİNDEKİLER

Değişen Dünyada, Değerlere Değmek / Doç. Dr. Ersan ERSOY	7
Milenyum Gençliğinin Dijital Yaşamı: Küresel Gençlik Kültürünü Sosyal Medyada Okumak / Doç. Dr. Ünal ŞENTÜRK	29
Küreselleşme Sürecinde Bilgi Toplumu, Eğitim ve Gençlik / Doç. Dr. Mustafa TALAS	47
Gençlik, Sosyal Medya ve İnternet Bağımlılığı / Yrd. Doç. Dr. Vehbi BAYHAN	61
Gençlerin Doğal Çevre İle Etkileşim Kurmalarının Güvenli Yarınlar İçin Önemi / Abdullah KARATAŞ	81
Gençlik ve Sosyal Paylaşım Siteleri / Arş. Gör. Hatice DURAN OKUR	93
Nasreddin Hocanın Bazı Fıkralarının Sosyal Psikolojik Açından Toplumsal Bilinç Bağlamında Değerlendirmesi / Öğr. Gör. Alpaslan KARAPINAR	107
Bir Bilim Alanı Olarak Türkçe ve Türkçe Eğitimi / Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	121
Bir Seyyahın Gözünden Türk Kadını ve Düşündürdükleri / Yrd. Doç. Dr. Asiye DUMAN	131

boş sayfa

DEĞİŞEN DÜNYADA, DEĞERLERE DEĞMEK

DOÇ. DR. ERSAN ERSOY*

Giriş

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli vasıflarından bir tanesi değer üretebilmesi ve ürettiği değerler istikametinde hayatını tanzim edip sürdürebilmesidir. Geçmişten günümüze, hem fiziki alan içerisinde hem de sosyal alan içerisinde değer üreten bir varlık olarak insan, hayatını kolaylaştıracak ve manalandıracak sürekli bir gayretin içerisinde. Aslında bu durum belirsizliklerden nefret eden insanoğlunun, varlığını sürdürmek çabasıyla sonu gelmeyen bir anlam arayışı içerisinde olduğunu bize gösteriyor. Varlığını sürdürme çabası, insanın en temel dürtüsü olmakla birlikte karşılığında dünyayla alakalı pek çok yorumu da beraberinde üretiyor.

Esasen hangi alanda olursa olsun insan üretimleri, onun hayat standardını ve yaşam kalitesini de belirlemektedir. Bu açıdan sosyal olana tabi olma özelliği gösteren insanın, ihtiyaçlarını karşılama, üzüntülerini ve sevinçlerini paylaşma, iletişim kurma, anlama ve anlaşılma çabalarını karşılayabilmek amacıyla

* İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Günümüz dünyanın geçerli paradigması postmodernite ise müphemlik ekseninde çoğulculuğu öne sürerek, değerler alanında bir kaosu ve anarşinin yaşanmasına sebep oldu. Kısaca yaşanan bu değişimler, değerlerin bahçesi ve otağı “gönül”leri çorak çöllere çevirdi. İnsanların gönülle olan irtibatını kopardı.

diğerleriyle gerçekleştirmiş olduğu sosyal ilişkilerin ve bu ilişkilerde geçerli olmak üzere ürettiği değerlerin, hayatını şekillendirmede önemli bir yeri bulunduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla faydaları, işlevsel özellikleri ve insan hayatındaki yeri itibarıyla değerlerin de bir değeri olduğunu ifade edebiliriz. Yani her şeyin ötesinde aslında “değerin değeri” vardır. Bugün insanların değerlere attıkları önem ise gittikçe artmaktadır. “Değerler eğitimi”, “değerler dünyası”, “değer değişimleri”, “değerlerin çözülmesi”, “değer bunalımları”, “değerin gidişatı” gibi sürekli yapılan vurgulamalar ve atıflar, aslında günümüzde değerlerin ne kadar önemsendiğini ve insanlık açısından ne kadar merkezi bir konumda yer aldığını bize göstermektedir. Değerlere bu denli vurgu yapılması değerlerin değerinin yanında, modern dünyanın krizlerinde boğuşan insanın sosyal ilişkilerinde ve hayatında önemli bir ihtiyaç haline gelmesinden kaynaklanmaktadır.

Buluşlarıyla, ilmiyle, tekniğiyle, yaşama koşullarıyla birlikte modernleşme bir yandan insan ilişkilerine ve hayatına büyük kolaylıklar getirirken diğer taraftan onun hayatında yeri doldurulamayacak kayıplara sebep olmuştur. Modernite öznel bir gerçeklik olarak gördüğü değerlerin üzerinden adeta bir silindir gibi geçerken, onun uzantısı veya muhalifi olarak

kabul edilen postmodernite, değerlerin içini boşaltma gayretine koyuldu. Modern zamanlarda varlıkla değer arasında örülen duvar, hem varlık hem de değerler alanında büyük krizlerin yaşanmasına neden oldu. Bilgiye, siyasete ve genel olarak hayata eşlik etmeyen “insani değerler”, dünyada -Japonya ve Irak örneklerinde olduğu gibi- büyük felaketlerin meydana gelmesine yol açtı. Günümüz dünyanın geçerli paradigması postmodernite ise müphemlik ekseninde çoğulculuğu öne sürerek, değerler alanında bir kaosu ve anarşinin yaşanmasına sebep oldu. Kısaca yaşanan bu değişimler, değerlerin bahçesi ve otağı “gönül”leri çorak çöllere çevirdi. İnsanların gönülle olan irtibatını kopardı.

Diğer yandan bugün davetsiz bir misafir olarak biraz pişkin ve biraz da şımarık bir edayla kapıları çalan küreselleşme, toplumları kayıtsız kalınamayacak büyük değişimlere zorlamaktadır. Hızlı değişim süreçleri toplumlar ve kültürler üzerinde büyük şoklar yaratırken aynı zamanda kalıcı ve köklü değerleri tehdit etmekte, günübürlük ilişkileri yüceltmektedir. Günümüzde insanlar arası ilişkilerin doğasına geçicilik, kırılabilirlik hakim olmakta ve ilişkiler çok geçmeden çözülmektedir. Çözölmeye yüz tutan ilişkiler ağında bireyleri saran sosyal bağlar zayıflamakta, akabinde yakınlık kültürü ve duygusu ortadan kalkmaktadır. Güvensizlik zemininde kurulan ilişkilere karşı birey bazen kalkan örmekte ve yalnızlığı bir sığınak olarak tercih etmektedir. Çoğu zaman kaybolan ve çözülen sosyal bağlar neticesinde ortaya, saldırgan ve şişmiş bir egoyla yalnız ve yardıma muhtaç sahte sevgiler ve ilişkiler cenderesinde çaresiz kalarak destek arayan ve gittikçe güruhlaşan bir nesil çıkmaktadır. Bu süreçlerde sıcak bir toplumsal kucaklamaya hasret olan birey, kitlesel bir tecridin soğuk yüzüyle karşı karşıya kalmaktadır.

Cemiyet içerisinde değerler, bireylerin davranışlarını belirlediği gibi, sosyal yapıya da asli karakterini ve rengini verir.

Yaşanan bu gelişmeler günümüzde değerleri yeniden gündeme getirmeyi gerekli ve değerli kılıyor. Kadim geleneklerin özüne sadık kalınarak değerlerin yeniden inşasına girişmek, onu bugüne ve geleceğe taşımak insanımızın ve insanlığın tekâmülü açısından önemli gözüküyor. Çalışmamızda sosyal ilişkiler dünyasında meydana gelen yoğun ve hızlı değişimler neticesinde bireyin yaşadığı süreçler ele alınacaktır. Sosyal bilimler içerisinde önemli bir problem alanı olarak gördüğümüz bu konuda dikkatlerin yoğunlaşması, bireyin değersizleşen hayatına ve ilişkilerine çözüm bulmadaki gayretlere mütevazı bir katkı sağlayacaktır.

Değerlerin Değeri

İnsanlar cemiyet içerisinde yaşarken, aynı zamanda ilişkilerinin ve etkileşim biçimlerinin üzerine, fikir birliği ve tasvip sağlarlar. İşte değerler, davranışın nasıl olması gerektiğini belirten, iyi kötü, doğru yanlış hükümleri ile desteklenmiş, ölçütler ve izafi tasviplerdir. Cemiyet içerisinde değerler, bireylerin davranışlarını belirlediği gibi, sosyal yapıya da asli karakterini ve rengini verir. Bir toplumun belirli konulardaki değerleri, o toplumun belirli konular hakkındaki hislerini, düşüncelerini, hedeflerini ve davranış biçimlerini ifade eder.

Değerler uzun dönemli kültürel yönelimleri olduğu kadar, açıkça inançları, bilgiyi, duyguları, algılamaları, tavır ve tutumları da içermekte, bütün durumların temel tamamlayıcı parçaları olarak bulunmaktadır. Değerler burada olduğu gibi sadece toplumun görünen yüzünde değil, aynı zamanda değişen yüzünde de etkili olan yapılardır. Zira, toplumsal değişme, esasında değer değişmesidir ve toplumsal çelişki de bir değer çelişkisidir. Temelde rollerdeki, usullerdeki, organizasyonlarda ve normlardaki değişmeler, merkezi değerlerdeki değişmelere dayanmaktadır.¹ Bu önemi ile birlikte, toplum içerisinde sosyal ve fiziki hayatın her noktasına kadar sızarak büyük bir sahayı kaplayan değerler, çok eski zamanlardan itibaren tartışma konusu olmuş ve insanların merak sahasını işgal etmiştir.

Değer kavramının ilim sahasındaki kullanımı, insanlığın sosyal konulara kafa yorduğu zamandan itibaren başlayan, uzunca bir tarihi sürece dayanmaktadır. Nitekim değerler probleminin incelenmesi ve bilimsel bir konu olarak ele alınması, ilk olarak felsefe tarafından yapılmış ve bu ilmin kavramın gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Değerler, uzunca bir müddet felsefe disiplini içerisinde bilgi-değer problemi başta olmak üzere, ahlakta ve estetikte, iyi- kötü, güzel-çirkin, doğru ve yanlış belirlemek için tartışılan, normatif bir ölçü arayışı olarak ele alınmıştır. Ancak, değer kavramının sosyal ilimler dünyasında bilimsel olarak tanımlanması yenidir. İlk defa, 1918 yılında Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan ve izahı yapılan değer kavramı², Latince kıymetli olmak veya üstün, hâkim, güçlü olmak anlamlarına gelen “valere” kelimesinden türemiştir.³

Değerlerin sosyal bilimler dünyası içerisindeki önemi, insan davranışına yön vermesi ve ona tesir etmesinden kaynaklanmaktadır. Zira Cemil Meriç, değerlerin insan davranışlarını biçimlendirdiğini ve ideallerinin oluşmasına hizmet ettiğini söyler.⁴ Bu çerçevede Rokeach, değerleri insan davranışına rehber olan, onu belirleyen ve düzenleyen, sürekli inançlar olarak tanımlamaktadır.⁵ Rokeach’a göre bir değer, günlük hayatımızda önemli önerilerin bir çoğu olan, “kriter” ve “standart” hükmündedir.⁶ Bu standartlar nasıl davranmamız gerektiğini bize göstermektedir. Aynı zamanda değerler, alternatifler arasında seçim yapar ve böylece alternatif seçenekler arasındaki çatışmayı giderir. Rokeach’ın çalışmalarından yola çıkan Schwartz ise değerleri, insanların hedeflerini ve motivasyonunu belirleyen rehber ilkeler ve inançlar olarak tanımlamaktadır.⁷ Yine aynı doğrultuda bir tanımlama yapan Berger’e göre değerler, davranışın nasıl olması gerektiğini belirten, hangi davranışın iyi, hangi davranışın kötü olduğu hakkındaki fikir, inanç ve kabullerdir.⁸ Değerlerin davranışlar üzerindeki bu tesiri ile birlikte, şunu belirtmek gerekir ki; değerlerden davranışa yönelen bu etki dolaysız değil, normların aracılığıyla gerçekleşmektedir.⁹ Zira değerler kişiye ve onun davranışlarına olduğu kadar, sosyal

sisteme de mal edilmiş; kişi değerleri, tutumlar, tercihler ve inançlar çerçevesinde, toplum değerleri ise toplumsal normlar ve kurallar çerçevesinde ele alınmıştır.¹⁰

Sosyolojik olarak bütün tanımları kapsayacak şekilde bir değer tarifini şöyle yapabiliriz: Değerler, sosyal ilişkiler dünyasında paylaşılan, sosyal ve fiziki hayatın bütün yönlerine ilişkin, bireylerin ve grupların gerçek objesiyle münasebetlerinden geliştirdiği, hoşlanılan veya hoşlanılmayan, iyi veya kötü yöndeki tercih ve seçimlerini ifade eden, bu itibarla onların hayatlarına bir düzen ve bütünlük getiren inançlara dayalı izafi tasviplerdir. Bu yönüyle değerler, objeden ziyade ona yönelik izafi atıf ve nitelermeleri ifade etmektedir.

Değerler aslında kişiye ve gruba yararlı, arzu edilen istenilen ve beğenilen şey olarak ifade edilmektedir. Değer, bireylerin atfetmeleri sonucunda oluşan bir gerçekliktir. Bu açıdan değeri belirleyen ve ortaya koyan insanın ona atfettiği veya transfer ettiği önemliliklerdir.¹¹ Gerçekten de değerler insanların üstün tuttıkları belirli fikirler veya inançlar manzumesidir. Bu fikirler, insanların, objelerin göreceli önemine ve kıymetine yönelik vurguları ve içerikleri belirten hükümlerdir.¹² Dolayısıyla bir değeri kabul eden, benimseyen insan, her şeyden önce ona önem verir ve onunla ilgili taraf olur veya ona meyleder. Bazıları sanata düşkün olduğundan heykele ve resme önem verirken, bazıları için bu heykellerin taş parçasından başka bir anlamı ve önemi yoktur. Bazı insanlar cumhuriyetten yana olabilirken bazı insanlar da krallıktan yanadır.

Değerler aslında kişiye ve gruba yararlı, arzu edilen istenilen ve beğenilen şey olarak ifade edilmektedir. Değer, bireylerin atfetmeleri sonucunda oluşan bir gerçekliktir.

Değerler ve Sosyal İlişkiler

En genel ve beşeri bir sistem olarak toplum, sosyal teşkilatlardan, sosyal kurumlardan ve grup gibi yapılardan meydana gelen büyük bir ağıdır. Ancak toplumun yapıları asla insanlardan soyutlanmış, bir sanat eseri için iddia edebileceğimiz şekilde, kendi âleminde mevcut şekillerden ibaret değildir. Hayattan gelme şekiller olarak, bizim de içerisinde bulunduğumuz ve varlığımızla katıldığımız ilişkilerdir.¹³ Toplum her şeyden evvel insan davranışlarından oluşur ve insan hayatının bir olgusudur. Toplumsal olay insan hayatından değil, insanların birlikte yaşamasından doğan bir olaydır. Bunun temelinde ise birlikte yaşamaktan doğan karşılıklı ilişkiler söz konusudur.¹⁴ Bu yönüyle toplumun sosyal ilişkilere

Sosyal ilişkiler, hissi münasebetlerle bağlılıkları nispetinde devamlılık arz ederler. Ortak hatıraların mahsulü olan hissi güç, bilhassa toplum hayatı için çok önemlidir.

dayalı olarak ve bu ilişkiler neticesinde ortaya çıkan ürünler üzerine inşa olduğunu söyleyebiliriz.

Toplumda kurucu öge olarak sosyal ilişkiler, bir ferdin veya grubun kendi dışındaki fert ve grupların çeşitli davranış biçimlerini ve beklentilerini hesaba katarak sürdürdüğü ilişkilere dayalı etkileşimleri ifade etmektedir.¹⁵ Sosyal ilişkiler belirli bir süreç içerisinde gerçekleşir ve sonucunda bireyler başlangıçtan çok daha da farklı bir durumda bulunabilirler. Bunun gerçek sebebi bireyler arasında gerçekleşen bu ilişkilerde bir etkileşimin vücuda gelmesidir. Sosyal etkileşim bireyin çevresiyle bilinçli ve istekli etkileşim kurmasına ve onların davranışlarına uyum veya tepki tutumları geliştirmesine denir.¹⁶ Ancak her ilişki ve etkileşim sosyal

ilişki olarak kabul edilemez. Sosyal ilişkilerde “farkındalık” esas olan bir durumdur. Sosyal ilişkiler birbirinin varlığını idrak eden ve azami ölçüde karşılıklı saygıya ve aynı manevi yöne sahip olmuş bireyler arasındaki bir münasebeti ifade eder. Yan yana olan iki eşya arasındaki ilişki sosyal ilişki olmadığı gibi, karşısındaki kişiyi adeta eşyadan farksız gören bir münasebette de sosyal ilişki gerçekleşmez.¹⁷ Bu açıdan sosyal ilişkilerde iletişim ve karşılıklı haberdarlık olması gereken temel şartlardandır.¹⁸ Burada kast edilen fiziki karşılık veya yakınlık değil, fertlerin birbirlerinin mevcudiyetini karşılıklı olarak tasdik etmeleri manasını taşır.¹⁹ Dolayısıyla ancak birbirinin sosyal varlıklarını gören ve bunun farkında olan insanlar arasında sosyal ilişki gerçekleşir, aksi hâlde var olan durum fiziki bir mevcudiyet konumundan öteye geçemez.

Sosyal ilişkiler başkalarına karşı içgüdü veya sadece hissi değil, makul olarak ileri sürülmüş ve şuurlu olarak, amaçlara göre belirli şekilde gerçekleşir. Dolayısıyla sosyal ilişkiler bireyler arasında akla dayanan ve belirli bir amaca bağlı davranışlardır. Ancak, sosyal ilişkilerin akli yönü, onda akli olmayan yönlerinin bulunmasına engel olmaz. Birçok ilişkilerimizde “kan” ve “duygu” gibi akli olmayan karakterlerin bulunduğunu görmekteyiz. Bu iki unsur akli destekler. Sosyal ilişkiler, hissi münasebetlerle bağlılıkları nispetinde devamlılık arz ederler. Ortak hatıraların mahsulü olan hissi güç, bilhassa toplum hayatı için çok önemlidir.²⁰ Bir annenin çocuğuna beslediği hisler, bir askerın milletine yönelik taşıdığı sorumluluk duygusu bazen akli bir karakterin de ötesine geçecek ilişkileri ortaya koyabilmektedir.

Weber sosyal ilişkiyi tarafların bir mana etrafında birbirlerine göre uyarlanmış ve o manaya yönelmiş davranışlar sergilemesi olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle sosyal ilişkinin gerçekleşebilmesi için, en az iki kişi arasında, belirli bir amacı ve anlamı bulunması ve belirli zaman süreci içermesi, etkileşimlere neden olması gerektiği söylenebilir.²¹ Sosyal ilişkiler çeşitli şekillerde ve tarzlarda davranış sergileme ihtimalini doğurur. Taraflar arasında asgari karşılıklı münasebetin varlığı gereklidir. Bu ilişkinin muhtevası çok farklı olabilir; kavga, düşmanlık, aşk, dostluk, sadakat, alış veriş, iktisadi veya cinsel rekabet, sınıfsal veya millî dayanışma-beraberlik görüldüğü üzere kavram taraflar arası iş birliği, dayanışma ya da çatışma ve mücadeleyi de içeriğinde taşımaktadır. Yine bireyler arasında kurulan sosyal ilişkiler geçici bir mahiyet arz edebilir veya daimi olabilir. Zamanla sosyal ilişkilerin mana içeriği değişebilir. Mesela dayanışmaya dayanan bir siyasi münasebet zamanla menfaat çatışmasına dönüşebilir.

Sosyal ilişkiler aynı zamanda toplumdaki normatif sistemin de kurulmasına imkân tanır. Toplum içerisinde ekseriyetin onayını almış yazılı veya yazısız tüm kaideler bir düzenin tesisine imkân tanır. Sosyal kuralların yerleşik bir düzen içerisinde olmasıyla birlikte bireyler, nerede ve nasıl davranması gerektiğine dair yaşayabilecekleri tereddütler ve kararsızlıklar ortadan kalkar. İşte sosyal ilişkiler zamanla kalıplaşarak belirli usullere ve tarzlara kavuşurlar. Zamanla bunlar toplum geneline yayılır, toplum tarafından onaylanır ve meşrulaştırılır. Bu itibarla normların ilk kaynağı sosyal ilişkilerdir.²² Toplum tarafından onaylanan ilişkiler bu çerçevede kabul, onaylanmayan ilişkiler ise reddedilir. Örneğin diğer insanların da haklarına tecavüz ederek girişilen bir rüşvet ilişkisi toplum tarafından onay görmeyen ve tasvip bulmayan bir sosyal ilişki biçimidir.

Sosyal ilişkiler genellikle belirli kurallara bağlı olarak gerçekleşirler. Bireyler veya gruplar içerisinde gerçekleşen bu ilişkiler genellikle toplum içerisinde yerleşmiş bulunan geleneklere ve değerlere göre olur. Sosyal ilişkilerin tesadüfi olarak veya bireysel çıkışlar sayesinde gerçekleştiği bir toplum içerisinde kaos atmosferi hâkim olur. O yüzden toplum içerisinde gerçekleşen sosyal ilişkiler, kültürel yapı ve sosyal değerlerin etkisi altında belirlenir. Toplumun geneli tarafından onaylanan ve kabul edilen sosyal ilişki biçimleri ise kurumların oluşmasına imkân tanır. Dolayısıyla her kurum içerisinde, toplumun kabul etmiş olduğu, değerler çerçevesinde uygun görülen sosyal ilişki biçimleri mevcut bulunur. Değerler atmosferi içerisinde kurulan sosyal ilişkiler ise o topluma özgü bir nitelik taşır.

Değerler, sosyal ilişkilerin amacına, şekline ve devamlılığına tesir eden önemli sosyal yapılardır. Gerek değerlerin ve gerekse normların sosyal yapıyı ve ilişkileri var eden, devam ettiren bir özellikte olmasının yanında, toplumun kolektif inancında ve vicdanında bu değerlerin önemli olarak kabul edilmesi onları

yaşatma çabalarını sürekli kılmaktadır. Değer ve normları yaşatma çalışmasına “sosyal kontrol” (içtimai murakabe) denilmektedir.²³ Bir sosyal yapının özünü koruyarak gelişmesi ve devamı sosyal kontrolün sistemli olarak varlığına bağlıdır. Sosyal kontrol sistemi, üyeleri üzerinde denetim kurar ve onların belirli şekillerde davranmaları ve ilişki biçimlerini yaşamaları için zorlamalarda bulunur. Bu durum bir yandan değerlerin yaşanmasını sağladığı gibi toplumun varlığını mümkün kılar ve belirli sosyal ilişkilerin gelişmesine yol açar.

Değerlerin niteliği, özendirici, rehberlik edici ve güdüleyici özellikleri²⁴ toplum içerisindeki insanları çeşitli ilişki biçimlerine sokar. Sosyal ilişkilerin karakteri, sosyal sistem içerisinde olay obje ve kişilerle karşı karşıya bulunan insanların tutumlarına ve etkileşim biçimlerine göre iki şekilde ortaya çıkar. İnsanlar ya “iş birliği” veya “mücadele” içerisinde olmak üzere iki şekilde sosyal ilişkilere dâhil olurlar. Her iki durum da sosyal etkileşim biçimidir, ancak bunlar farklı özellikleri ihtiva ederler. İş birliği iki ya da daha fazla ferdin, çabalarını ortak bir hedefe ulaşmak üzere birleştirmeleridir. Genellikle iş birliği, uyarılma ve özümleme süreçleri çok değerlidir. Zira bunlar düzeni ve sosyal barışı geliştirir ve ilerletirler. Burada maddi ve manevi benzer menfaatler söz konusudur. Mücadele ise, diğerlerinin yapacaklarına karşı onları ortadan kaldırmak, incitmek, mahrum etmek veya kontrol etmek için tasarlanan etkileşimi ifade eder. Burada da çakışan ve çatışan menfaatler mücadelenin kaynağı olabilmektedirler.²⁵ Mücadele süreci, istenilmeyen ve kaçınılan bir süreç olarak kabul edilirken, bazen çok değerli olarak görülebilir. Mücadele durumu eğer insanların vatanperverlik, adalet, kişisel onur vb. için yaşıyorsa, oldukça değerlidir.²⁶ Cemiyet düzenliliğini ve istikrarını sağlamak amacıyla, bu iş birliği ve mücadele biçimlerini, norm ve müesseseseleşmiş usulleriyle belirlemiştir. Ancak değişen şartlarla birlikte yeni değer, norm ve usuller iş birliği ve mücadele biçimlerinde farklılaşmayı doğuracaktır.²⁷

Gelenekselden Moderne, Bağlı Bireyden Bağız Bireye Sosyal İlişkiler

Sosyal ilişkilerde daha çok geleneğin ve geleneksel değerlerin hâkim olduğu bir toplum tipi olarak geleneksel toplumda²⁸ ilişkiler duygusal, samimi yakın ve yüz yüzedir. Sosyal bağlar oldukça kuvvetlidir. “Dedesı koruk yer, torunun dışı kamaşır” sözü bu toplumlardaki bağların yakınlığını anlatmak için yeterli bir ifadedir. Aile ve akrabalık ilişkilerinde meydana gelen birliktelik ve dayanışma, modern toplumlardakine kıyaslanamayacak ölçüde güçlüdür. Buradaki sosyal ilişkiler toplumun genelinde kabul gören ve istisnasız bir şekilde hassasiyetle uyulan örflere, âdetlere ve dine göre belirlenir. Bu değerlerin muhafazası ve devamı ise kuvvetli bir sosyal kontrol mekanizması sayesinde sağlanır.

Geleneksel toplumda aile, çalışma, sosyalleşme ve neslin biyolojik olarak devamını sağlayan bir birimdir. Bu toplumlarda doğurganlık oranları yüksek olmakla birlikte, geniş aile tipi görülür, boşanma reddedilir; kürtaj, ötenazi ve intihar konularında hayattan yana bir tavır sergilenir. Bireysel başarıdan ziyade toplumsal uyuşmaya önem verilir, otoriteye hürmet desteklenir ve yüksek düzeyde millî gurur ve milliyetçi bir bakış açısı mevcuttur.²⁹ Bugüne kanaat ve şükür ile yerleşmiş sosyal ilişkilerin bulunduğu bir hayatı idame ettirmek düşüncesinin olduğu dünya görüşü vardır. Sosyal ve iktisadi hayatta birey, kadercilik, kanaatkârlık, dayanışmacılık, yeniliklerden kaçınma ve tanımadıklarına karşı güvensizlik duyguları ile yaşamaktadır.³⁰ Diğer taraftan bütün toplumların hızlı veya yavaş değiştiği düşüncesinden hareketle, geleneksel toplumların da değişmeye açık oldukları, eski geleneklerle yeni değişen unsurları bir arada yaşatabilecek bir kaynaşma zeminine sahip bulunduğu ifade edilmektedir.³¹ Geleneksel eylem anlayışında ise eylemleri tasvir etmek için genelde organik metaforlara başvurulur. Zira bu toplumlarda çatışma burun buruna, kavga göğüs göğüse yapılır. Adalet göze göz dişe diştir. Görüşmelerde kalp kalbe karşıdır. Dayanışma omuz omuzadır. İnsanlar yüz yüze bakar. Dostluklar el ele, kol kola yürür.³²

Geleneksel toplumlarda vicdanı ve iradeyi şekillendiren en önemli kurumlardan birisi dindir. İnsan tasavvurlarının kaynağını geleneksel dünyada din belirlemektedir. Bireylerin karakterlerinin oluşmasında, davranış kriterlerinin tayininde ve sosyal ilişkilerinin şekillenmesinde, din kurumu önemli bir yere sahiptir. Bireylerin davranışlarını belirleyen ve ortak ahlak kriterlerinin kökenini oluşturan ilkeler, "Tanrı"nın emirleridir. Daha sonra seküler bir dünya görüşünün etkili olduğu Aydınlanma döneminde din tayin edici ve düzenleyici güç olma özelliğini önemli ölçüde yitirirken, insanlar da artık kendi doğrularını oluşturmaya ve kendi değerlerini belirlemeye çalışmışlardır.³³ Modernizmin getirdiği bireycilik, kişiye kendi aklını kullanarak geliştirdiği değerler ve ilkeler ile davranabilme imkânını sunmuştur. Değerlerin ve ahlâki hükümlerin göreceli olarak bireyin referanslarıyla belirlenmesi aynı zamanda sosyal ilişkilerde değer çoğulluğunu da beraberinde getirmiştir. Ancak seküler ve modern dönemin özgürlüğe kapı araladığı, herkesin kendi ahlâki ilke ve prensiplerini belirleme imkânı elde ettiği bu dönem aynı zamanda ahlâki bunalımların da temel nedeni olmuştur. Batıda 20. yüzyılın başlarından günümüze kadar devam eden "karakter eğitim programları"³⁴, aslında bahsettiğimiz bu bireyci ve seküler ahlâki problemlerin ve kaosun neden olduğu bunalımları gidermek amacıyla ortaya koyulan çalışmalardır.

Uygarlığın gelişmesi bir yandan bireyin hayatında önemli gelişmeler doğururken, diğer yandan aynı gelişmeler bireylerin parçalanmasına, yalnızlaşmasına ve dayanışma bağlarının da yok olmasına neden olmuştur.

Geleneksel ilişkilerden ve değerlerden kopuşla birlikte ortaya çıkan modern insan, sosyal ilişkilerini ve hayatını herhangi bir kutsal öğretiye, dine veya ideale göre değil, kendi aklıyla tanzim etmek zorunda olan salt dünya adamıdır, yani seküler bir kişidir. Topluluk hayatının mahsulü olan gelenekleri yaşamaz.³⁵ Rasyonalite zemininde, hayatın tanzimini kendi akli ve kendi tecrübeleriyle yine kendisinin kurgulayacağını sandığı için de o bir bireydir. Geleneksel insan muayyen anlamalara ve amaçlara sahip roller bütününe yerine getiren; bir aileye bir ülkeye, bir devlete, bir dine mensup insan iken, birey bütün bu rollerden ayrı ve ondan önce olan insan demektir. Geleneksel insan ideal olarak gördüğü bu muayyen modellere göre sosyal ilişkilerini kurup tanzim ederken, modern insan birey olmak iddiasıyla, yaygın kabul görmüş ortak prototipleri yaşamak yerine kendi istediğini yaşamak yoluna gidecektir. Sosyal ilişkilerinde

kendini düşünmenin neticesinde ise yalnızlaşma ve yabancılaşma içerisinde olacaktır.³⁶

Modern dünyada bireyin her alanda özgürce hareket edebilmesi temel prensip olarak kabul edilirken, bunun sonuçlarının bireye yansımaları oldukça vahim olmuştur. Siyasi, ahlâki ve ekonomik her alanda bireyin kendi değerlerini seçme özgürlüğü sanıldığı kadar bireyin hayatına özgürlük ve mutluluk getirmemiştir. Uygarlığın gelişmesi bir yandan bireyin hayatında önemli gelişmeler doğururken, diğer yandan aynı gelişmeler bireylerin parçalanmasına, yalnızlaşmasına ve dayanışma bağlarının da yok olmasına neden olmuştur.

Modern dünyanın liberalizmi sosyal ilişkilerde değerlerin nesnel dünyanın bir parçası olarak değil öznel dünyanın ve bireysel seçimlerin eseri olduğunu kabul eder ve desteklerken,³⁷ bu dünyadaki aşırı rekabet, çıkarıcılık ve başarı fikri, bencilliği besleyip dayanışmayı eritmiştir.³⁸ Bu noktada bencil kişi her şeyi kendisi için ister. Bölüşmek yerine sahip olmak kişiye haz verir. Benim için iyi olan iyidir düşüncesiyle birey çıkarı doğrultusunda her şeyi mubah olarak görür. Böyle bir ortamda sahip olmak tek hedef olunca kişi giderek daha açgözlü ve ihtiras sahibi olur. Çünkü ne kadar çok şeyi olursa, o kadar çok mutlu olacağını sanır. Böylece kişi etrafındaki herkese karşı düşmanlık beslemeye başlar. Bu tür bir düşünce içerisinde olan insa-

nın, arzuları sonsuz olduğu için, hiçbir zaman rahat ve huzur bulamayacağı açıktır. Onun bütün hayatı, kendinden çok şeye sahip olanları kıskanmak ve kendinden az varlığı olanlardan da korkmakla geçecektir.³⁹ Zamandan yana fakir, eşyadan yana zengin olan sahip olduklarıyla varlığı mümkün olan insana, zamanla sahip oldukları, sahip olmaya başlayacaktır. Aynı zamanda eşyanın ve şeylerin arkasında görülen insan ilişkilerinde bir basitleşme ve sığlaşma meydana gelecektir.

Bencilikle beslenen bireyciliğin gelişmesi ile birlikte insanların ait oldukları sosyal bağlarda bir zayıflama görülmüştür. Burada "homo economicus" olarak görülen birey ve onun ihtiyaçları, aile ve topluluk gibi kolektif sosyal yapıların ihtiyaçlarına baskın bir duruma gelmiştir.⁴⁰ Bireycileşme sürecinin neticesinde aile, akrabalık, komşuluk, cemaat ve gelenekle bağlarını kaybetmiş olan bireyde bir benlik kaybı meydana gelmiştir. Çoğu zaman bu toplumlarda benliği ayakta tutabilmek ve parçalanmasına karşı koyabilmek için boşluk, tüketim malzemeleri, yalıtılmış yeni hayatlar, politikacılar, romantik sevgiler ve sempatik terapistler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.⁴¹ Bireyciliğin bencilik sarmalında boy vermesi onun yalnızlaşmasına da neden olmaktadır.

Günümüzde akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve dostluk gibi güçlü dayanışma ve destek ağlarının zayıflaması bireyi modern hayatın zorlukları karşısında güçsüz ve yalnız bırakmaktadır. Bu sosyal desteğin azalmasıyla birlikte, birey tek başına hızlı ve yoğun bir hayatın çoğalan sorunlarıyla başa çıkma sıkıntısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Her türlü kendisini dış dünyaya bağlayan bağlardan kurtulmayı özgürlük olarak ifade eden modernite onu yalnızlık ve güvenlik problemleri ile baş başa bırakmaktadır. Modern hayatın insanların yaşama imkânlarında ve vasıtalarında kolaylık ve rahatlık sağlayarak onları özgür kıldığı bir gerçekse, diğer gerçek de insanların bu ortamda daha bağımlı, kaygılı ve sürekli tedirginlik duyguları içerisinde, özel hayatlarının teknolojik gelişmelerle tehdit altında olduğudur.

Özgürlük modern insan için iki yönlü bir anlam taşımaktadır. Geleneksel otoritelerden kurtulan ve özgürleşen ve birey hâline gelen kişi, aynı zamanda

Özgürlük modern insan için iki yönlü bir anlam taşımaktadır. Geleneksel otoritelerden kurtulan ve özgürleşen ve birey hâline gelen kişi, aynı zamanda yalıtılmış, güçsüz ve kendine yabancılaşmış, kendi dışındaki amaçların bir aracı hâline gelmiş ve yalnızlaşmıştır.

yalıtılmış, güçsüz ve kendine yabancılaşmış, kendi dışındaki amaçların bir aracı hâline gelmiş ve yalnızlaşmıştır. Bu durum onun özünü alttan alta kemirdiği, onu zayıflattığı, korkuttuğu için kendisine sığınak olabilecek yeni türden buyruklar ve otorite altına girmeye hazır bir hâle gelmektedir.⁴² Nihayetle yalnızlıklarıyla boğuşan birey, özgürlüğünü modern toplumda totaliter ve otoriter pek çok örgüt, grup veya liderlere devretmiş ve bağımlı bir duruma sürüklenmiştir.⁴³ Diğer bir ifadeyle de modern toplumun unsurlarına acziyet içinde boyun eğmiştir. Bu durum bağlarından sıyrılarak özgürleşen ve bireyselleşen, daha sonra da yalnızlaşan ve kimliksizleşen bireyin hayatını manalandıracak bir aidiyet ve kimlik edinme çabasının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir.⁴⁴

Küresel Dijital Ağlar ve Issızlaşan Birey

Günümüzde sosyal ilişkilerin doğasında önemli değişimler meydana gelmektedir. Gelişen teknolojinin insan hayatına girerek sosyal ilişkilere de yansımaları ve tesir etmesi toplumsal alanda önemli farklılaşmaları doğurmaktadır. Bu farklılaşmalar ve değişimler sosyal ilişkilerin hem biçiminde hem de ilişkilere tesir eden özünde ki temel değerler istikametinde yaşanmaktadır.

Sosyal ilişkilerin sürekli değişen ve yenilenen bir dünyada, istikrarlı olma ve kalıplaşmış geleneklere dönüşebilme gayreti bazen hüsrarla sonuçlanmaktadır. Buna sebep olan en önemli faktörlerden birisi toplumları yerleşmiş ilişkilerinden ve köklü geleneklerinden koparmaya çalışan, onları önemli değişimlere zorlayan küreselleşme süreçleridir. Yeniliklerin ve değişimlerin körüklediği bu süreçler karşısında, yeni geleneklerin inşa edilmesi güçleşmekte, hatta mevcut gelenekler tehdit altında kalmaktadır.

Küreselleşme düzensizliği, başıboşluğu, dengesizliği beraberinde getirmekle birlikte, göçebeliliğin yerleşikliğe olan baskısına da yol açmaktadır. Yerleşikliğin göçebelik karşısında uzun bir tarihsel zaman dilimindeki etkisi sarsılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan Bauman küreselleşmeyi "göçebelerin intikamı"⁴⁵ şeklinde tanımlamaktadır. İnsan hayatına göçebe gibi uğrayarak önemli değişimlere yol açan bu davetsiz ve geçici misafirler, kalıcı değerleri ve ilişkileri tehdit etmektedirler.

Küresel süreçlerle birlikte yürüyen teknolojik gelişmelerin insan hayatına tatbiki aynı zamanda insanlar arasındaki ilişkilerin yapısına da tesir etmektedir. Dijital teknolojiler ve küresel kapitalizm arasındaki etkileşim sayesinde kurulan bilgisayar ağları ve sanal dünya⁴⁶, sosyal ilişkilerin niteliğini değiştirme açısından bir dönüm noktasıdır. Sanal Toplum, Siber Toplum, Online Toplum, Siber Alan, Dijital Toplum⁴⁷ Ağ (network) Toplumu⁴⁸ gibi yeni toplumsal yapıya verilen isimler, aynı zamanda sosyal ilişkilerdeki değişen boyutlara da dikkatimizi çekmektedir. Anlamaların,

bilginin, görüntünün ve paranın akıl almaz bir şekilde hızlı olarak transferi, sosyal ilişkilerin yer, mesafe, zaman ve karşılıklılık esaslarında köklü farklılaşmalara yol açmıştır. Yine günümüzde çevrim içi cemaatlerde ve sanal alanlarda, yüz yüze iletişimin yerini çoğunlukla elektronik iletişim almıştır. Bu durum bireyi gerçek dünyadan ve sosyal ilişkilerden koparmakta sanal alem üzerinde izole edilmiş alanlar içerisine hapsetmektedir. Elbette ki bu alanlarda da bir ilişki kurulmakta ve bir sosyal etkileşim gerçekleşmektedir, ancak bu ilişkilerin dayandığı temeller, gerçek ve yüz yüze ilişkilerin doğasından ve karakteristik yapısından oldukça uzakta yer almaktadır.

Bir taraftan iletişim imkânları çoğalırken ve teknoloji insan hayatını kolaylaştırırken, diğer taraftan bireysel iletişim fakirleşiyor ve sığ bir düzeyde gerçekleşiyor.

Her şeyden önce sanal dünyada meydana gelen gelişmeler, sosyal ilişkilerin yaşandığı mesafeyi aldatıcı olarak kısaltmıştır. Bu aldatıcı yakınlığın ve samimiyetin insanlı bir tavra karşı olduğu öne sürülmektedir.⁴⁹ Görüp dokunabildiğin, samimiyetini ve hassasiyetini hâlimden sezebildiğin somut yüz yüze olan sosyal ilişkiler, yerini ancak aktarılanlar kadarıyla gösterilen tanımlamalar, içerikler ve anlamlar ile kurulan ilişkilere bırakmıştır. Böyle bir ortam içerisinde sosyal ilişkilerin ve insan davranışının temelinde yer alan duyguların kısmi olarak sergilenip, hissedilmesi ve anlaşılması, kişinin kurduğu dostlukların ve yaşadığı ilişkilerin gerçek hayattaki kadar kalıcı ve doyurucu olmamasına neden olmaktadır.

Aslında burada yaşam seviyeleri yükselirken yaşam kalitesi de düşüyor. Bir taraftan iletişim imkânları çoğalırken ve teknoloji insan hayatını kolaylaştırırken, diğer taraftan bireysel iletişim fakirleşiyor ve sığ bir düzeyde gerçekleşiyor. Bu ilişkiler sürecini yaşayan birey hem özerk hem de parçalanmış, hem kral hem de nesne, hem makinelerine egemen, hem de köleleştirdiğinin ve ürettiğinin kölesi olabilmektedir.⁵⁰ Neticede iletişimin fakirleşmesi, beraberinde bireylerin hayatına yalnızlık girdabını da getiriyor.

Birey özellikle modern kent hayatında tedirgindir. Dar bir mekânda aşırı bir insan yoğunluğu içerisinde, güvensiz ilişkilerle karşı karşıya kalan bireyin yaşamış olduğu hayal kırıklıkları yalnızlığının da önemli bir sebebidir. Benzeri hayal kırıklıkları yaşamak istemeyen birey sosyal ilişkilerden uzak durmakta, bağlılığı ve ait olma duygularını yaşayamamakta ve böylelikle derinlikli ilişkilerden mahrum kalmaktadır.⁵¹ Yapay kent ortamında sığlaşan ve daralan ilişkiler

yumağında çocuklardan⁵² gençlere⁵³ kadar her yaştan insan yalnızlık duygusunu yaşamaktadırlar. Yalnızlık kaderine boyun eğen insanlar, baş başa kaldıkları korkularını ve güvensizliklerini kurmuş oldukları çeşitli yapılar ve topluluklarda gidermeye çalışmaktadırlar. Bauman'a göre "bunlar ortak üzüntüler, ortak kaygılar ya da ortak nefretlerden oluşan topluluklardır; ancak her durumda "askı" topluluklarıdır: pek çok yalnız bireyin kendi yalnız bireysel korkularını astıkları bir çivinin çevresinde anlık bir toplanmadan ibarettir."⁵⁴

Yine teknolojiye meydana gelen değişmelerin insan hayatında uygulanması, sosyal ilişkiler açısından yeni bir dönemin kapısını açmaktadır. Bilimsel gelişmelerle birlikte doğacak yeni nesillerin yapısına ve kaderine müdahale edebilme söz konusu olduğu bir dönemi yaşamaktayız. İnsan yapısına ve yaşama hakkına bu kadar etki edebilecek müdahaleler, insani doğanın ahlaklaştırılması problemi ile bizi baş başa bırakmaktadır. Anne ve babaların çocuk edinme hususunda embriyo üzerinde genetik belirleme hakkı, laboratuvar ortamındaki embriyonun mutlak anlamda geçerli temel haklara sahip bir öteki olması düşünüldüğünde başka bir şahsın hakkı ihlâl ediliyor olacaktır. Gen teknolojisinde ve nano teknolojisinde tüketim endekslisi bu gelişmeler toplum içerisinde yeni birtakım sosyal düzenin ve ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu süreçte nesil silsilesi teknolojinin tesirine maruz kalarak değişikliğe uğrayabilmekte insanların rolleri farklılaşabilmektedir. Örneğin annelik rolü toplumda belirlenen yerinden farklılaşma gösterebilmektedir. Normal hayat koşulları içerisinde biyolojik anne babalıkla sosyal anne babalık birbirinden ayrılabilir. Tıp teknolojisinde meydana gelen değişmelerle birlikte biyolojik annelik ve babalık ilişkisi ortadan kalkabilmektedir. Örneğin taşıyıcı annelik ve anonim sperm bankaları, menopoz sonrası gebeliği mümkün kılan yumurta bankası ya da donmuş hücrelerin zaman gecikmeli olarak kullanılması söz konusu olabilmektedir.⁵⁵

Gerçek Ben'den Aynadaki Ben'e: Kendiliğin Ölümü

Sosyal ilişkiler dünyasında öncelikli hâle getirilen değerler, günümüzde daha çok varlığın görünen tarafını yücelten, estetiğe ve güzelliğe dayalı bir durumda bulunurken, aynı zamanda kültür de daha çok görme merkezli bir hâle dönüştürülmektedir. "Görünen her şey iyidir, iyi olan şey görünür." anlayışı sosyal hayatta geçerli bir zihniyetin temelini de teşkil etmektedir. Görme merkezli bir kültür sosyal ilişkilere, bakanın gözünde görünebilir olanın cazibesi ölçüsünde değerli olduğu ve görünebilir olduğu kadar da var olabildiği bir zemini sunmaktadır. Bu zeminde hayat bulma telaşı ve gayreti içerisinde olan insanlar ruhlarını eğitmek ve terbiye etmek yerine bedenlerini terbiye etme çabası içerisinde yer almaktadırlar.

Böylelikle beden, estetiğin dokuma tezgâhı hâline dönüştürülmektedir. Sağlıklı yaşamdan ziyade iyi görünümümlü bir yaşam düşüncesiyle insanlar fitneslara, aerobik ve step salonlarına veya pilates seanslarına koşuştururken aynı zamanda plastik cerrahların estetik operasyonlarında yeni bir imaj yaratma arzusuyla kliniklere ve estetik merkezlerine akın etmektedirler. Narsist kaygılarla tüketim katedrallerinde⁵⁶ kozmetik reyonları altüst eden birey, sürekli olarak özdeşleşmek istediği popüler şahsiyetle aynileşmeye gayret etmekte ve bu süreçte aynada gördüğü benden -kendisinden- uzaklaşmak için büyük bir çaba sarf etmektedir. “Kendin olma kendini yarat” düşüncesiyle bireyin giriştiği eylemler kendisiyle arasındaki mesafeyi açmaktadır.

Sosyal ilişkilerin görme merkezli inşa edildiği bir toplumsal yapıda, bireylerin nesnelere veya görünenle olan ilişkisi kendisini ve toplumsal düzeni farklı bir hüviyete büründürmektedir. Her şeyden önce görme, beni dünyanın merkezi hâline getirir; çünkü beni kendisinden yola çıkarak her şeyi gördüğüm bir noktaya yerleştirir ve nesnelere kendi konumuna göre görmeme yol açar. Ben aynı zamanda baktığım şeyden ayrı olmayan bir özneyimdir. Dahası gördüğüm şey, eylemim beni gördüğüm şeye bağlarken, benim bir parçama dönüştürür.⁵⁷ Ancak parçaların birleşimi neticede ben’i ben olmadığım dışarıdan inşa edilmiş olan bir nesne pozisyonuna sürükler ki işte burada kendiliğin ölümü gerçekleşir.

Görünenin yüceltildiği, her şeyin seyirlik nesnelere dönüştürüldüğü bu yapıda⁵⁸ sosyal ilişkilerin geçtiği evren aslında bir imajlar evrenidir. Elimize aldığımız bir gazete veya mecmuadan, efsuni bir edayla izlemeye koyulduğumuz televizyona, sokağa çıktığımız zaman karşımızda dikilen billboardlardan, gittiğimiz alışveriş merkezlerinin vitrinlerine kadar her yerde imajlar bizi kuşatmıştır. İnsanlar artık iletişimlerini, ilişkilerini ve etkileşimlerini, kendilerine özgü değerleri ile ördükleri kimlikleri üzerinden değil, kimliklerini de belirleyen edindikleri, edinmeye zorlandıkları imajlar vasıtasıyla gerçekleştirmektedirler.

Ellul günümüzde imajların, tecrübelerimizin, düşünce süreçlerimizin, duygularımızın ve ideolojilerimizin günlük besini olduğunu ileri sürmektedir. Ancak diğer taraftan imaj gerçek olmadığı gibi görüldüğü gibi de değildir. Kişi imajda gerçekliği görmeye çalıştığı ölçüde, o yanlışlığa ve illüzyona dönüşür. İmaj bir gerçekliği dile getirir; ancak o bize gerçekliği zorunlu olarak bir hile ile sunar. Bu bakımdan imaj, aldatıcıdır; o, oyun olduğu hâlde, kendisini gerçeklik diye takdim eder; o doğru olmayan bir şeyin yansıması durumunda olduğu hâlde, sözsüz hakikat olma talebinde bulunur. Bu yüzden imajlar tıpkı gerçekliğin kendisi gibi, sorgulanamaz hâle gelirler. Bu gerçekleşir, çünkü imajlar, gerçekliğin kendisinden çok daha gerçek hâle gelirler. Temsil, zihinsel çerçevemiz olarak hizmet görmeye

Hayatının her safhasında bireyler, tüketim toplumunda kendilerine dayatılan ve popüler olan model şahsiyetlerin hayat tarzına göre yaşamaya gayret etmektedirler.

başlar; olgular hakkında kafa yorduğumuzu düşünürüz ancak onlar yalnızca temsillerdir.⁵⁹ Sonuçta bu süreçte İllich'in dediği gibi⁶⁰ insan bilinci her yerde ithal marka ve imajlar tarafından sömürgeleştirilmektedir.

Boudrillard'da göre de imaj veya simülasyon ve gerçeklik arasındaki sınır infilak edip içe göçmüş ve bu göçükle birlikte gerçeğin yerine, ondan daha gerçek görünen hipergerçeklikler ortaya çıkmıştır.⁶¹ Örneğin bir TV dizisindeki doktor rolünü oynayan aktör, kendisinden tıbbi tavsiyeler isteyen yoğun mektuplar almış, yine dizide bir avukatı oynayan kişi hukuki konularda tavsiyeler isteyen teklifler almıştır. Kötü karakterlerin ise sürekli tepki alabildiği durumlar yaşanabilmiştir. İşte

Boudrillard'da göre hipergerçek, modellerin gerçeğin yerine geçtiği bir durumdur. Toplum artık bu hipergerçeklikler ile yönetilir. Dergilerde, gazetelerde ve genel olarak medyada ideal seks, ideal ev, ideal moda gibi örneklerde, model veya imaj, gerçeğin belirleyicisi hâline gelir ve hipergerçeklik ile gündelik hayat arasında sınır silinir.⁶² Sosyal ilişkilerde gerçekliğin hakikat olarak algılanması aslında modern uygarlığın önemli suçlarından ve günahlarından birisidir.

Diğer taraftan teknolojik olarak sahip olmuş bulunduğumuz gelişmişlik düzeyi imajların üretimini kolaylaştırmaktadır. Ancak bu durum sosyal ilişkilerde üretilen göstergeler üzerinden gerçekleşen ilişki biçimlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Göstergelendirme yani göstergelerin insani üretimi ise Berger ve Luckman'a göre, nesnelleşmenin özel fakat can alıcı ölçüde önemli bir örneğidir.⁶³ Göstergeler her ne kadar nesnelleşmeye neden olsa da, kendine ait özel anlamlar dizgesini içinde barındırır. Ancak bu anlamlar sığ olduğu kadar aynı zamanda gelip geçicidir. Böylelikle görünen şeyler üzerinden tesis edilen sosyal ilişkilerin niteliği, süresi, derinliği ve mahiyeti farklılaşır.

Kendisi olmayan bir kendiliği üzerinde askı gibi taşıyan kişiler aslında taklitlerle günü kurtarma peşindedir. Hayatının her safhasında bireyler, tüketim toplumunda kendilerine dayatılan ve popüler olan model şahsiyetlerin hayat tarzına göre yaşamaya gayret etmektedirler. Hep başkasına benzeme veya benzetilmek istenene uymaya çalışması kişiyi nesnelleştirerek kendisiyle olan mesafeyi gittikçe arttırmaktadır. İşte kendisi olmadan katılan sathi ilişkilerde tüm varlığıyla yer alamayan birey, hem kendisine hem de karşısındakilere uzaklaşmakta

ve yabancılaşmaktadır. Sürekli eleştirilme ve beğenilmeme endişesi taşıyan birey geleneksel bağlara nazaran çok daha sıkı bağlarla bilinç düzeyinden tüketim toplumunun ilahlaştırılmış modellerine bağlanmaktadır.

Anlık İlişkiler ve Şüphenin Getirdiği

Tükenmişlik

Büyük anlatıların ve ideolojilerin insan hayatından çıkarılmaya çalışılması ile birlikte, sosyal ilişkiler de uzun vadeli hedeflerden, yüksek gayelerden ve değerlerden sıyrılarak, bireye özgü ve anlık olarak yaşanmaya başlanmıştır. Bu hâliyle sosyal ilişkiler daha kısa, kırılğan ve geçici bir niteliğe bürünmektedir.

Sürekliliğin ilan edilen ölümü ile geçicilik hayatın doğasına hâkim olarak sosyal ilişkilerde başköşeye oturmuştur. Gerçekten de günümüzde esneklik günün sloganı hâline gelmiş, sosyal ilişkiler sisteminde yer alan uzun, derin ve köklü ilişki biçimleri yeni bir zihniyetin etkisine maruz kalmıştır. Moda insanı hayrete düşüren bir hızla gelip geçerken, bütün arzu nesnelere onlardan tam olarak yararlanmadan eskiiyip ve önemini kaybetmektedir. Bu gün var olan tavır, davranış, nesne ve olaylar çok geçmeden değişmekte ve alay konusu olabilmektedir. İşte böyle bir durumda kişi düş kırıklığından kaçınmak için alışkanlıklar ve bağlılıklar geliştirmemesi, uzun süreli ilişki ve taahhütlere girmekten uzak durması gerekmektedir. Bu süreçte bireye göre arzu nesnesinden yararlanmak ve kaldırıp atmak daha iyi görünür. Piyasalar bu durumu hem hazzı hem de eskimeyi anlık hâle getirecek bir örgütlenme içerisinde olurlar. Bauman'a göre "sadece gardırobun içindekilerin her mevsim değişmesi gerekmez, arabaların da değiştirilmesi gerekir, çünkü gövde tasarımları eskimiştir ve göze batmaktadır; iyi bilgisayarlar hurdaya atılmalıdır, çünkü yeni aletler onları eskitmiştir; harika ve üzerine titrenen o müzik plakları, önce kasetlerle, daha sonra CD'lerle değiştirilir, çünkü artık yeni kayıtlar önceki formlarda elde edilememektedir. Erkekler ve kadınlar böylece dünyayı atılabilir, tek kullanımlık nesnelere dolu bir konteyner gibi algılayacak şekilde eğitirler bu durum bütün dünya için geçerlidir: bütün diğer insanlar için de. Her şey değiştirilebilirdir ve öyle olmaları beklenir. "Ölüm bizi ayırana kadar" sürmesi beklenen bağlılıklar, "tatmin azalana kadar" geçerli olan, tanımı ve tasarımı gereği geçici ve ortaklardan

Bu süreçte işleyen kültür endüstrisi, kültürü kalıcı olmak ve ilişkileri uzun vadede belirlemek için değil, tüketilmek için üretmektedir. Dolayısıyla ilişkilerin ruhuna bir geçicilik ve güvensizlik yerleşmektedir.

biri ilişkiyi sürdürmektense vazgeçmenin daha değerli olduğunu sezdiği anda tek taraflı olarak ihlâl edilmeye yatkın sözleşmeler hâline gelir. Başka bir deyişle, sosyal ilişkiler neticesinde kurulan bağılıklar ve ortaklıklar, üretilecek değil tüketilecek şeyler olarak görülür; onlar, diğer tüketim nesnelere gibi aynı değerlendirme ölçütüne tabidirler.”⁶⁴

Bu süreçte işleyen kültür endüstrisi, kültürü kalıcı olmak ve ilişkileri uzun vadede belirlemek için değil, tüketilmek için üretmektedir. Dolayısıyla ilişkilerin ruhuna bir geçicilik ve güvensizlik yerleşmektedir. Üretilen yeni ile birlikte var olan kıymetini yitirmektedir. Geçiciliğin bütün hayata sirayet ettiği böylesi bir durumda kullanılıp atılan tarzlar ve ürünlerle birlikte insanla madde arasındaki duygu dolu bağ kopmaktadır. Maddeler dünyasında âdeta soğuk bir demir hâline gelen insanın, her kullanılıp attığı ürünle birlikte eşyaya yüklenen manalar anlamını yitirmekte ve hatıralar kaybolmaktadır.⁶⁵ Hatıraları kaybolan bireye anı yaşaması ve tüketmesi öngörülmektedir. Tüketilen nesne ve araçlarla birlikte, alışkanlıklar, gelenekler ve bağılıklar da tüketilmektedir. Anı yaşama öngörüsü aslında günümüzdeki sosyal ilişki biçimlerini derinden belirleyen bir ölüm fermanının insan hayatına tatbiki, sosyal bağların ve sosyal değerlerin idam sehпасına çıkarıldığı bir manzaranın resmini bizlere sunmaktadır. Kısa süren anlık ilişkilerin faturası ise hem toplum hem de birey açısından oldukça ağır olmaktadır.

Bu kırılan ilişkiler ve sosyal alan içerisinde boy gösteren geçicilik, bireyci rekabet ve yarış, sosyal ilişkilerin risklerle dolu bir dünyada oluşmasına ve temelinde yer alan güven duygusunun zedelenmesine neden olmaktadır. Korku ve tedirginlik duyguları ile bireyin sosyal ilişkilere dâhil olması, dayanışma ilişkilerinin sınırlı bir düzeyde gerçekleşmesine yol açmaktadır. Ortak ideallere göre değil, bireysel menfaatlere göre gerçekleştirilen davranışların hâkim olduğu bir sosyal atmosferde, birey tehdit duygusuyla kuşatılmaktadır. Sürekli tedirgin, mesafeli ve diğer insanlara karşı yabancı bir konumda yaşamak neticesinde insanlarda diğerlerine yönelik bir duyarsızlık meydana gelmekte ve sosyal ilişkilerde körleşme durumu gerçekleşmektedir.

Sonuç

Birey sosyal ilişkilere katılarak bir yandan amaç, istek ve ihtiyaçlarını gerçekleştirirken, diğer yandan oluşan ilişkilerle ve ilişki kalıplarıyla toplumun temelleri atılır. İster derin isterse yüzeysel olsun, ister geçici isterse sürekli olsun insanlar arasında kurulan sosyal ilişkiler toplumu kaplayan bir ağ hükmündedir ve toplumun temelidir. Toplumun baştan başa, en ücra köşesine kadar çepeçevre kuşatan bu ağ, aslında topluma ihtiyacı olan canlılığı ve enerjiyi de kazandıran adeta bir şebeke-

ye benzemektedir. Zira her sosyal ilişki üzerinden bir aktarım, paylaşım, etkileşim ve bir sinerji doğar. Sosyal ilişkiler sayesinde niyetler anlaşılır, anlamlar billurlaşır, değerler aktarılır, sesler yankı bulur. Sosyal ilişkilerin gerçekleşmesiyle örülen sosyal yapı kurulup belirli bir şekle ve karaktere kavuştuğu gibi insanlar da bu ilişkiler üzerinden gerçekleştirdiği hedefleri ve ihtiyaçları ile hayatlarını idame ettirirler.

Günümüzde insan hayatına tesir eden küreselleşme ve modernleşme süreçlerinin de etkisiyle yaşanan köklü değer değişimleri ile sosyal ilişkilerin zemini kayganlaşmıştır. İlişkilerin ruhuna geçicilik ve değişme hâkimdir. Kalıcı ve köklü ilişkiler artık günümüzde yerini günübürlük ve geçici ilişki biçimlerine bırakmıştır. Her gün kopuk sosyal ilişkiler yumağında yabancılaştığı ortam ve kişilerle karşılaşan insanlar, bir müddet sonra kendilerine dönük olan daha vahim bir yabancılaşmayı yaşamaktadırlar. Bu durum bireyin arkadaşlık ilişkilerinden, akrabalığa, işten evliliğe ve aşka... sosyal hayatın, her alanında yaşadığı küçük ve büyük tüm ilişkilere kadar etkisini göstermektedir.

Tarih içerisinde değerler bazen aşırı yüceltilmiş, bazen de ötelenmiş ve hatta yok sayılmıştır. Ancak tarihin hiçbir döneminde değerler bugünkü kadar kullanılmamış, yozlaştırılmamış ve karmaşa içerisinde bırakılmamıştır. Günümüzde öngörülen sosyal ilişkilerin temel normu, insan hayatını manalandıran önemli değerleri bayağılaştırmak ve basitleştirmektir. Medyanın da desteğiyle toplum içerisinde sosyal ilişkilerde önemli görülen değerler, muhabbet ve geyik yapmak amacıyla sığlaştırılarak ve basitleştirilerek espri konusu hâline getirilmektedir. Dizilerde veya filmlerde namusuyla dürüst yollardan para kazanan insanlar enayi yerine koyuluyor, eşlerin birbirine sadakati yerle bir edilirken ihanet yok satıyor, tecavüz önemli bir rant konusu hâline getiriliyor. En mahrem olan konular kaşınarak gündeme getiriliyor ve en çarpık ilişkiler reyting uğruna sosyal ilişkilere model olarak sunuluyor.

Sosyal ilişkiler yerine ve mahiyetine göre belirli değerlere bağlı olarak gerçekleşir. Bireylerin diğerleriyle olan ilişkilerinde, ilişkinin niteliğine göre riayet etmeleri gereken ve sadık kalınması gereken bazı değerler mevcuttur. Söz konusu bu durum sadece bireysel ilişkilerde değil, bireyin kurumlarla olan ilişkilerinde de ortaya çıkan önemli bir konudur. Örneğin devletin sadece kurumsal olarak etkinliğinin ve yetkinliğinin yanında adaletli olarak davranması, suç işleyenlerin

En mahrem olan konular kaşınarak gündeme getiriliyor ve en çarpık ilişkiler reyting uğruna sosyal ilişkilere model olarak sunuluyor.

cezasını zamanında ve gereğince vermesi, halkın da bunu görmesi gerekmektedir. Bu noktada halkın devletine olan güveni sağlamlaşacak, kurumsal işleyişin meşruiyeti ve geçerliliği söz konusu olacaktır. Dolayısıyla toplumda üzerinde anlaşılabilir ve sadık kalınan değerler istikametinde girilen sosyal ilişkilerin zemini birey açısından daha güvenli ve sağlıklı bir durum arz edecektir.

Sosyal ilişkilerin mahiyeti, toplumsal alandaki dayanışma ve bütünleşmenin gerçekleşmesinde etkili olur. Toplumun mutabakata vardığı değer hükümleri çerçevesinde girilen yoğun sosyal ilişkiler, sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesine ve dayanışma şuurunun artmasına neden olur. Bu durum sosyal ilişkiler neticesinde kurulan sosyal bağların güçlü olmasına yol açar. Sosyal bağların kuvvetli olması insanların diğerlerine yönelik tesis edilen haberdarlık ve hassasiyet, toplum içerisinde yalnızlık, çaresizlik güçsüzlük ve yabancılaşma gibi olumsuz süreçlerin önüne geçecektir. Aileye bağlılık, akrabaya ve komşuya bağlılık gibi mevcut toplumsal bağlar, şehirleşme ve modernleşme sürecindeki sıkıntıların hafifletilmesinde, güçlüklerin elbirliği ile yalnızlaşma ve çözülme süreçlerine girilmeden birey tarafından üstesinden gelinmesine yardımcı olacaktır. Yine bu yapılar sosyal bağların gücünü kıran, bütünlüğünü zedeleyen ve onları içten içe kemiren bireycilik, bencillik, rekabet, yabancılaşma gibi modern virüsler karşısında bireyin sıhhat bulması ve sağlıklı olması hususunda önemli destek ve dayanak merkezleri olacaktır.

- 1 SMİTH, Anthony D. (1996), **Toplumsal Değişme Anlayışı**, İşlevselci Toplumsal Değişme Kuramının Bir Eleştirisi, (çev. Ü. Oskay), Ankara: Gündoğan Yayınları, -s.,149-150
- 2 BİLGİN, Nuri (1995), **Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar**, İstanbul: Sistem Yayıncılık, s., 83
- 3 Leichentritt, Ronit D.-Rettig, Kathryn D.: "*Values Underlying End-Of-Life Decisions: A Qualitative Approach*", **Health And Social Work**, V.26, N.3, 2001, s.,151
- 4 MERİÇ, Cemil (1997), **Mağaradakiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, s.,183
- 5 ROKEACH, Milton (1973), **The Nature of Human Values**, New York: Free Press, New York s.,5
- 6 ROKEACH, Milton (1982), "*The Role of Values in Public Opinion Research*" **Public Opinion Quarterly**, V.32, I.4-, Winter-1968, s., 550-552; Rokeach, Milton; "*On The Validity of Spranger- Based Measures of Value Smilarity*" **Journal of Personality and Social Psychology**, V.42, N.1, s.88-89, June-1982, s.,88-89
- 7 SCHWARTZ, S. H-BİLSKY, W (1987), "*Toward a Psychological Structure of Human Values*", **Journal of Personalty and Social Psychology**, N.53, s., 560-562
- 8 WUTHNOW, Robert J.-BERGER (2002), P.L.:**Din ve Modernlik**, (çev.:Adil Çiftçi), Ankara: Ankara Okulu Yayınları, s.,19
- 9 KOCACIK, Faruk (2003), **Toplumbilim**, Genişletilmiş 3. Baskı, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No, 92, s., 92
- 10 KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1981), **Çocuğun Değeri**, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fak. İstanbul ,s., 17
- 11 FİCHTER, Joseph (1991), **Sosyoloji Nedir?** (çev. N. Çelebi), Konya: Toplum Yayınları, s., 142
- 12 CUBER, Jhon F. (1963), **Sociology**, Appleton Centur Crofts, New York, s., 45

- 13 HANS, Freyer (1957), **Sosyolojiye Giriş**, (çev. Nermin Abadan), Ankara Üniversitesi, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No71-53, -s.,12
- 14 ORTEGA, Gasset (1995), **İnsan Ve Herkes**, (çev. Neyire Gül Işık), İstanbul: Metis Yayınları, s., 23-24
- 15 ERKAL, Mustafa E. (1996), **Sosyoloji**, İstanbul: Dergisi Yayınları, s., 172-173
- 16 NİRÜN, Nihat (1994), **Aile ve Kültür**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s.,3, Bilen, Mürüvvet: **Sağlıklı İnsan İlişkileri**, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004, s.,1
- 17 AMİRAN, K Bilgiseven (1995), **Türk İslam Kültüründe Fert ve Cemiyet İlişkisi ve İslami Kavramlar**, Filiz Kit., İstanbul-, s., 14-15
- 18 CÜCELOĞLU, Doğan (2002), **Yeniden İnsan İnsana**, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 12-18
- 19 MACLVER, R.M. – PAGE, C.H (1994), **Cemiyet I**, (çev. A. Kurtkan), İstanbul: M.E.B. Yayınları, s.,18-19
- 20 KESSLER, G. (1985), **Sosyolojiye Başlangıç**, (çev. Z. F. Fındıkoğlu), İstanbul s.,108-115
- 21 WEBER, Max (2002), **Sosyolojinin Temel Kavramları**, (çev. M. Beyaztaş) İstanbul s.,49-53, Zeki Erdoğan; **Sosyal İlişkilere Analitik Bir Bakış**, Elazığ-1989, s.,12-13
- 22 AUBERT, Vilhelm (1976), **Elements of Sociology**, London: Heinemann Educational Boks, s., 27
- 23 TURAL, Sadık (1992), **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ankara: Ecdad Yayınları, s., 30-31
- 24 ROKEACH, Milton (1973), **The Nature of Human Values**, New York: The Free Press, s.,13, McLaughlin, B.; **“Values in Behavioral Science” Jurnal of Religion and Health**, V.4, s.,258-279, Deth W-Scarborough E.: **“The Concept of Values”, The İmpact of Values**, Oxford-1995, s.,28,
- 25 KAYA, Yaşar **“İşbirliği ve Mücadele”, Toplumsal Yapı** (Editör. Y. Kaya) İstanbul: Turan Yayıncılık, Mart-2003s., 17-24
- 26 FİCHTER, Joseph (1991), **Sosyoloji Nedir?**, (çev. N.Çelebi), Konya: Toplum Yayınları, s., 147
- 27 KAYA, Yaşar age., s. 34-44
- 28 ARMAĞAN, Mustafa (1992), **Gelenek**, İstanbul: Ağaç Yayınları, s.,63
- 29 INGLEGART, Ronald (2002), **“Kültür ve Demokrasi”**, (çev. Mehmet Öz), **Türkiye Günlüğü**, S.71,Ankara-s.,53-54
- 30 KALAYCIOĞLU, Ersin vd. (1991), **Türk Toplumunun Değerleri**, İstanbul: Tüsiad Yayınları, s.,5-6
- 31 KAYA, Yaşar TATAR Taner (2008), **Gelenekten Modernliğe Kalıplaşan Yenilik**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, s., 92-93
- 32 BAUMAN, Zygmunt (1999), **Küreselleşme**, (çev., Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yay., s. 69
- 33 ESTER, P.- HALMAN- MOOR L. R. (1993), **The Individualizing Society**, Netherland-s.100
- 34 PAMUK, Akif **“Karakter Eğitim Programları ve Eleştirisi: İnsan temelli Evrensel Ahlak Yasası Mümkün mü?” Değerler Eğitimi Dergisi**, Sayı 1, s. 43-44
- 35 GİDDENS Anthony (2000), **Üçüncü Yol**, (çev: Mehmet Özey), İstanbul: Birey Yayıncılık, s., 54
- 36 HUYN, Kyoung (2002), **“Sociocultural Change and Traditional Values; Confucian Values Among Koreans and Korean Americans”, International Journal of Inter Cultural Relations**, 25.2001, s.,207-208, Neşet Toku; **“Değerlerin Dilemması; Subjektiflik ve Objektiflik”**, **Bilgi ve Değer**, (Editör:Şehabettin Yalçın) Ankara: Vadi Yayınları, s.101-102.
- 37 POOLE, Ross (1993), **Ahlak ve Modernlik**, (çev. M. Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.,101
- 38 MORİN, Edgard - KERN A.B. (2001), **Dünya Vatan**, (çev. M.H. Kırac), İstanbul: İletişim Yayınları, s.,95-96
- 39 FROMM, Erich (1997), **Sahip Olmak Yada Olmak**, (çev. Aydın Arıtan), İstanbul s.30
- 40 HUYN, Kyoung age., s.,207-208
- 41 SAYAR, Kemal (2003), **“Benliğin Yok Oluşu”**, **Modern Dünyada Değer Kayması**,(Atabek, Erdal), İstanbul: Alkim Yayınları.
- 42 FROMM, Erich (1996), **Özgürükten Kaçış**, (çev. Ş. Yegin), İstanbul: Payel Yayınları, s., 36-39,96
- 43 LEO, Der REIJEN, H.V.- W.V (2003), **Modernleşmenin Paradoksları**, (çev. K. Canatan), İstanbul: İnsan Yayınları, s., 40-48,249

- 44 TÜRKDOĞAN, Orhan (1985), **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, Ankara: Mayaş Yayınları, s.,106
- 45 BAUMAN, Zygmunt (2005), **Bireyselleşmiş Toplum**, çev.: Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.,49
- 46 HOPE, Wayne (2006), **Global Kapitalizm and the Critique of Real Time, Time and Society**, Vol.15, s.275-302
- 47 PİRANİ, Bianca Maria (2005), **"Body Rhythms, Social Rhythms in Digital Societies"**, *Current Sociology*, Vol. 53(2): 237-273
- 48 CASTELLS, Manuel (2002), **"Local and Global: Cities in the Network Society"**, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 93, No. 5, pp. 548-558.
- 49 FERNBAC, Jan (2007), **"Beyond the Diluted Community Concept: A Symbolic Interactionist on Online Social Relations"**, *New Media Society*, V.9, s.65 pp.,49-69
- 50 MORİN, Edgard – KERN, A.B. age., s., 97
- 51 YAŞAR, M. Ruhut **"Yalnızlık"**, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1 Elazığ-2007, s. 249-251
- 52 STEVEN R Asher- HYMEL Shelley - RENSŞAW Peter : **"Lonelinies in Children"**, *Childe Development*, Vol.55, No.4, Agust. 1984, s.1456-1464
- 53 YILMAZ, Emel – YILMAZ, Ela – KARACA, Fatoş (2008), **"Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi"**, *Genel Tıp Dergisi*, 18(2): s.71-79
- 54 BAUMAN, Zygmunt age., s., 67
- 55 HABERMAS, Jürgen (2003), **İnsan Doğasının Geleceği**, (çev. Kaan H. Ökten), İstanbul: Everest Yayınları, s.27, 122
- 56 RATZEL, George (2000), **Büyüsü Kaybolan Dünyayı Büyülemek**, (çev. Ş. S. Kaya) İstanbul: Ayrıntı Yay., s.,14-15,136-138
- 57 ELLUL, Jacques (2004), **Sözün Düşüşü**, (çev. Hüsamettin Arslan), İstanbul: Paradigma Yayınları, s., 31
- 58 DEBOARD, Guy (1996), **Gösteri Toplumu**, (çev. A.Ekmekç.,O.Taşkent), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.,16
- 59 ELLUL, Jacques age., s., 25,157
- 60 İLLİCH, İvan (2002), **Tüketim Köleliği**, (çev. M. Karışahan), İstanbul: Pınar Yayınları, s. 28
- 61 BAUDRİLLARD, Jean (2003),**Simülakrlar ve Simülasyon**, (çev. Oğuz Adanır), Doğu-Batı Yay., Ankara-sosyal değerler,12-15
- 62 BEST, Steven – KELLNER, Douglas (1998), **Postmodern Teori**, (çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık, s. 148-151
- 63 BERGER, P. L. – LUCKMANN, T. (2008), **Gerçekliğin Sosyal İnşası**, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, s. 53
- 64 BAUMAN, Zygmunt (2005), **Bireyselleşmiş Toplum**, çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık, s., 193-194
- 65 TATAR, Taner (2006), **Tüketilen Toplumda Tüketilen Kültür**, **2023 Dergisi**, Sayı-60, Ankara, s., 36-30

MİLENYUM GENÇLİĞİNİN DİJİTAL YAŞAMI: KÜRESEL GENÇLİK KÜLTÜRÜNÜ SOSYAL MEDYADA OKUMAK

DOÇ. DR. ÜNAL ŞENTÜRK*

Giriş

Milenyum çağının iletişim teknolojisi olan İnternet, bir taraftan dünyanın dört bir tarafındaki insanları birbirine yakınlaştırarak küreselleşme sürecinin en önemli aracı olmakta; diğer taraftan da bir iletişim aracı olmanın ötesinde fiziki ve reel mekânın yerine ondan daha etkili bir alan oluşturmaktadır. İnternetin, daha önceki radyo, televizyon, gazete ve dergi gibi iletişim araçlarından çok önemli bir farkı bu durumu yaratmaktadır. İnternet, kullanma olanağı bulunan kişi, kültür ve toplumlar arasında çok hızlı bir etkileşimi gerçekleştirmektedir. Önceki iletişim kaynaklarında/teknolojilerinde tek taraflı bir bilgi/ileti aktarımı söz konusuyken; İnternette çok kısa sürede karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkabilmektedir.

Laptop, tablet, e-book, netbook, İ-pod, PDA'ların ve akıllı cep telefonlarının her geçen süre yaygınlaşması ve bu teknolojik ürünlerin iletişim merkezli olması, "yeni medya" olarak da ifade edilen "sosyal medya" kullanıcılığını ortaya çıkarmıştır. Günün herhangi bir saatinde girilip sohbet edilebilen, yerel, bölgesel ve küresel gelişmeler takip edilebilen, ticaret yapılabilen, herhangi bir konu üzerinde görüş bildirilebilen ve her şeyden önemlisi dünyayla iletişim sağlayan "sosyal medya", modern insanın gündelik rutinini oluşturmaktadır. Teknolojik yeniliğe ilgi duyan

* İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Geleneksel kitle iletişim araçlarının kitleye tek yönlü olarak kurduğu iletişim, sosyal medyada çift yönlü olarak gerçekleşmektedir. Bu yeni medya, ortak ilgi alanları içinde bireylerin gruplaşmalarına ve grupların da diğer gruplarla iletişimine olanak sağlamaktadır.

ve ona hayatında yer verebilen ise daha çok gençler olmaktadır. Fiziksel ve zihinsel potansiyeline bağlı olarak değişimi daha çok takip eden ve ondan etkilenen gençler, “sosyal medya”yı daha çok kullanmaktadır. Bu gerçekten hareketle Milenyum gençliğinin, sanal ortamda elektronik ya da dijital bir kültür oluşturduğu söylemek mümkün. Dijital/elektronik kültür ise “sosyal medya” ve/veya “sosyal paylaşım ağları”nda şekillenmektedir.

Sosyal Medya/Sosyal Paylaşım Ağı

Sosyal medya iletişim kurmak, düşünce ve haberini paylaşmak isteyen herkesin İnternette faydalanarak katıldığı sanal bir ortamdır. Birçok sosyal medya sitesi fikir açıklama, bilgi yayma ve paylaşmaya açıktır. Geleneksel kitle iletişim araçlarının kitleye tek yönlü olarak kurduğu iletişim, sosyal medyada çift yönlü olarak gerçekleşmektedir. Bu yeni medya, ortak ilgi alanları içinde bireylerin gruplaşmalarına ve grupların da diğer gruplarla iletişimine olanak

sağlamaktadır. Kendine özgü özellikleri bulunan sosyal medyayla bireyler artık gündelik hayatta yüz yüze sohbet etmek yerine “chat”leşmeye, “blog”lara yazmaya, sevdikleri ve arzu ettikleri arkadaşlarını/akrabalarını bulmaya, her türlü duygu ve düşüncelerini bu ortamda paylaşmaya başlamışlardır (Durmuş vd.; 2010: 12-13). Castells, bu durumu “ağ toplumu” olarak tanımlamaktadır. Ona göre, bilgi teknolojisi devrimi ve kapitalizmin yeniden yapılanması yeni bir toplum tipi olan “ağ toplumu” oluşturmaktadır (Castells 2006: 3). Maliyetinin düşmesine bağlı olarak yaygınlaşan iletişim teknolojisi, çok uzak mesafedeki insan ve kültürlerin bilgilerini birbirlerine ulaştırarak çok önemli bir sayı ve yoğunluktaki insanlar arasında bir “ağ” oluşturmaktadır.

Sosyal medya içinde değerlendirilen sosyal paylaşım ağlarını, Donah M. Boyd, profili esas alarak, kişilerin oluşturmuş oldukları profiller üzerinden yorumda bulunarak birbirleriyle ilişki kurdukları bir web site kategorisi olarak tanımlamaktadır. İlki 1997 yılında kurulan SixDegrees’le başlayan ve 2001 yılındaki

Ryze.com'la devam eden Facebook, MySpace, Orkut, V Kontakte ve Friendster gibi sosyal medya kategorisi arkadaş bulma, mevcut arkadaşlıkları sürdürmek yanında gündelik yaşamın akışı içinde modern insanın bir alışkanlığını (Toprak vd.; 2009: 26-29) ve toplumsal gerçekliğini işaret etmektedir. Dünya üzerinde milyarlarca aktif kullanıcıların olduğu göz önüne alındığında sosyal paylaşım ağları, iletişimin geldiği son noktayı anlatmaktadır. Nitekim, modern dünyada iletişim, sosyal medya üzerinden ve sosyal paylaşım ağlarıyla yapılmaktadır. Bu açıdan, sosyal paylaşım ağları iletişimin yeni yüzü ve alanıdır.

Bu ortamda yer ve zaman kısıtlamasının olmaması, çok düşük maliyetlerle bilgi güncellemelerinin yapılabilmesi; resim, metin, ses ve görüntü aktarımına olanak sağlaması ve gönderilen bilgiyi kişiselleştirebilmesi gibi önemli avantajlar, kişilerin birbirleriyle; işletmelerin ise tüketicilerle iletişim kurmak için sosyal medyayı kullanmalarının en önemli nedenleridir. İşletmelerin reklam, halkla ilişkileri viral ve doğrudan pazarlama kanalı olarak İnternet'i kullanmaları rekabet açısından önem kazanmaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla kitlelere ulaşırken, İnternet üzerinde eş zamanlı olarak yürütülecek bütünlük mesaj stratejileri tüketicinin markayla ilgili düşünce ve duygularında pekiştirici bir etki yaratmaktadır (Durmuş vd.; 2010: 31-32). Dolayısıyla, sosyal medya kullanımı, işletme ve firmalar için oldukça fonksiyonel ve rasyonel seçenek olmaktadır. Çok büyük tüketici kitleye, iletişimin en son teknolojisiyle kısa sürede ulaşılabilme, büyük marka ve firmalara avantaj sağlamaktadır.

1995'de kurulan "Classmates.com"un 50 milyon aktif kullanıcı, ilk blog olarak tanımlanan ve 1998'de kurulan "Open diary"nin 5 milyon, daha çok Afro-Amerikalıların tercih ettiği ve 1999'da kurulan "BlackPlanet"ın 20 milyon, Hindistan, Moğolistan, Taylan gibi daha çok Uzak Doğuluların tercih ettiği ve 2003'te kurulan "Hi5"ın 80 milyon, yine 2003'te kurulan "Linkeklın"ın 70 milyon, 2004'te kurulan "Facebook"un 500 milyon ve 2006'da kurulan "Twitter"i 75 milyon aktif kullanıcısı bulunmaktadır (Durmuş vd.: 2010: 28).

Yakın tarihteki olağanüstü gelişmeler, daha önce akla gelmeyecek değişimleri ortaya çıkarmaktadır. Klasik anlamdaki mekân ve zamanın anlam kaybederek, iletişimin küresel ölçekte genişlemesi, bu değişimler içinde en anlamlılardan biridir.

Sosyal paylaşım ağlarının ülke değişkenine bakıldığında: MySpace'in A.B.D.'de, Facebook'un Türkiye'de, Friendster'in Filipinler'de, Orkut'un Brezilya'da, Bebo'nun İran'da ve Tweeter'in ise Japonya'da en popüler olan sosyal paylaşım ağı olduğu görülmektedir (Toprak vd., 2009: 34-35).

Sosyal Paylaşım Ağlarının Yaygın Kullanımı

Bilim ve teknoloji sinerjisinin kendisini en çok gösterdiği alanlardan birisi, iletişimdir. Yakın tarihteki olağanüstü gelişmeler, daha önce akla gelmeyecek değişimleri ortaya çıkarmaktadır. Klasik anlamdaki mekân ve zamanın anlam kaybederek, iletişimin küresel ölçekte genişlemesi, bu değişimler içinde en anlamlılardan biridir. İletişim teknolojisinin imkânlarıyla tanışan dünyanın çok farklı toplum ve kültürdeki insan kitlesi, tarihi yatay olarak yaşayabilmektedir. Milyonlarca insan, çok kısa bir süre içinde bir bilgiyi birbirlerine iletebilmekte; bir durum karşısında kendi görüşünü ifade edebilmekte; herhangi bir gelişme karşısında tepkisini gösterebilmekte; ortak bir proje yürütebilmekte; her ölçekteki bir şirket çok uzak mesafelerle ticaret yapabilmekte; dünyadaki son dakikaları buldukları noktadan takip edebilmektedir. Listesi çok uzatılabilecek bu eylemler eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Sosyal paylaşım ağlarını bir iletişim kanalı olarak kullanmak, bu değişim ve gelişmelerin bir uzantısı/çıktısı olarak değerlendirilmektedir.

Modern kentli birey bugün, geçmişten çok daha fazla sıklık ve yoğunlukta teknolojiye hayatında yer açmakta; gündelik rutinlerini teknolojinin son ürünleriyle gerçekleştirmektedir. Gelineen noktada sosyal paylaşım ağları, şirketlerin kendi faaliyetini sürdürdüğü; her yaş, eğitim ve sınıftan bireyin ise kendinden bir şey bulduğu hiper sanal bir alana dönüşmektedir. Aşağıdaki sayısal veriler, sosyal paylaşım ağlarının/bu alanın genişliği ve kapsamını çok net göstermektedir.

Facebook'un günlük tekil ziyaretçi sayısı 310 milyondur. Bu sayı 2009-2010 arasında 200 milyondan 300 milyona yükselmiş, 2011'de 600 milyonun üzerine çıkmıştır. 2010'da 100 milyon kullanıcıya ulaşan Twitter 2011 sonunda 200 milyon kullanıcı sayısını bulmuştur. Orkut günlük 51 milyon tekil ziyaretçiye ulaşırken, Qzone 37 milyon, StumbleUpon 27.5 milyon, Twitter ise 22 milyon kullanıcıya ulaşmaktadır.

İşverenlerin % 53'ü potansiyel çalışan adaylarını sosyal ağlar üzerinde aramaktadır. İşverenlerin üçte birinden fazlası ise sosyal paylaşım sitesindeki profilin adayların nitelikleriyle ilgili yalan söyleyip söylemediğini ispatladığını düşünüyor.

Yine işverenlerin % 13'ü potansiyel bir iş adayının Facebook sayfasında ayırt edici yorumlar yapmış olduğunu ileri sürmektedir. % 9'u provakatif ya da uygunsuz fotoğrafların hesaplarında paylaşıldığını söylemiştir.

2010'da her 20 dakikalık sürede 5.870,000 Facebook duvar yazısı paylaşılmış, 2.716,000 fotoğraf yüklenmiş, 10.208,000 yorum yapılmıştır. Facebook'a cep telefonları üzerinden girenlerin sayısı 2010'da 63 milyon iken; 2011'de 200 milyona ulaşmıştır. 2010'da haftalık ortalama paylaşılan 3.5 milyarlık içerik sayısı, 2011'de % 100'lük bir artışla 7 milyara ulaşmıştır. Kayıtlı kullanıcı sayısı % 82 büyüyerek 2010'da 350 milyon iken 2011'de 640 milyona yükselmiştir.

2010'da 100 milyona ulaşan Twitter kullanıcı sayısı 2011'de 200 milyona ulaşmıştır. 2010'da günlük 27 milyon olan tweet sayısı, 2011'de % 252 artarak 95 milyona ulaşmıştır. Özgeçmişleriyle kayıtlı olan kullanıcıların oranı 2010'da % 31 iken 2011'de % 69'a ulaşmıştır.

2010'da 50 milyon kullanıcısı olan LinkedIn; 2011'de % 138 kullanıcı artışıyla 119 milyona ulaşmıştır. İşe alımlarda sosyal medyayı kullanan şirketlerin oranı % 80 ve bunlardan % 95'i LinkedIn'i kullanmaktadır.

2011'de 6 milyar görsel paylaşımına ulaşmış olan Flickr'da, kayıtlı Flickr üyeleri her dakika 3.500'den fazla görsel paylaşmaktadır. 2010'da 4 milyar olan görsel sayısı 2011'de % 25'lik artışla 5 milyara ulaşmıştır.

Şirketlerin % 71'i Facebook, % 59'u Twitter, % 50'si Blogger, % 33'ü YouTube, % 33'ü Message Boards ve % 6'sı MySpace'i kullanmaktadır. Pazarlama için blog kullanan şirketlerin oranı; 2007'de % 16, 2010'da % 34 iken bu oran 2012'de % 43'e yükselmiştir (digitalfabrika.com).

İş dünyası, pazarlamacılar ve şirketler için sosyal paylaşım ağları çok büyük öneme sahip olmaktadır. Aşağıda verilen infografikler, bunu net bir şekilde göz önüne koymaktadır. Infografiğe göre: Şirketlerin yalnızca % 26'sı düzenli olarak "eylem çağrısı" içeren Tweetler göndermekte; % 49'u ise takipçilerden asla eylem talep etmemektedir. Şirketlerin % 23'ü kendilerini tanıtmak için sosyal medya aracı olarak sadece Twitter'ı kullanıyor. İnsanların sahip olmaktan gurur duyacakları ürünün sosyal medya ağı varsa, bu ürünü satın alma olasılıkları % 25 artıyor. Satın almak istemeyecekleri bir ürünün sosyal medya ağı varsa, bu ürünü satın alma olasılıkları % 25 düşüyor. Şirketlerin % 53'ü sosyal medya pazarlaması kullanmaya başladıktan sonra masraflarında düşüş olduğunu görmüşler. Kadınların % 78'i, erkeklerin % 74'ü tercih ettikleri markaları paylaşmaktan mutlu oluyorlar. Eylül 2012 verilerine göre 465.000.000 Twitter hesap sayısı bulunmakta; 175.000.000 günlük

Sosyal paylaşım ağı kullanıcıları öyle bir konuma gelmiştir ki, bu ağda bulunmamak asosyal, yeteneksiz, ilkel veya suçlu, gizli iş çeviren gizemli birileri olarak damgalanmaktadır.

tweet paylaşımına sokulmakta; her gün ortama 1.000.000 kişi yeni bir Twitter hesabı açmakta; Twitter kullanıcıların % 16'sı mobil, % 64'ü ise web aracılığıyla paylaşım gerçekleştirmektedir ve sadece İngiltere'de 23.8 milyon Twitter kullanıcı bulunmaktadır (digitalfabrika.com/15 Eylül 2012).

Sosyal paylaşım ağı kullanıcıları öyle bir konuma gelmiştir ki, bu ağda bulunmamak asosyal, yeteneksiz, ilkel veya suçlu, gizli iş çeviren gizemli birileri olarak damgalanmaktadır. Bu sosyal ağda yer almayanların psikopat olacağına dair bir düşünce yer almaktadır. Facebook hesabı olmayan ya da bilgisine Facebook üzerinden ulaşamayan kişilere mesafeli yaklaşılmakta, üzerine bir şüpheli imgesi konulmaktadır. İnsan kaynaklarının ve iş

başvurularının Facebook üzerindeki bilgiler üzerinden rutinleştirildiği bir dönemde bu hesabın olmaması, başvuru yapan kişiyi zor duruma sokmaktadır. Nitekim, Aurora, Colorado'da Batman gösterimi sırasında sinemayı basarak 12 kişiyi öldüren James Holmes'la geçen yıl Norveç'te 77 kişiyi katleden aşırı sağcı Anders Behring Breivik'in Facebook profillerinin olmaması Batı medyasında, psikopatlığın işareti olarak değerlendirildi. Bu iki katliamcının ortak noktalarının Facebook hesaplarının olmaması, uzman ve ilgilileri konu üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Forbes'un İnternet sitesinde yer alan bir haberde, A.B.D. çapında işverenlerin, Facebook'suz iş adayları hakkında bir şüphe refleksi geliştirdiği bilgisini paylaşmaktadır. Facebook hesabının olmaması, profil bilgilerinin silinmesi ya da saklanması, iz kaybettirmek, asosyal kişilik, gizem severlik, şüpheli veya belalı izleri kaybetme durumu olarak nitelendirilmektedir (08 Ağustos 2012 Milliyet).

İletişim Alanında Bir Fenomen: Facebook

Sosyal paylaşım ağları içinde Facebook ayrı bir yerdedir. Başta ülkemiz olmak üzere birçok ülkede en çok tercih edilen sosyal paylaşım ağı olması onun üzerinde ayrı durulmasını gerektirmektedir.

Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg, Andrew McCollum ve Eduardo Saver'in yardımıyla 2004 yılında "The Facebook" adıyla kurulan site kısa sürede Harvard öğrencilerinin yarından fazlasının ve daha sonra Boston Üniversitesi

ve Boston College’i gibi diğer üniversite öğrencileri arasında üyeliği yaygınlaşmıştır. Sitede “arama” özelliğini kullanarak yaş, cinsiyet, durum, ilgilendiği arkadaşlık biçimi (uzun süreli, kısa süreli ilişki, arkadaşlık vb.) ve şehir gibi çeşitli kriterler belirleyerek arkadaşlık edinilebilmektedir (Toprak vd., 2009: 34,37).

Facebook’u diğer sosyal paylaşım ağlarından ayıran en belirgin özelliğin uygulama alanının sürekli genişletmesi ve geliştirmesidir. Facebook, kuruluşundan bu yana kullanıcıların ihtiyaçlarını bilgi teknolojilerini ve yeni medya dolayımı iletişi pratiklerini yakından takip ederek karşılamaya çalışmıştır. Bugün yüz milyonlarla ifade edilen üyeliğin arkasında bu portalın kendini sürekli yenilemesi ve geliştirmesi gerçeği vardır (Toprak, vd.; 2009: 40). Bununla birlikte kullanıcılar/üyeler Facebook’ta gözetleme; fikir, fotoğraf, video, müzik paylaşımı; oyun oynama; alışveriş, etkinlik düzenleme vs. gibi pek çok uygulama ve olanağı bir arada bulduğu için daha çok tercih etmektedir (Toprak vd.; 2009: 34-44). Siyaset yapma, ticaret ve ihbar etme, yardımlaşma, cinsellik gibi kullanıma uygun olması yanında yerel kültürel unsurlardan motif ve simgelerle kendini besleyebilmesi de popülerliğinin artmasında etkili olmaktadır. Fincan Türk kahvesi, bardakta Türk çayı, Türk rakısı, Lokumu, simit vs fotoğraflı hediyeleşmeler, Türkiye özelinde kullanılan uygulamalardan ilk gelenleri oluşturmaktadır.

Facebook’ta, kullanıcılar “temel bilgiler” adı altında cinsiyet, doğum günü, memleket, yaşanılan ve çalışılan yer, aile bireyleri, ilişki durumları, siyasi/dünya görüşleri ve ilgi alanları gibi birtakım bilgilerini paylaşmakta, kendilerini reel anlamda olmasa da sanal anlam ve uzamda sunmaktadırlar. Yine aynı şekilde sevilen/izlenen tv dizileri ya da programlar, dinlenen sanatçılar, satın alınan albümler, okunan kitaplar, beğenilen markalar, anlamlı bulunan sözlerden oluşan “hakkımda” kısmı da, kullanıcıların kimliğine bir gönderme yapmaktadır. Facebook’ta temel kişisel bilgilerin paylaşılabilirdiği bir “profil sayfa düzeni”, kullanıcıların dışında firmaların ürünlerin reklamının yapıldığı “genel sayfalar”, farklı konseptleri bulunan “ağlar”, yazışılan ve sohbet edilerek iletişim kurulan “arkadaşlar”, mesajların yerini bulacağı “E-posta” adresleri, “anlık iletleri”; güncellenebilen “güvenlik ayarları”, “profil bilgileri ayarları”, “iletişim bilgileri ayarları”, “uygulamalar”, “arama ve engellenenler listesi” gibi birçok olanak bir arada bulunmaktadır. Bu olanaklar, birçok sosyal paylaşım ağının birlikte bile sunamayacağı özellikleri içermesi Facebook’u benzerleri karşısında popüler yapmaktadır.

En büyük sosyal ağ olma başarısını sürdüren Facebook, çok sayıdaki kullanıcı ve etkisiyle şirketler için de vazgeçilmez bir mecra olmayı sürdürmektedir. Çeşitli

verilerle Facebook pazarlamasının ne kadar etkin olduğunu anlatan infografik, bu konuda fikir sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır:

Facebook günümüzde tüm Amerika'da gösterilen reklamların en büyük yayımcısıdır. Facebook, yayınlanan tüm reklamların % 28'ini iletir. Yahoo, Microsoft, AOL ve Google'ın toplamından daha fazladır. Reklamların yayılmasında % 12'lik bir oranda Yahoo, % 4 Microsoft ve % 4 oranında da Google etkilidir. Diğer araçlar % 49 etkilidir. 900'ün üzerinde işletme sahibiyle çoktan seçmeli olarak yapılan bir ankette; cevap verenlerin % 39'u 2012'de Facebook pazarlamasına yatırım yapmayı planladıklarını, % 25'i sosyal medya yönetim yazılımına yatırım yapacaklarını, % 24'ü Twitter pazarlamasına, % 16'sı sosyal medya eğitim ve öğrenimine, % 16'sı viral ve yönlendirici pazarlama kampanyalarına yatırım yapacaklarını belirtmişlerdir. Facebook pazarlamasını kullanmayı planlayan pazarlamacıların Facebook 'Haber Kaynağı'nın öneminin farkına varmaları gerekiyor. Haber Kaynağı, fanlarla etkileşim kurulabilecek en iyi yerdir. Bağlantıların % 27'si ana sayfa ya da haber kaynağında görüntülenerek, % 25'i profil görüntüleme ile, % 21 fotoğraf görüntüleme ile, % 17'si uygulamalar ya da araçlarla ve % 10'u da diğer şekillerde Facebook fanlarıyla etkileşim kurulmasını sağlamaktadır. Facebook kullanıcılarının haber kaynaklarında yer alan markalı bir içeriğe bakma olasılığı, asıl fan sayfalarını ziyaret etme olasılığından 40-150 kat daha fazladır. Fanların arkadaşları arasında bağlantı ve içeriğin yayılması çoğu zaman asıl ulaşılabilecek fanlardan daha fazlasına ulaşılmasını sağlamaktadır (digitalfabrika.com/facebook-pazarlamasi-infografik).

Türkiye'deki Durum

Kürselleşme süreciyle, dünyada yaşananlara duyarsız kalmak mümkün değildir. Günümüzde hemen her toplum, kendi koşul ve toplumsal yapı özelliklerine bağlı kalarak, dünya gerçeklerine uymak durumunda kalmaktadır. Teknoloji değişim ve gelişimler, modern dünyanın en dikkati çeken gerçeğidir. Modernleşmenin hegemonik özelliğinden dolayı, ona karşı olanları bile değişim ve dönüşüme zorlamaktadır. Teknolojik gelişmeler ise modernleşmenin önemli bir göstergesidir. Kürselleşmenin referans teknolojisi olan İnternet, uzaklık ve zaman engelini ortadan kaldırarak dünya toplumlarını birbirine yakınlaştırmaktadır. Yeni medya, sosyal medya ve sosyal paylaşım ağı olarak ifade edilen bir İnternet sistemi, çok büyük bir insan yığınını iletişim ve etkileşime sokarak yeni bir yaşam modeli oluşturmaktadır. Hızlı gelişme ve değişme kapasitesi olan Türkiye'de yaşayanlar, küresel teknolojiyi yoğun bir şekilde kullanmakta; sosyal medya örnekleri içinde

Facebook ve Twitter ağlarını tercih etmektedir. Bu konuda yapılmış alan araştırması ise Türk insanının sosyal medya profilini ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye’de Facebook kullanıcıları üzerinde bir alan araştırması yapılmıştır. 2507 kişiye anket uygulanmasıyla gerçekleştirilen araştırma örnekleminin % 49.9’unu kadın, % 50.1’ini erkek oluşturmaktadır. Örneklemin yaş ortalaması 25.93’tür. Örneklem içinde bekârların oranı % 80.2 iken, evlilerin oranı % 19.8’dir. Gün içinde erkekler (% 24.46) kadınlardan(% 20.72) daha fazla sürekli çevrimiçi olduğunu ifade etmiştir. Facebook’ta geçirilen süre kullanıcıların medeni durum ve cinsiyete göre incelendiğinde, evli kadın ve erkeklerin ortalama 1-3 saat Facebook’a girdikleri; bekâr kadın ve erkeklerin ise % 60 oranında 1 ile 3 saat ve üstü

Hızlı gelişme ve değişme kapasitesi olan Türkiye’de yaşayanlar, küresel teknolojiyi yoğun bir şekilde kullanmakta; sosyal medya örnekleri içinde Facebook ve Twitter ağlarını tercih etmektedir.

girdikleri görülmüştür. Araştırmaya katılanlara Facebook’u ne kadar sevdiği sorulmuş ve örneklemin % 2.9’u “hiç”, % 12.2’si “az”, % 38.1’i “biraz”, % 38.5’i “oldukça”, % 8.3’ü “çok” cevabını vermişlerdir. Facebook’u kadınların, erkeklerden daha çok sevdiği ortaya çıkmıştır (Durmuş vd.; 2010: 78-89,91). Araştırmanın diğer bulgularına bakıldığında Facebook kullanıcıların en çoğunun “merak” nedeniyle kullandığı, bunu “duvar ve mesaj kullanımı” ve sırasıyla “eğlence ve boş zaman geçirmek” izlemektedir. Bekârların evlilerden, öğrencilerin öğrenci olmayanlardan, 18-25 yaş aralığındakilerin 35-63 yaş aralığındakilerden daha fazla “duvar ve mesaj kullanımı” gerçekleştirdiği görülmüştür. Aynı sonuçlar “sosyalleşme” amacıyla Facebook kullanımında da çıkmıştır. Bekârlar, evlilerden, öğrenciler öğrenci olmayanlardan, gençler yaşı büyüklerden daha fazla oranda “sosyalleşme” amacıyla Facebook’u kullanmaktadır (Durmuş vd. ; 2010:167-171).

2009’da İstanbul, Ankara başta olmak üzere İzmir, Eskişehir, Şırnak vd. illeri içeren ve sanal ortamda yapılan ankete dayalı bir başka araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında: katılımcıların % 68’i kadın, % 32’i erkeklerden oluşmaktadır. Gençlerin yoğunlukta olduğu katılımcıların yaş ortalaması 26, eğitim durumları ise katılımcıların % 5’i lise, % 57’si lisans, % 35’i yüksek lisans ve % 3’ü doktora mezunudur. Geçerli ankete cevap verenlerin % 84’ü bekâr ve % 16’sı evlidir (Toprak vd.; 2009:99).

Başka bir kaynaktan elde edilen bulgulara göre Türkiye'nin Facebook kullanım profili ise 13-18 yaş aralığındaki kullanıcı Mobil Facebook kullanımını gerçekleştiriyor, geneli ise % 22; 19-25 yaş aralığında Mobil Facebook kullanım % 38 iken genel kullanım % 32; Mobil Facebook kullananların % 62'si erkek, % 38' kadın; % 53'ü bekâr, % 47'si evlidir. Mobil Facebook kullanıcıları dünya markalarını sevmektedir. Facebook kullanıcılarının 377.000'i Bmw,731.000'i Nike, 647.000'i Nokia markayı sevmekte, beğenmekte ya da tercih etmektedir. Türk dizilerden ise en çok izleneni 546.000 ile Kuzey-Güney, onu 429.000 ile Muhteşem Yüzyıl, 253.000 ile Fatmagül'ün Suçu Ne? ve 247.000 ile Behzat Ç. takip etmektedir (webrazzi.com/27 Haziran 2012).

Türkiye'nin Twitter profili ise şu şekildedir: 7.2 milyon Türkçe içerik üreten kullanıcı, 5.3 milyon son 1 ayda aktif, 1.7 milyon Tweet günlük paylaşım, saniyede 20 Tweet, en çok Tweet atılan saat 21-22, en çok tweet atılan gün Cuma, Tweeter kullanıcıların % 53'ü bay, % 47'si bayan; en çok paylaşım yapılan il % 58 ile İstanbul, kullanıcının ortalama takipçi sayısı 151, Tweetlerin % 58'i mobil, % 41'i web üzerinden gerçekleşmektedir. En çok takipçisi olan Cem Yılmaz'ın 2.019.819 takipçisi bulunmakta, onu 1.580.791 ile Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül, 1.394.038 ile Demet Akalın, 1.353.829 ile Okan Bayülgen ve 1.337.382 ile Gülben Ergen izlemektedir (webrazzi.com/ 23 Mart 2012).

Webrazzi Dijital12 konferansında en çok konuşulan sunumlardan birini Monitera kurucularından Metin Kahraman yapmıştır. Twitter Türkiye istatistiklerini paylaşan Metin Kahraman, bu bilgileri Webrazzi için infografikte toplamıştır. Bu verilerden bazıları şu şekildedir: Hafızamızı tazeleyen infografik son 3 ayda gönderilen 150 milyon Türkçe Twitter iletisinin incelenmesine dayanıyor. Monitera'nın analizine göre Türkiye'de 5.3 milyon aktif olmak üzere 7.2 milyon tekil Twitter kullanıcısı bulunuyor.

Günde 1.7 milyon Türkçe iletinin gönderildiği Twitter'da saniye başına düşen ileti sayısı 20. Twitter'ın en çok kullanıldığı gün cuma ve en çok aktif olunan saatler 21.00-22.00 arasındır.

Türkiye'deki Twitter kullanıcıları arasında kadın-erkek oranı arasında küçük bir fark var. En aktif şehir yüzde 58 ile İstanbul, ortalama takipçi sayısı 151. Infografikte yer verilmemiş ama Metin Kahraman yüzde 13 ile Ankara'yı, yüzde 11 ile de İzmir'i en aktif iller olarak paylaşmıştı.

Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının yüzde 59'u mobil cihazları üzerinden bağlanmayı tercih ediyor ve Monitera'nın verilerine göre Blackberry kullanıcıları mobil tarafta yüzde 45 gibi yüksek bir payla ilk sırada geliyor. Bu oran daha çok

kurumsal tarafta tercih edildiğini bildiğimiz Blackberry'nin gençler arasında yaygınlaştığını da gösteriyor (webrazzi.com.23 Mart 2012).

Mobil sıralamada ikinci sırada yüzde 27 ile iPhone, üçüncü sırada yüzde 14 ile Android işletim sistemli cihazlar geliyor. Monitera Twitter'da en çok takip edilen profillere de infografikte yer veriyor ve 140 karakter sınırlamasının zaman zaman eleştirildiği Twitter'da Türkçe iletilerin ortalama 64 karakterle sınırlı olduğunu açıklıyor.

Türkiye'nin Facebook sevgisini bilmeyen yok; genç ve teknoloji meraklısı bir toplum olduğumuz gerçeğini de buna eklediğinizde, mobil platformlarda ülke olarak dikkate değer bir mobil Facebook kullanıcı oranına erişmiş olmamız şaşırtıcı değil.

Mobilite'in hazırladığı infografikte, Türkiyeli mobil Facebook kullanıcılarının sayısının 13 milyona çıktığını görüyoruz. Bu rakam toplamda 30 milyonu geçen FB kullanıcı sayısının yüzde 42'sine denk geliyor. İnfografiğe göre 2 milyon 400 binden fazla kişi mobil Facebook'u iPhone'la, 1 milyon 664 bin kişi Android'le, 826 bin kişi de iPad ile kullanıyor.

Şehir bazında sıralamada da sürpriz yok elbette; ilk üç İstanbul, Ankara ve İzmir. Gençler Facebook hesaplarını mobilden takip etmeye meraklı. Yaş kırımlarına bakıldığında Facebook 13-18 yaş arasındaki kişiler tarafından yüzde 29, 19-25 yaş arasındaki kişiler tarafından yüzde 38 oranında kullanılıyor. Diğer detaylar için aşağıdaki infografiğe göz atabilirsiniz (Webrazzi.com.27 Haziran 2012).

Türkiye'deki duruma bakıldığında, sosyal paylaşım ağlarının daha çok genç, bekâr, erkek, öğrenci ve büyük kentlerde yaşayanlar arasında yaygın olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Olgusal değişkenlerin birlikte oluşturduğu özellikler ise yeni bir yaşam tarzı, dijital bir kültüre gönderme yapmaktadır.

Gençlik ve Milenyum Gençliğinin Dijital Kültürü

Toplumsal kurumların birbiriyle ilişkisinden oluşan toplumsal yapı, içinde yaşayan insanlara birtakım değerler sistemi hazırlamaktadır. Değişen toplumsal yapıya paralel olarak, değerler sistemi de değişmekte ve bu değişimler kendini, insan

Türkiye'deki duruma bakıldığında, sosyal paylaşım ağlarının daha çok genç, bekâr, erkek, öğrenci ve büyük kentlerde yaşayanlar arasında yaygın olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

tutum ve davranışlarında göstermektedir. Toplumsal yapıyı oluşturan kurumlar, kendiyile ilişkiye ve etkileşime geçen kişiye belli roller, değerler ve davranış kodları yükler. Bu süreç içinde yaşamaya başlayan gençler de, çevresinde olan bitenlere uymak durumunda kalır. Dolayısıyla, gençlerin tutum ve davranışları arasında, yaşamakta olduğu toplumsal süreçler ve yapının özelliklerini dikkate almak gereklidir. Bu gerçek aslında, sosyalleşme sürecine de karşılık gelir. Daha sonraki dönemde yerine getirerek toplumsal bir üye olacak genç, çocukluk döneminden itibaren başta aile olmak üzere, yakın çevre, arkadaş grubu ve eğitim kurumlarında kişiliğinin ve kimliğinin göstergeleri olan davranışlarını kazanır. Bu alanlar, genci etkileyerek ona belli değerleri benimsetir. Abadan Unat, 1961 yılındaki üniversite gençliği üzerindeki çalışmasında bu gerçeği dikkate alarak Türkiye özelinde üç “ideal tip” gençlik sınıflaması yapmaktadır: Birinci gençlik tipi “müstakbel idareci-önder” tiptir. Bu genç tipi, ilerici, aydın ve Kemalist genç tipini temsil eder. Bu tipe dâhil olanlar; millî ve siyasi problemlere öncelik tanır ve kamu olaylarının siyasi yönleriyle ileri derecede ilgilenirler. Yabancı dil bilen ve entelektüel birikimleriyle dikkat çeken bu gençler, geleceklerini daha çok kamu sektöründe görürler.

İkinci tip gençlik tipi “mesleğe bağlı gelenekçi” tiptir. Geleneksel özellikleri olan bu tiptekiler, yaşanan problemleri geleneksel değerler ve yaklaşımlarla çözmeye eğilimlidirler. Mesleki formasyonu ön planda tutan, yabancı dil bilgisi sınırlı olan bu tipteki gençler, kitle iletişim araçlarının telkinlerinden etkilenirler. Atatürk devrimlerini şeklen benimserler. Çoğunlukla, yeni gelişmeye başlayan Anadolu kentlerinden gelen bu tipteki gençler kente uyum sağlayıp onun olanaklarından faydalanarak sosyal hareketlilik sağlamayı amaç edinirler.

Üçüncü tip gençlik tipi ise “maddeci başarı manager” tiptir. Bu tipi temsil edenler, ekonomik ve teknik problemlere öncelik tanır. Orta tabakanın üst sınıfına ait olan bu tiptekiler faal siyasete ilgisizdirler. Fikir kalıplarıyla kanaatleri, öğrenim gördükleri Anglo-Amerikan fikir hazinesinden olduğu gibi aktarırlar. Atatürk devrimlerini, Batı uygarlığının doğal sonuçları olarak görece kadar kendi tarih ve sosyal değerlerine uzaktırlar. Üniversite öğrenimlerinden sonra kazanç sağlayan işlere değer veren bu tipteki gençler, maddi karşılık sağlayacak bir işe odaklanırlar (Abadan 1961: 123-124). Abadan Unat’ın bu gençlik “ideal tip”ini Bayhan, toplumsal süreç gençlik ilişkisini kurduğu başka bir sınıflamayla genişletir: toplumcu, politik ve ideolojik olan 1960 ve 1970’lerin gençliği; bireyci, apolitik ve tüketici 1980’lerin gençliği; küresel, tüketici ve markacı 1990’ların gençliği; postmodern çoğul kimlikli, İnternet ve sanal alem kuşaklı 2000’lerin Milenyum gençliği (Bayhan 2011: 440-446).

Milenyum gençliği, küreselleşme süreci ve onun kültürel mantığını ifade eden postmodern toplumsal aşamanın bir ürünüdür. Elektronik devrimin ve iletişim teknolojisinin biçimlendirdiği günümüz toplumunda tarih, başka bir ifadeyle gündelik yaşam küresel olarak gerçekleşmektedir. İletişim teknolojisi, dünyayı her geçen süre küçülme; buna bağlı olarak, çok uzak toplum ve kültürler birbirlerinden daha çok haberdar olmakla kalmayıp birbirlerinden oldukça fazla etkilenmektedirler. Artan iletişim ve etkileşim

Milenyum gençliği, küreselleşme süreci ve onun kültürel mantığını ifade eden postmodern toplumsal aşamanın bir ürünüdür.

kendini çoğul kimliklerde, parçalanmış hayatlarda, süreksizliklerde, kopuşlarda ve her şeyin birbiri içine sızmalarında göstermektedir. Postmodern toplumsal süreci özetleyen “anything goes” veya “her şey uyar” anlamlı sloganı, düşüncelerde, inançlarda, kimliklerde, tutumlarda, davranışlarda, gelecek tasarımında kısaca yaşantılarda bir karışımı, melezlikleri ve zıtlıkların bir aradallığını oluşturmaktadır. Gençler de, bu değerlerin hayata geçirildiği bir süreç içinde sosyalleşmektedir.

Maddi değerlerin önemsendiği, fazla ve gösterişçi tüketimin gözde olduğu, bireyselliğin, hazcılığın, anlık yaşantının telkin edildiği; başta teknoloji olmak üzere hızlı ekonomik, sosyal ve siyasal değişimlerin yaşandığı bir toplumsal dizge ve bunun içinde sosyalleşen bir Milenyum gençliği göze çarpmaktadır. Toplumsal çevreden ziyade bireyin ve bireysel arzuların merkeze alındığı, her şeyin bilgi ve değişimle değerlendirildiği bir kültürde, hedonist, tüketici, gösterişçi, markacı, faydacı bir gençlik yapılanmaktadır (Bayhan 2011: 446-447). Sürecin hızı ve değişimin küresel etkisine paralel olarak hem geleneksel hem modern; hem toplumsal hem bireyci; hem yerel hem küresel; hem dindar hem seküler; hem itaatkâr hem sorgulayıcı; hem millî hem evrensel değerleri savunan ya da bu değerlere göre yaşayan bir postmodern gençlik, kendini sosyal medyada ifade etmekte; yaşadıklarını dijital ortama taşımaktadır.

Hürriyet gazetesindeki yazısında Mumcu'nun sosyal medya kullanıcılarına ilişkin değerlendirmesi tam da posmodern gençliği ve dijital yaşamın içeriğini özetlemektedir: Mahlas arkasında atış serbesttir. Bu sanal ortamda vakit geçirenlerin büyük bir bölümü şu duygu durumlarında bulunmaktadırlar: Bilir bilmez her konuda ahkam keserek kendini filozof sanmak, komik olmak için her yolu mubah görmek, sığ ve içeriksiz sloganlar fıskırtmak, bir biçimde hoşlanmadığı kişiye hakaret

Bu sanal ortamda vakit geçirenlerin büyük bir bölümü şu duygu durumlarında bulunmaktadır: Bilir bilmez her konuda ahkam keserek kendini filozof sanmak, komik olmak için her yolu mubah görmek, sığ ve içeriksiz sloganlar fıskırtmak.

etmek, takipçi sayısı fazlalığını bir değer olarak algılamak ve bunun için gerekirse her şeyi yapmak, birinin hatasını yakalamayı büyük bir iştahla beklemek, saygıdan olabildiğince uzak olmak, hatta saygılı olmayı eziklik zannetmek, kendini bir birey olarak değil reyting kovalayan bir TV kanalı gibi görmek, Nick'i ya da mahlası varsa onun arkasına sığınıp her şeyi sorumsuzca yapabileceğini sanmak, eleştirmeyi hakaret olarak görmek, fikirlerden çok insanlar üzerinden konuşmak, yazmak, okumak, asla empati yapmamak, ciğer bekleyen kedi gibi dalga geçilecek, aşağılanacak bir şeyler aranmak, evde oturup da "ya ne yapsam da ilgi çeksem, komik olsam" diye zorlamalı espri üretmek, duyarlı, sorumlu ve politik duruş sahibi görünme çabasıyla klişenin dibine vurmak, Mevlana'yı bir Twitter fenomeni hâline getirmek, "Allahum o kadar entellektüelim ki" dercesine zorlamalı, zorlatmalı; sonu bir yere varmayan veya iki dakika sonra hafızalardan silinecek cümleler kurmak, gündemdeki meseleleri yakalayıp onlarla ilgili

cümleler kurarak popüler olmak, yazdığı Twitlerin ilgi çekip çekmediğini büyük bir hevesle beklemek istediğini elde edemeyince silmek, kendi kendinin medyası olmak, evden çıkıp plastik terliklerle ekmek almaya bakkala gittiğinde bile check in olmak, bir şey yediğinde, bir şey kutladığında, bir yerde bulunduğunda bunu belirtmediğinde bunları yaşanmamış saymak (Mumcu, Hürriyet 9 Eylül 2012).

Aslında burada bir kişilik oluşumundan bahsedilmektedir. Bir değişim sürecini ifade eden kişilik oluşumu, fiziki ve sosyal çevre tarafından oldukça çok etkilenmektedir. Çocukluktan gençliğe geçişteki kimlik oluşumu da, yaşananlar tarafından belirlenmektedir.

Binark, kimliği veya kimlik edinmeyi bir inşa süreci olarak görmekte ve sadece geleceği değil, geçmişe ait göndermeleri olan bir "olma" hâli olarak tanımlamaktadır. Kimlik üretiminin "kimlik ataması" ve "kimlik duyurusu" gibi iki yönü olduğunu ifade eden Stone, insanların yüz yüze etkileşime girdikleri durumlarda, kişilik özelliklerinin yanı sıra fiziksel özellikleri, beğeni ve zevkleri de bu üretim sürecine devreye girdiğini ekler. Çevrimiçi dünyada ise iletişim,

bedensiz bir şekilde gerçekleşse (Toprak vd.; 2009: 103) de sosyal paylaşım ağlarında normal hayatta tanışılan insanların, eski arkadaşların ve yakınların da ekli olduğu düşünülürse katılımcı giriştiği bu sanal ortamda etkilenme ve etkileme gibi çift yönlü bir süreci işleterek kimlik edinebilmektedir. Bu ağlardaki hediyeleşmeler, oyunlar, uygulamalar, etkinliklere katılımlar, paylaşımaya yönelik yorum ve beğeniler, sizin kimliğinizin ve kişiliğinizin bir yönünü belirlemektedir.

2009'da Türkiye'de yapılan araştırmada, sosyal paylaşım ağlarını (Facebook'u) kullananlar, arkadaş-toplumsal çevre ilişkilerini geliştirmek, bu ortamda gerçekleşenleri merak etmek, dolayısıyla burayla ilgili merakını gidermek ve sanal olarak görünmek için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada, Facebook sizin için ne anlam ifade ediyor sorusuna katılımcıların % 15'i iletişim, % 14'ü gözetleme, % 14'ü eğlenme, % 13'ü anlam ifade etmez, % 11'i bulmak/buluşmak, yine % 11'i boş zaman, % 8'i paylaşım alanı, % 3'ü yalnızlık duygusunu hafifleten araç, % 3'ü sosyal ilişki düzeyi belirleme aracı ve % 8'i de diğer cevaplarını vermişlerdir (Toprak vd.; 2009: 114, 121). Nitekim bir İnternet aracı olan sosyal medya, akla gelebilecek her türlü eğlenceye; her cinsiyet, yaş, medeni durum, düşünce, inanç, gelir ve sınıftan bireye iletişim; kendini ifade etme; kişiliğini tamamlama ve boş zaman değerlendirme olanaklarını birden sunabilmektedir. Bu açıdan gündelik yaşam pratikleri, iletişim teknolojisiyle sanal ortama aktarılmaktadır. Konuşmak, kutlamak, bir şeyler içmek, okey ya da tavla oynamak, hediyeleşmek, protesto etmek, gruplar oluşturmak gibi sıralanabilecek gündelik yaşam etkinlikleri sosyal paylaşım ağlarına taşınmaktadır (Toprak vd.; 2009: 159). Sanal uzamda sanal araçlarla kullanıcı, yine sanal sembollerle birbirlerine çay, kahve veya alkollü bir içecek ısmarlayabilmekte; doğum günü hediyesi gönderebilmekte; bilgisayar başında herhangi biriyle tavla/okey oynayabilmekte; sosyal bir olayı yorumlarıyla, görüntülerle, resimlerle protesto edebilmekte; düğün davetiyesi dağıtabilmekte; panel, kongre, konser, imza günü etkinliği ilanı yapabilmekte; son dakika gelişmelerini takip edebilmektedir. Bunları yaparken de, görünmeden görme gibi bir gizemli eylemi gerçekleştirmektedir.

Sosyal paylaşım ağları içinde önemli bir yeri olan Facebook'ta kişiler gizlilik ayarlarını etkinleştirerek profillerinin başkaları tarafından görüntülenmesini engelleyebilmekte ya da istedikleri kişilerin görmesini sağlamaktadır. Böylesi bir

Bu ağlardaki hediyeleşmeler, oyunlar, uygulamalar, etkinliklere katılımlar, paylaşımaya yönelik yorum ve beğeniler, sizin kimliğinizin ve kişiliğinizin bir yönünü belirlemektedir.

Görünmeden gerçekleşen görme ve bilme durumu, kişiye kendi bağlamında bir güç ya da iktidar sağlamaktadır.

uygulama ve bu uygulamanın verdiği olanakla İnternet başındaki bireyler karşı dairenin penceresini değil, kablolarla eklemledikleri, çok daha uzaktaki, dünyanın öbür ucundaki pencereleri dikizleme olanağına sahip olmaktadır. Geleneksel röntgencilikten elde edilecek haz farklı içerik ve anlamda burada fazlasıyla elde edilmektedir. Görülmeden görmenin yanı sıra yakalanmamak olasılığında duyduğu tedirginlik, korku ve gerilime bağlı olarak gelen adrenalin ve heyecan burada devreye girebilmektedir. Bu bağlamda İnternet, geçmişteki geleneksel röntgencilikten daha

güvenli ve risksiz gerçekleşebilmektedir (Toprak, vd.; 2009:32, 164). Görünmeden gerçekleşen görme ve bilme durumu, kişiye kendi bağlamında bir güç ya da iktidar sağlamaktadır.

Foucault, bilme eylemini iktidarla/özne ile açıklamakta ve devlet ile bilme arasında bir ilişki kurmaktadır. Hem kendisi hem de halkı için her türlü bilgiyi bilmesi gerektiğini ironik olarak çözümleyen Foucault, devletin bildiği oranda güçlü olduğunu belirtir. Hemen her iktidar, gücünü gördüğü ve bildiği bilgiye borçludur. Sınıf içindeki öğretmenden emniyet güçlerine kadar, bilgiye sahip olmak beraberinde güç ya da iktidar getirmektedir (Foucault 2005: 112-113, 151). Bir atölye veya fabrikada çalışanların çalışma saatlerini, hızlarını, heveslerini, üretilen malların miktarı ve cinsini gözetleyerek kayıt eden ustabaşının bu eylemleri ona güç ve iktidar kazandırmaktadır (Foucault 2006: 260-261). Foucault'un "panoptikon" metaforuyla açıklamaya çalıştığı, gözetim iktidar ilişkisini Poster, "Süperpanoptik" olarak formüle etmekte, gözetlemenin günümüzdeki teknolojiyle gelmiş olduğu noktayı açıklamaya çalışmaktadır. Poster'a göre, bilgisayar veri tabanları ve gelişmiş teknolojik ürünleri, gözetim alma mekanizması olan panoptikonu toplumsal alanın hemen her alanına yaymaktadır. Böylece özne/iktidar bir kez daha yenilenmekte ve ana topluma "süperpanoptik" olarak işlemektedir (Lyon 2006: 233). Hemen her yerden ve herkesin eklemlebildiği sosyal paylaşım ağlarını çevrimiçi olunan süre içinde bu "süperpanoptik" gözetimini gerçekleştirilmektedir.

Sosyal paylaşım ağları içinde özellikle Facebook, kullanıcılarına bu anlamda mikro bir iktidar sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, Facebook sisteminde her kullanıcı mikropolitik bir alanda görmenin iktidarına sahip olmaktadır. Nitekim bu sanal sistemde, eski/yeni arkadaşların yapıp ettikleri, profil fotoğrafları, albümleri, duvar paylaşımları, videoları, beğenileri, durumu, abonelikleri vs. izleyerek

gözetlenmekte ve kendisinin de gözetlendiği gerçeği ironik olarak bilinmektedir (Toprak vd.; 2009: 16).

Sosyal paylaşım ağları, kullanıcılarına gerçek hayatta olmak istedikleri ancak olamadıkları konumlarını tesis edebilme olanağı sağlamaktadır (Toprak vd.; 2009: 32). Facebook paylaşımlarına bir bakıldığında, paylaşılanlar ile gerçeklikler arasındaki bağlantısızlık daha net görünür. Facebook'ta herkes çok mutlu; gerçek hayatta depresyon ilaçları yok satıyor. Facebook'ta herkes herkesle arkadaş; gerçek hayata kimse kimseyi tanımıyor. Facebook'ta herkes paylaşımcı; gerçek hayatta kimse kimseye günahını bile vermiyor. Facebook'ta herkes bilgi sahibi; gerçek hayatta "anne oldum ben" sağ olsun.

Facebook'ta övgü beğeni var; gerçek hayatta yargı ve çekememezlik var. Facebook, ne düşündüğünü biliyor; gerçek hayatta kimin umurunda. Facebook'ta doğum günlerini unutmuyor; gerçek hayatta adın bile anılmıyor. Dolayısıyla burada herkes mutlu, ilkeli, vatansever, dindar, dost canlısı, dayanışmacı, paylaşımcı, hümanist, kanaatkâr; yeri geldiğinde eleştirel veya protestocu.

Sosyal paylaşım ağları, kullanıcılarına gerçek hayatta olmak istedikleri ancak olamadıkları konumlarını tesis edebilme olanağı sağlamaktadır

Bitirirken...

21. yüzyıl toplumu, farklı sosyal bilimciler tarafından "Postmodern Toplum", "Gösterişçi Tüketim Toplumu", "Risk Toplumu" veya "Enformasyon Toplumu" olarak tarif edilmektedir. Geçmiş toplumsal aşamalardan çok farklı paradigmaları, değerler sistemi, öncelikleri, hedefleri, olanakları ve problemleri bulunan günümüz toplumu aslında bir elektronik toplumdur. Nitekim, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel içerikli her türlü insani eylem ve ilişki, teknoloji üzerinden elektronik veya dijital olarak gerçekleştirilmektedir. E-Devlet, E-Okul, E-Ticaret, E-Demokrasi gibi kısaltılmış elektronik yaşam alanları kendi içinde bir dijital yaşam ve kültür biçimlendirmektedir. Küresel olarak biçimlenen bu yaşantıları, sosyal medya farklı bir noktaya taşımaktadır. Modern kentli birey, zamanının önemli bir bölümünü bilgisayar ve İnternet başında geçirmekte; burada iletişim kurmakta, bilgilenmekte, bilgilendirmekte; kısaca gündelik rutinlerini buraya aktarmaktadır.

Bu alanda ise gençler ve bekârlar söz sahibidir. Özelliklerine bağlı olarak gençler, teknolojik gelişmeleri daha yakından takip edebilmekte, teknolojik ürünleri daha çok kullanabilmektedir. Küresel hayata cep telefonlarından, tabletlerden, netbooklardan bağlanan gençler, kendi teknoloji dilini de oluşturmaktadır. Bir facebook paylaşımındaki ifadeler bu noktada oldukça önemli mesajlar vermektedir:

Günümüz toplumu aslında bir elektronik toplumdur. Nitekim, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel içerikli her türlü insani eylem ve ilişki, teknoloji üzerinden elektronik veya dijital olarak gerçekleştirilebilmektedir.

“Keşke insanların sağa tıklayıp ‘özelliklerini’ görsek; ‘kasiyorsa’ yenilesek; uzaktaysa ‘kopyalassak’, sınırlendiriyorsa ‘yapıştırsak’ bir tane; hâlâ değerimizi anlamıyorsa ‘silebilsek’.”

Teknoloji takipçisi/bağımlısı, normal koşullarda bir araya gelmeyenleri birbirine rahatlıkla ekleyebilen, değişim ve dönüşüme oldukça duyarlı, küresel yaşantı ve markalara ilgili, aceleci, görme/görülme meraklı bir gençlik kültürü yanı başımızda oluşmaktadır.

Kaynaklar

ABADAN, Unat Nermin (1961), Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri, Ankara Yüksek Öğrenim Gençliği Üzerinde Bir Araştırma, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları.

TOPRAK, Ali YILDIRIM, Ayşenur AYGÜL, BİNARK, Eser

Mutlu BÖREKÇİ, ÇOMU, Senem Tuğrul (2009), Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook “Görünüyorum Öyleyse Varım”, Kalkedon, İstanbul.

BAYHAN, Vehbi (2011), “Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişim”, Düünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı (İç.), (Edit. Memet Zencirkıran), 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.

MANUEL, Castells (2006), Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, 2. Cilt, (çev. Ebru kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Digitalfabrika.com (2012) : Sosyal Medyanın Büyümesi/ İnfografik.

DURMUŞ, Beril; SERRA, Yurtkoru, ULUSU, E. Yeşim; KILIÇ, Bülent (2010), Facebook’tayız Sosyal Paylaşım Ağlarının Bireylere ve İşletmelere Yönelik İncelenmesi : Facebook Üzerine Bir Araştırma, İstanbul: Beta Yayıncılık.

FOUCAULT, Michel (2005), Özne ve İktidar, Seçme Yazılar, 2. Baskı, (çev. Işık Ergüden, Osman Akınay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FOUCAULT, Michel (2006), Hapishanenin Doğuşu, 3. Baskı (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: İmge.

Habertürk (2012) : 22 Eylül 2012.

LYON, David (2006), Günlük Hayatı Kontrol Etmek Gözetlenen Toplum, (çev. Gözde Soykan), İstanbul: Kalkedon.

Milliyet (2012) : 8 Ağustos 2012.

MUMCU, Cem (2012), Hürriyet Pazar eki, 9 Eylül 2012.

Webrazzi.com (2012), 12 Haziran 2012.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BİLGİ TOPLUMU, EĞİTİM VE GENÇLİK

DOÇ. DR. MUSTAFA TALAS*

Giriş

Dünyayı bütünüyle değiştiren ve dönüştüren küreselleşme sürecinin bir diğer ismi de bilgi toplumdur. Dünyada süratli bir biçimde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamı etkileyen bu yeni dönemin taşıyıcı karakteristik özelliğini bilgi temsil etmektedir.

Dünya, önceki dönemlerde çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bu aşamaların hepsinin tipik ekonomik ve sosyal görüntüleri var olmuştur. Bu dönemler avcı-toplayıcı, göçebe-bahçıvan, tarım, endüstri toplumları isimleriyle ifade edilmiştir. Toplumun ekonomik ve sosyal yönden odak noktasını avcılık-toplayıcı dönemde, avcılar ve toplayıcılar; göçebelik döneminde göç organizasyonunu en iyi yönetenler, tarım döneminde toprak ağaları, endüstri döneminde burjuvazi ekonomik ve sosyal bakımdan odak noktası oldular. Endüstri toplumu aşaması, teknolojik seviyede ortaya çıkan değişimlerle aşılp yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönem yeni kapitalizm, endüstri sonrası toplum, medeniyetler çatışması, tarihin sonu, küreselleşme vs. gibi değişik adlarla isimlendirilmektedir.

* Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi.

Hangi isimle tanımlarsak tanımlayalım odağında bilgi olan bir yeni dönemin yaşandığı kesindir. İnsanlığı bütünüyle değiştiren ve dönüştüren bu süreci çeşitli boyutlarıyla analiz etmek temel gereklilikler arasındadır.

Hangi isimle tanımlarsak tanımlayalım odağında bilgi olan bir yeni dönemin yaşandığı kesindir. İnsanlığı bütünüyle değiştiren ve dönüştüren bu süreci çeşitli boyutlarıyla analiz etmek temel gereklilikler arasındadır.

Bu çalışmada da bu gereği yerine getirmek adına bir çaba olarak görmek mümkündür. Bu bağlamda, bilgi toplumunun gençlik açısından önemini sosyolojik analize tabi tutmak amaçlanmaktadır. Bu çalışma, birbirine bağlı üç bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci bölüm, "Küreselleşme"; ikinci bölüm, "Bilgi Toplumu" ve üçüncü bölüm "Eğitim ve Gençlik", dördüncü ve son bölüm ise "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Gençlik" adını taşımaktadır ve çalışma için teorik analiz metodu benimsenmiştir.

Bu takdim bölümünü tamamlandıktan sonra çalışmanın birinci bölümü olan küreselleşme bahsine başlanabilir.

1. Küreselleşme

Kavram olarak küreselleşme, dünyanın sıkışması ve dünyanın tek bir yer olarak algılanması bilincinin yaygınlık kazanması şeklinde ifade edilmektedir.

Yeni olarak takdim edilen küreselleşme kavramının açılımlarına bugünden bakıldığında, aslında, küreselleşmenin açılımları içinde yer alabilecek süreç ve eylemlerin birkaç yüzyıldır devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak küreselleşme tartışmalarının temel odağı günümüz göndermelidir.

Waters, üçüncü bin yılda sosyal değişmeyi açıklayacak anahtar kavram olarak küreselleşmenin öne çıkacağını belirtmektedir (Waters 2013: 1). Ancak, küreselleşmenin ulaşılacak hedef olarak görülmesi ve dünyanın tek bir yer haline geleceğinin kabul edilmesi teknolojik aklın kendiliğinden hiçbir ön kabul olmaksızın amacına ulaşacağını varsaymak anlamına gelmektedir (Aslanoğlu 1998: 124-125).

Wood küreselleşme, kapitalizmin evrenselleşmesi sürecidir. Buna göre, kapitalist ekonomi ve kültürünün dünya çapında yaygınlık kazanmaya başlaması küreselleşme olarak ifade edilmektedir (Wood 1998: 6-7).

Roland Robertson'a göre küreselleşme, kavram olarak hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine karşılık gelir.

Küreselleşmenin tek bir biçimde kavranamayan modernliğin doğrudan bir sonucu diye görülemeyeceğini vurgulamak gerekir. Robertson, küreselleşmenin modernliğin sonucu olmadığını düşünmektedir. Ona göre, küreselleşme, bu özel anlamında farklı yaşam biçimlerinin çoğunluk sorunlu bir aradalığına gönderme yapmaktadır. Bu durum, küreselleşme “modernliğin sonucudur” yollu basit önerme içinde bütün yönleriyle ele alınamaz. Giderek küreselleşen dünyada uygarlık, toplum, ırk, din ve gerçekte birey düzeyinde bir bilinç yükselişi söz konusudur (Robertson 1999: 21-22).

Gencay Şaylan küreselleşmeyi, pazarın egemenliği, devletin küçülmesi ve özelleştirme, uluslararasılaşmış sermayenin sınırsız hareketi biçiminde tanımlamaktadır. O, ayrıca küreselleşmenin yeniden yapılanmanın hegemonyacı düşünce düzeninin örnekleri arasında sayılabileceğini ifade etmektedir.

Martin Albrow, küreselleşmeyi insan yaşamı üzerinde dünya çapında etkiye sahip olan pratikler, değerler ve teknolojinin yayılması olarak tarif ediyor (Albrow 1997: 88).

Fuat Keyman’a göre küreselleşme ile kastedilen veya betimlenen “durum” çok net bir görünüme sahip değildir. Kavram bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini, buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını, bazen de toplumların, toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama sürecinde kullanılabilmektedir. Küreselleşme, birbirine benzeyen toplumlardan oluşan ya da toplumların ortaya çıkardığı bir global kültür ve toplulukların kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama süreçleridir. Bu iki nitelikte, yani küreselleşen kültürel yapılar ile farklılıkları, yerelliği ve tikelliği yaşama geçiren kültürel pratiklerin eş zamanlılığı, beraberliği ve birbirlerini tamamlayıcılığı küreselleşmenin tam da kendisidir. Küreselleşme, bu anlamda, sosyal hayat içinde “yeni bir durumu” simgeler (Keyman-Sarıbay 1998: 9-10).

Rana Aslanoğlu’na göre küreselleşme kültürel bir karışım alanıdır. Aslanoğlu, küreselleşmeye bakışını şu şekilde ifade eder: “Modernite projesinin krizi ve aynı zamanda bu krizi aşacak mekanizmaların ne olacağı üzerinde hem ulusal hem de

Küreselleşme, kapitalizmin evrenselleşmesi sürecidir. Buna göre, kapitalist ekonomi ve kültürünün dünya çapında yaygınlık kazanmaya başlaması küreselleşme olarak ifade edilmektedir.

Giddens ise, küreselleşmeyi modernliğin sonucu olarak görmektedir. Bu çerçevede küreselleşme, uzak yerleşimlerin birbirleri ile ilişkilendirildiği yerel oluşumların kilometrelerce uzaklıktaki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki sosyal münasebetlerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir.

global ilişkilerde bir fikir birliğinin, bir toplumsal sözleşmenin olmaması, Antonio Gramsci'nin deyimiyle eskinin ölmekte olduğu fakat yeninin doğmadığı bir durumun sosyal hayatı tanımlaması da küreselleşme olarak değerlendirilmektedir" (Aslanoğlu, 1998:126).

Alain Touraine, dünyanın bir tür geriye dönüş yaşadığını düşünmektedir. Ona göre güçlülerle halk ayrı evrenlerde yaşamaktadır. Fetih yapan savaşçılar bir tarafta, sıradan insanlarsa bundan ayrı, kapalı yerel bir toplumda yer almaktadır. Yani zengin olan Kuzey iktidarın egemenliğinden başka bir şey düşünmezken, fakir olan Güney yitlik kimliğinin endişesindedir (Touraine 2000: 17-18). Ona göre küreselleşme bu belirsizlik hâlini ifade etmektedir.

Anthony Giddens ise, küreselleşmeyi modernliğin sonucu olarak görmektedir. Bu çerçevede küreselleşme, uzak yerleşimlerin birbirleri ile ilişkilendirildiği yerel oluşumların kilometrelerce uzaklıktaki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki sosyal münasebetlerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. O, küreselleşmeyi Batı ile bağlantılı görmektedir. (Giddens 1998: 25-28).

David Harvey ve James Mittelman küreselleşmeyi dünyayı küçültücü zaman ve mekan ifadesi olarak incelemektedir. Waters da dünyada küreselleşme ile birlikte coğrafi farkların ortadan kalktığını ileri sürerek dünyanın küçülmesi fikrine atıfta bulunmuştur.

Marshall Mc Luhan, bu değişim sürecini "küresel köy" kavramıyla izah etmektedir. Ona göre, bilgilenmenin artışıyla dünya küçülmüştür (Mc. Luhan 1964:184).

J. Burton örümcek ağına benzettiği dünyada birbiriyle rekabet eden çok sayıda toplumsal, siyasal, ticari ve ekonomik etkinlik sahibi grup ve kuruluşun varlığına işaret eder. Bireysel ve toplumsal anlamda beşeri davranışlar, dünya

toplumu olarak dünya modelinin kalkış noktasını oluşturur. Bu model, pratikte uluslararası ilişkileri ve dünyayı sahici biçimde kavramayı amaçlasa da, birçok durumda henüz mevcut yapıda alternatif sayılabilecek yetkinlikte değildir.

Wallerstein, “dünya sistemi” yaklaşımı ile modern dünya ekonomilerinin ortaya çıkışını açıklamaktadır. Merkez ve çevrenin birlikte ve aynı anda formasyonu ile ilgili olarak Wallerstein bir durum tespiti yapmaktadır: Modern dünya ekonomisinin kapitalizm adı ile ortaya çıkmasıyla, ekonomik açıdan tek bir dünya ekonomisi söz konusu olmuştur. Ancak, bu süreçte siyasal ve kültürel yapıda görülen çeşitlilik aynı madalyonun iki yüzü gibi belirginleşmektedir.. . Bu durum devletlerin özerkliklerine farklı bir boyut getirmektedir. Wallerstein’e göre, modern devlet hiçbir zaman özerk olamamıştır. Devletler, işleyişlerinde bir dizi kurallara uymak zorunda kalmış ve devletler arası bir sistemin ayrılmaz parçaları olarak meşrulaştırılmış bir zeminde işlemişlerdir. Devletler arası sistemin varlığı her devlet için birtakım kısıtlamaları gündeme getirir. Bu kısıtlamalar diplomasi uygulamalarında, yargı ve sözleşmelerin tabi olduğu uluslararası kurallarda askeri gücün kullanım koşullarında görülebilir(Wallerstein, 1996:48).

Özellikle zayıf konumda bulunan az gelişmiş ülkelerde devlet yapıları ve rolleri, tarihsel olarak uluslararası ekonomik ve siyasal ilişkiler sistemine dayalı bir dünya sistemi içerisinde belirlenmekte ve gelişmektedir. Bundan başka Wallerstein, dünya sistemini, biyolojideki hücre sistemi gibi yorumlamaktadır. “Merkez” konumundaki ülkelerin hücrenin çekirdeği olduğunu ve bunların da en merkezî konumundaki ABD olmak üzere G7 ülkeleri olduğunu ifade etmektedir. İkinci dereceden ülkelerin ise “yarı çeper” konumunda bulunduğunu ve en dıştaki Üçüncü Dünya ülkelerinin bulunduğu kalabalık grupta ise “çeper” konumundaki ülkelerin bulunduğunu düşünmektedir (Ragin-Chipot 1999:290-298).

Paul Hirst, Graham Thompson ve Robert Wade, küreselleşmeye yapıcı ve yerici yaklaşanların aksine, mesafeli yaklaşmaktadırlar. Onlar, modern dünyanın

Wallerstein,
dünya sistemini,
biyolojideki hücre
sistemi gibi
yorumlamaktadır.
“Merkez”
konumundaki
ülkelerin hücrenin
çekirdeği
olduğunu ve
bunların da
en merkezî
konumundaki
ABD olmak
üzere G7 ülkeleri
olduğunu ifade
etmektedir.

diğer özelliklerine ve ulus devlete meydan okumada küreselleşmeyi yetersiz bulmaktadırlar. Ayrıca, onlar küreselleşmeyi zayıflık süreci olarak görmektedirler (Guillen 2002:1).

Burada sayılan teorik yaklaşımlardan daha fazlasını da aktarabilmek mümkündür. Çünkü küreselleşme, son dönemlerin en çok atıfta bulunulan kavramlarının başında gelmektedir. Ancak tanımlama ve analiz için bu kadarının yeterli olacağını düşünmekteyim.

Küreselleşme ile ilgili sonuç cümleleri anlamında şunları ifade etmek gerekmektedir: Dünyada ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda hayatın her alanında baş döndürücü hızda değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimlerin yaşandığı dönemin adı küreselleşmedir. Küreselleşme döneminde insanlar, kültürler, devletler, edebi eserler, mimarî, estetiksel yaşam vs. gibi yaşamın bütün alanlarında insanlık bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşüm sayesinde dünya küçülüp küresel bir köye dönüşmüştür. Artık bir bankadaki hesabınızda olan paranızı dünyanın başka bir yerindeki bir borsa veya banka hesabına anlık olarak iletebiliyorsunuz. Yaşadığınız bir olayı yine anlık olarak bütün dünyaya servis edebilme şansınız vardır. Bir yeteneğinizi bütün dünyanın ilgisine hiç zorluk çekmeden hemen takdim edebilirsiniz. İşte bu açılardan küreselleşme sürecinin etkisinden uzak kalmanın imkânı bulunmamaktadır.

Elbette bu döneme ayak uydurmanın ilk temel şartlarından biri bilgi ile donanmış ve eğitilmiş olmaktır. Bu sebeple de bu dönemdeki toplum tipine bilgi toplumu adı da verilmektedir.

O hâlde, bu aşamada bilgi toplumunu ele almakta fayda bulunmaktadır.

2. Bilgi Toplumu

Dünyada 20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren hızlı teknolojik gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu değişimler, beraberinde yüksek seviyede sosyo-ekonomik yenilenme sürecini getirmiştir. Bunun sonucunda da, insanlık yeni bir çağın oluşmakta olduğunu gördü. Bu çağın adına bilgi çağı denmektedir. Orta Çağ'ın feodal tarım toplumunu, sanayi çağı sanayi toplumunu ve sosyal sınıf kavramını ortaya çıkardığı gibi, bilgi çağı da kendi toplumunu ve toplumsal gerçeklerini yaratmayı başarmıştır. Bu yeni toplum tipine bilgi toplumu adı verilmektedir. (Özgür 2002:1).

Bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması ve gelişmesiyle birlikte, büyük oranda, bilgi toplumu ivme kazanmıştır. Bu devirde, özellikle, elektronik iletişim teknolojisinde

sağlanan yeni gelişmeler erişimi kolaylaştırıp ucuzlaştırmış ve nihayetinde bu bilginin işlenişini de yoğunlaştırmıştır (Lyon 2009:367-370).

Geleneksel toplumlarda insanların manevra yeteneklerini toplumun sahip olduğu anonim doku temin etmekte ve birey bu anonim doku adına kişilerin (karizma ve güç sahipleri) buyruk, dayatma ve yaptırımlarına teslim olmaktadır. Modern toplumlarda ise bu anonime dayalı olan sınırlamalar kurumlar ve kurallara dayalı olarak kendini göstermektedir. Davranışlar karşısındaki çağdaş kurumlar giderek bireyin yetenek ve yaratıcılığına müdahale edecek duruma gelmeye başlamışlardır. Bilgi toplumu bireyin geleneksel ve modern dönemlerdeki bu sınırlamaları ortadan kaldırarak yaşam alanını genişletme çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır denilebilir (Doğan 2007: 355-356).

Doğal olarak bilgi toplumu bilgi üretimine dayanmak durumundadır. Bilgi üretimi de bireylerin yaratıcılık özelliklerinin ön plana çıkarılmasına bağlı olmaktadır

Kısacası tarihsel periyotta, toplumsal hayatta meydana gelen değişimler, toplumsal yapının tezahür etme şekillerini de değiştirmeyi ihmal etmemiştir. Toplumlar da şartlar değişince, ihtiyaç karşılama usullerinde de kısacası bütün olarak yaşam alanlarında değişimler meydana gelmiştir.

Bilgi çağında, toplumsal yapıyı, katı bürokratik Weberyan kurallardan uzak tutup esnek koşullar yaratmak toplumsal gelişmeyi temin etmenin yolu olarak öne çıkmaktadır. Doğal olarak bilgi toplumu bilgi üretimine dayanmak durumundadır. Bilgi üretimi de bireylerin yaratıcılık özelliklerinin ön plana çıkarılmasına bağlı olmaktadır (Bozkurt 2011: 323-324).

Bilgi temelli bir ekonomiye dayalı olan bilgi toplumunun karakteristik özelliklerinden de bahsetmek gerekmektedir. Buna göre bilgi toplumunun öne çıkan yönleri şunlardır (Bozkurt 2011: 141):

“1. Ekonomik yapıda dönüşüm: Bu çağda endüstriyel üretimden hizmet üretimine yönelme söz konusu olmuştur. Bu dönemde eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi insani hizmetlerin yanında, bilgisayar, sistem analizi ve bilimsel araştırma ve geliştirme gibi mesleki hizmetler öne çıkmaktadır.

2. Yükselen yeni sınıflar: Beyaz yakalı işçilerin yapacağı işlerde artışlar meydana gelmeye başlamıştır. Beyaz yakalılar diğer çalışanların sayısını beşe

İnsan hayatının en önemli dönemlerinden birini oluşturan gençlik; özellikle devinim, hareketlilik, fiziksel güç, etkinlik gibi özellikleriyle diğer dönemlerdeki insanlardan esaslı bir biçimde ayrılmaktadır.

katlamışlardır. Bilim adamları, teknisyenler, mühendisler, öğretmenler, tıp personeli gibi teknik ve profesyonel sınıfın sayısındaki artış çok anlamlı dönemsel görüntüler arasındadır.

3. *Bilginin artan rolü*: Bilgi toplumun temel eksenini olup stratejik kaynak hâline gelmiştir. Çünkü yeni toplumda teorik bilgiyi piyasada ürünlere ve hizmetlere başarılı şekilde dönüştürenler ile eğitim ve araştırma geliştirme harcamalarına en çok yatırım yapanlar başarılı olacaktır. Ham maddenin eski önemi oldukça gerilemiştir.

4. *Enformasyon teknolojileri*: Endüstri toplumunun doğuşunda nasıl buhar makinesi, elektrik, içten yanmalı motorlar gibi enerji teknolojisi büyük rol oynamışsa, enformasyon teknolojisi de enfor-

masyon toplumunun doğuşunda aynı role sahiptir.”

Sonuçta günümüz insanını en fazla güçlü kılan faktörlerin başında bilgi gelmektedir denilebilir. Bu sebeple, bu çağa bilgi çağı, bu çağın toplum biçimine de bilgi toplumu adı verilmektedir.

3. Eğitim ve Gençlik

Eğitim, insan toplumlarının tarihi kadar eski olan toplumsal kurumlardan biridir. Bir bakıma, eğitim kurumu olmadan herhangi bir toplumun ayakta kalıp geleceğe uzanma şansı bulunmamaktadır (Erjem 2010: 334).

İnsan ve toplum gerçeğinin önemli bir boyutunu da eğitim kurumu oluşturmaktadır. İçinde yaşanılan toplumda üretmek, tüketmek, yaşamı dizayn etmek, giyinmek, beslenmek, etkileşim kurmak, çocuk yetiştirmek, organizasyonlar yapmak, ekip biçmek vs. gibi faaliyetlerin hepsi eğitim yoluyla öğrenilen hususlardır.

Bir bakıma diğer canlılardan net bir biçimde farklı karakteristik yapıya sahip olan insanın, yetiştirilmesi ve eğitilmesi de aynı şekilde farklı olmaktadır. İnsanların gelişmesi, yaşaması, yaşamını devam ettirmesi eğitim kurumunun varlığına ve güçlülüğüne bağlıdır.

İnsan hayatının en önemli dönemlerinden birini oluşturan gençlik; özellikle devinim, hareketlilik, fiziksel güç, etkinlik gibi özellikleriyle diğer dönemlerdeki insanlardan esaslı bir biçimde ayrılmaktadır. (Doğan 2007: 484).

İnsanoğlunun yaşam evresindeki en önemli çağını ifade eden gençliği “bülüğa erme ile başlayan fizyolojik ve biyolojik değişmeyi içeren, bireyi olgunluğa hazırlayan bir yaş dönemi” şeklinde tanımlamak mümkündür (Gökçe 1990: 21).

Bir boyutuyla biyolojik olarak güçlü ve dinamik yapılarıyla toplumsal yapılar için umut kaynağı niteliğinde olan gençlik, bir başka boyutuyla, üretici olmaktan çok tüketici karakteri ile toplumsal yapılarda kaynak problemi ortaya çıkaracak özellikte olunan bir dönemi ifade etmektedir.

Eğer toplumsal yapılar bu çağ nüfusunun kendini geliştirme ve gerçekleştirme problemlerinin üstesinden gelebilirse, o takdirde, genç nüfus, bir silah ve bir güç kaynağı olma özelliğiyle öne çıkabilecektir. Önemli yaşamsal problemleri çözülemediği takdirde, gençlik tüketen, zarar veren, yönlendirmelere açık bir “sorunlu kitle” olarak varlığını sürdürmeye çalışacaktır.

Bu noktada eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Kendini kabul ettiren, rekabet kapasitesi yeterli olan, dünya sorunlarının farkında olan, ülkelerinin ve kendi gruplarının sorunlarını çözmeyi tasarlayan bir gençlik eğitimi ile gençler donatıldığı takdirde; dünyanın yeni dönemindeki acımasız rekabet koşulları ile başa çıkılabilecek bir durum ortaya çıkacaktır.

Dünyada gelişme kapasitesi yüksek toplumlar, artık, bilgi toplumu aşamasına gelmiş toplumlardır. Bu aşamadaki toplumlarda eğitim çağına gelmiş nüfusa yaygınlaştırılmış, beceri kazandırıcı eğitim sistemleri dikkatleri çekmektedir. Eğitim sistemi, eğitime yaşına gelmiş olup da güçlü ve dinamik bir yapıda ve donanımlı gençler yetiştirmeyi başaracak şekilde dizayn edilmiş toplumlara bakıldığında, bu toplumların aynı zamanda dünya ticaret, endüstri, yatırım, planlama, araştırma ve geliştirme hususlarını yönlendiren geliştiren, pazarlayan ve satan toplumsal yapılar oldukları büyük bir rahatlıkla görülebilmektedir.

Bu durumda, gençlik, ancak iyi eğitilip donanımlı kılındığında dünya sisteminde kendine kuvvetli bir yer edinebilecek çağ nüfusunu anlatmaktadır.

Dünyada gelişme kapasitesi yüksek toplumlar, artık, bilgi toplumu aşamasına gelmiş toplumlardır. Bu aşamadaki toplumlarda eğitim çağına gelmiş nüfusa yaygınlaştırılmış, beceri kazandırıcı eğitim sistemleri dikkatleri çekmektedir.

Mademki, Türkiye genç bir nüfusa sahiptir, o takdirde, bu genç nüfusu dünyanın acımasız rekabeti ile baş edebilecek şekilde donatacak bir eğitim sisteminin tesis edilmesi hem ülkenin hem de gençlerin önemli sorunlarını çözülebilir kılacaktır.

4. Küreselleşme, Bilgi Toplumu, Eğitim ve Gençlik

Günümüz küreselleşmesi bir elektronik ve iletişim devrimi niteliğindedir. Bu devrim, telekomünikasyon maliyetlerindeki düşüğe dayanmaktadır. Bu maliyet düşüklüğünü mikroçipler, uydu antenleri, fiber-optik teknolojisi ve internet sağlamaktadır. Söz konusu yeni teknolojiler, dünyada daha kuvvetli bir kenetlenme meydana getirmektedir. Yine aynı yeni teknoloji, geri kalmış ülkelerin Batı'ya sadece ham madde satıp fabrikasyon ürünleri satın alan ülkeler konumundan kurtulup büyük üreticiler haline gelebileceği anlamına da gelebilmektedir. Aynı şekilde, bu teknolojik imkânlar ile, şirketler, üretim, araştırma ve pazarlama faaliyetlerini çeşitli ülkelere yaymakla beraber, bunları bilgisayarlar ve tele-konferansların kullanımıyla, tek bir yerden yürütülüp yönlendiriliyormuş gibi bir his yaratabilmektedirler. Ucuz telekomünikasyon, tıbbi danışmanlıktan yazılıma ve veri işlemeye kadar, önceden alınıp satılması mümkün olmayan hizmetlerin küresel ölçekli olarak alınıp satılmasını temin edebilmektedir. (Friedman2003: 17).

Haberleşme imkânlarında meydana gelen yeni fırsatlarla dünyada artık mesafelerdeki uzaklıkların bir önemi kalmamıştır. İnsanlar, çok kısa sürede birbirleriyle bağlantı kurup birbirlerinden haber alabilmektedirler. (Talas, 2003: 19). Kısacası, söz konusu devrimsel değişimler, dünyayı küresel köy hâline getirmişlerdir. Marshall Mc. Luhan, James Mittleman, David Harvey ve Malcolm Waters bu durumu dünyanın küçülmesi olarak ifade etmişlerdir. (Mc Luhan 1964: 184; Mittleman 1996: 1-19; Harvey 1989: 1, Waters 1995: 3). Marshall Mc Luhan'a göre, basılı kültürden elektronik çağının iletişim araçlarına geçişle birlikte, önceden hakim olan doğrusal düşünce, yerini mozaik düşünceye bırakmıştır. (Konuk 1991: 22-23).

Küreselleşme çağında Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve uluslararası finans kuruluşlarıyla birlikte en önemli üç aktörden birisi medyadır. (Canbolat 2002: 9)

Bahsedilen bu üç grup aktörle toplumların hem içsel, hem de dışsal olarak yönlendirilmesi sağlanmaktadır. Uluslararası finans kuruluşları, parasal kaynak oluşturup, kale olarak gördükleri ulusal siyasî sistemi hem içerden hem de dışarıdan kuşatma altına almaktadırlar. Söz konusu siyasî sistemin sivil toplum kuruluşları olan dernekler, vakıflar ve cemaatlerin uzantısı şeklindeki teşekküller, öncelikle etki

altına alınarak, güçlendirilmektedir. Ondan hemen sonra, ulus devletin güçlenmesini sağlayacak her türlü imkân ve fırsatın, bu sivil toplum örgütleri aracılığıyla, kullanılmasına engel olunmaktadır. Çevreci eylemler, bölücü, ayrımcı ve etnik temele dayalı faaliyetleri gizlemek için kurulan birtakım derneklerin eylemleri bunlara örnek olarak verilebilir. Aynı ilişkiler, kapsama alanına dâhil edilecek ulus devletin medyasını da etki altına almak ve kullanmak için de geçerli olabilmektedir. Medyanın yorumları, programları ve her türlü değerlendirmesi kendi ulus devletinden çok, parasal ilişki kurduğu uluslararası kuruluşların, dolayısıyla da küresel güçlerin hedefi ve menfaati doğrultusunda icra edilmektedir. Bu noktada da, seçimler, siyasî partiler, kamuoyu oluşturma ve propaganda konusunda yaşanan tecrübelerle bakıldığında, dünyanın birçok yerinde, uluslararası kuruluşların kontrol altına alacakları ulus devletin medyası ve sivil toplum örgütleriyle kurdukları çarpıcı ilişkilerin sonucunda elde ettikleri başarının küçümsenemeyecek boyutta olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, bir bütün olarak söz konusu siyasal sistemlerin de küresel güçler tarafından yönlendirilmesi ve işletilmesi bu vasıtalarla mümkün hâle getirilmeye çalışılmaktadır. (Talas 2003: 71-72).

Bahsettiğimiz bu önemli özellikleriyle küreselleşme dönemi kendi toplumsal atmosferini bilgi toplumu adıyla yaratmıştır. Bilgi toplumunda ise, eğitim, çok önemli bir yere sahiptir.

Eğitim, yeni dönemde, elektronik devrimin etkisiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Elektronik devrim sayesinde iletişim pratikleşip ucuzlamıştır. Bu durum, bilgiye erişimi kolaylaştırmıştır.

Bunun sonucunda, okulun dışındaki eğitim başarılıp yaygınlaşmıştır. Söz konusu yenilikler ile elde edilen olanaklar, toplumsal yaşamda dönüşümü ortaya çıkaran faktörler olarak rol oynamaya başlamıştır. Buradaki yaygınlaşma, sınırlı ellerde toplanan eğitimin sona erdiği bir dönemi meydana getirmiştir. Oluşturulan ağlarla, hem eğitim kuruluşları hem de bilgisayar şirketleri olarak, veri paylaşımları ve anlık iletilerin gönderimi yapılabilmektedir (Lyon 2009: 369).

Yeni dönemde, endüstriyel toplum düzeninden farklı olarak bilgi üretimi baz alınmaktadır. Bu dönemde insanların önemli bir kısmı gelirlerinin büyük bir kısmını

Uluslararası finans kuruluşları, parasal kaynak oluşturup, kale olarak gördükleri ulusal siyasî sistemi hem içerden hem de dışarıdan kuşatma altına almaktadırlar.

hizmetler sektöründen elde etmeye başlamıştır. İş gücünün önemli bir kısmını artık endüstri alanları değil hizmet alanları temsil etmektedir (Bozkurt 2011: 286-287).

İnternet gibi teknolojiler, eğitim başta olmak üzere, çok geniş bir alanda ağırlığını hissettirmeye başlamışlardır. Küresel sisteme uygun bir teknolojik altyapı oluşturularak küresel etkileşim ve çalışma düzeni önem kazanmaya başlamıştır. Söz konusu artan etkileşim ile, evrensel okuryazarlık büyük bir önem kazanmaya başlamıştır (Bozkurt, 2011: 287).

Bilgi şebekeleri üzerinde eğitimini gerçekleştiren bireyler zengin bir içeriğe sahip olmaktadır. Elde edilen en önemli teknolojik avantajlardan birisi olarak da multimedia teknolojileri olmaktadır. Bu sayede, insanlar, kendi ortamlarında beğenmedikleri eğitimi, dünyadaki istedikleri yerde elde edebilme fırsatlarına sahip olmaktadır (Bozkurt 2011: 289). Öyle ki, artık, MIT, Harvard, Oxford ve Chambridge Üniversitelerinden bile isteyen herkes öğrenme yolu olarak istifade edebilme imkânına sahiptirler.

Sonuçta teknolojik altyapıya sahip olduktan ve uluslararası etkileşim dili olan İngilizceyi bildikten sonra, her ortamdaki bilgiye erişimde kolaylık bilgi toplumunun önemli kazanımları arasındadır. Herhangi bir din, mezhep, kültür, dünya görüşü veya başka bir değişkene bağlı olmaksızın erişim imkânıyla bilgi, görgü ve beceriler çoklu ortamlardan aktarılabilmektedir.

Sonuç

Eğitim, sosyal hayatta, insanların yaşadıkları topluma uyum sağlamalarının, kısacası, toplumsallaşmalarının sigortası olarak görev yapan toplumsal bir kurumdur.

Bu toplumsal kurumun, elbette, diğer toplumsal kurumlarla etkili bir bağı ve etkileşimi söz konusudur. Toplumların çeşitli toplumsal ihtiyaçları için sahip oldukları nüfusları yetiştirmeleri eğitim kurumunun en önemli fonksiyonlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Çeşitli dönemlerde bu ihtiyacı yerine getirme usullerinde değişme olsa da, toplumsal sistemin bu zorunluluklarında bir değişme olmamaktadır.

Küreselleşme sürecinin yaşandığı son dönemlerde de bu özellikte bir değişme olmamıştır. Tam aksine, bu dönemlerde, eğitim kurumunun vazifelerinde kuvvetli bir artış meydana gelmiştir. Eğitimin önemi artmıştır.

Özellikle bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişme ve ilerlemeler ile bu dönemde toplumsal yapı varlığını bilgi toplumu olarak sürdürmeye başlamıştır. Bilgi toplumunda da, insanların bilgilenmesi büyük önem kazanmıştır.

İnsanların küresel rekabet ile baş edebilecek şekilde donanımlı olmaları onları diğer insanlar ve ait oldukları toplumlardan daha farklı ve iyi bir yere getirmiştir. Özellikle toplumun sahip olduğu genç nüfusun küreselleşmiş bir iş gücü piyasasında varlıkları ve ayakta kalmaları onların bilgi ve beceri yönünden donanımlı olmalarına bağlı olmaktadır.

Sonuçta, genç insanlardan kurulu olan kendi toplumumuz açısından da, aynı geçerliliğin söz konusu olduğu rahatlıkla söylenebilir. Özellikle, gençlerin bilişim teknolojileriyle barışık ve aynı oranda da manevî değerlerden haberdar olması bu dönemin en önemli hasletlerindendir denilebilir.

Kaynaklar

- ALBROW, Martin (1997), *The Global age.*, Stanford CA: Stanford University Press,
- ASLANOĞLU, Rana (1998), Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Bursa.
- BOZKURT, Veysel (2011), *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- BURTON, John W. (2002), *The Study of World Society: A London Perspective*, International Studies Association Occasional Papers, No:1,1971, s. 70, Aktaran: İbrahim Canbolat, Küreselleşen Dünya ve Türkiye, Bursa: Vipaş Yayıncılık, s.25
- CANBOLAT, İbrahim (2002), *Küreselleşen Dünya ve Türkiye*, Bursa: Vipaş Yayıncılık.
- DOĞAN, İsmail (2007), *Sosyoloji*, Ankara: Pegem Yayınları.
- ERJEM, Yaşar (2010), "Eğitim Kurumu" Sosyoloji, Editörler: Feridun Merter-Mustafa Talas, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- FRIEDMAN, Thomas (2003), *Lexus ve Zeytin Ağacı Küreselleşmenin Geleceği*, çev. Elif Özsayar, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (1998), *Modernliğin Sonuçları*, (çev.Ersin Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- GÖKÇE, Birsen (1990), "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Aile Yazıları* 4.
- GUILLEN, Mauro F (2002), "Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble", Institute for Advanced Study, Princeton University of Pennsylvania, internet adresi: <http://www.gsm.uci.edu/econsoc/Guillen.html> Alındığı tarih: 15.02.2002.
- HARVEY, David (1989), *The Condition of Postmodernity*, Oxford, Blackwell.
- KEYMAN, E. Fuat – SARIBAY, A. Yaşar; *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, Ankara: Vadi Yayınları.
- KIRCA, Süheyla (2001), "Medya Ürünlerinin Küresel Yayılımı, Yerelleştirilmesi: Ulus aşırı Kimliklerin Yararılması", *Doğu Batı*, Yıl:4, Sayı:15, Mayıs-Temmuz, s.181-182
- KONUK, Osman (1991), *Kültür Değişmesi ve Televizyon (Malatya Uygulaması)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- LYON, David (2009), "Bilgi Teknolojisi ve Bilgi Toplumu", *Sosyoloji kitabı içinde*, Ed. Anthony Giddens, Ankara: Say yayınları.
- Mc. LUHAN, Marshall (1964), *Understanding Media*, London, Routledge,1964, s.184, Aktaran: R. Aslanoğlu, Kent-Kimlik-Küreselleşme, Bursa, 1998, s.138.
- MITTLEMAN, James H. (1996), "The Dynamics of Globalisation", in *Globalisation Critical Reflection*, edited by James H. Boulder, Lyne Rienner Publisher.
- ÖZGÜR, Savaş (2002), "Türkiye'de Bilgi Toplumu Geçiş Politikaları", *Aydınlanma 1923 Bağımsız Kemalist Düşün Dergisi*, internet adresi: <http://www.aydinlanma1923.org/sayi/34/34-06htm> ,Alındığı tarih:02.04.2002, s.1

- RAGIN, Charles-CHIROT, Daniel; "Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemi: Tarih Olarak Siyaset ve Sosyoloji", Tarihsel Sosyoloji içinde, Editör: Theda Skocpol (çev. Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999.
- ROBERTSON, Roland (1998), "Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu", **Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi** içinde, (Derleyen: A.D. King), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- ROBERTSON, Roland (1999), **Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TALAS, Mustafa (2003), **Küreselleşme ve Türkiye'de Kültür Politikaları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- TOURAINÉ, Alain (2000), Modernliğin Eleştirisi (çev. Hülya TUFAN), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ULAGAY, Osman (2001), Küreselleşme Korkusu, İstanbul: Timaş Yayıncılık.
- WALLERSTEİN, Immanuel (1996), Tarihsel Kapitalizm (çev. Necmiye Alpay), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- WATERS, Malcolm (1995), **Globalization**, New York-Routledge
- WATERS, Malcolm (2013), **Globalization**, Second Edition, http://pol.atilim.edu.tr/files/kuresellesme/kitaplar/Globalization_keyideas.pdf, Alındığı Tarih:14.09.2013.
- WOOD, Ellen M.; "Globalisation or Globaloney", Monthly Review, January 1998, s.6-7, Aktaran: E. A.Tonak , Küreselleşme, Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

GENÇLİK, SOSYAL MEDYA VE İNTERNET BAĞIMLILIĞI

YRD. DOÇ. DR. VEHBİ BAYHAN*

Giriş

Küreselleşme ve enformasyon toplumunun temel omurgası ve ikonu olan internet, öncelikle çocuk ve gençler olmak üzere herkesi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Bilgisayar, internet ve cep telefonlarının hayatın merkezinde olduğu zamanlarda dünyaya gelen ve yetişen Y veya milenyum kuşağı, yani günümüzdeki genç kuşak için internet ve sosyal medya hayat tarzlarının bir parçasıdır. İnternet ve sosyal medyanın bağlı olduğu cep telefonları yanlarında olmayınca, adeta kendilerini savunmasız hisseden ve bunalıma giren bir gençlik kitlesiyle karşı karşıyayız. “Dijital yerli” olarak da adlandırılan Y veya milenyum kuşağı, sosyal medya ile haberleşmekte ve sosyalleşmektedir.

Bir taraftan internet vasıtasıyla anında enformasyona ulaşmak hayatın hızlı ve daha kolay yaşanmasına yol açarken; diğer taraftan sosyal medya, sanal oyun, sanal sosyal iletişim vb. uygulamalarla psikiyatrik açıdan tedavi edilmesi gereken internet bağımlılığı problemi oluşabilmektedir. Özellikle çocuk ve genç kuşak için bilinçli ve dozunda kullanılan internet ve sosyal medya bir gerekliliktir. Fakat zamanının çoğunu sanal âlemde geçiren, asosyal ve içine kapanık olan, dolayısıyla internet bağımlılık belirtileri gösteren gençlerin farkına varılıp onların gerçek hayata

* İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Özellikle sosyal medya, Facebook ve Twitter vasıtasıyla akranlarıyla sürekli iletişim kuran ve kendini bu platformlarda sergileyen genç, sanal araçları bedeninin bir parçası olarak algılamaktadır.

geri dönmelerini sağlamak önem taşımaktadır.

Gençlik ve Sosyal Medya

Biyolojik, psikolojik ve toplumsal değişimlerin en hassas evresinde bulunan gençlik dönemi, bütün bu değişim ve dönüşümlerle birlikte çok boyutlu sorunların da yaşandığı bir dönemi kapsar. Genç birey ve gençlik sorunları, sosyolojik bir gerçeklik olarak çağdan çağa, toplumdan topluma ve toplum içerisinde de gruptan gruba değişmektedir.

Gençlik, demografik açıdan 15-25 yaş arasındakilerden meydana gelen bir yaş grubudur. Ancak, gençlik dönemini sadece yaş ölçütüne göre tanımlamak yetersiz kalmaktadır. Gençlik tanımı, çok daha karmaşık sosyolojik boyutlar içermektedir.

Yaş itibarıyla, günümüzde gençlik dönemi 30 yaşına

kadar uzatılabilmektedir. Lisans öğreniminden sonra yüksek lisans ve doktora öğrenimi alanlar için gençlik dönemi uzamaktadır. Sosyolojik açıdan, sadece eğitim-öğrenim sürecinde olanlar ile liseden sonra veya daha erken çalışmaya başlayan ve öğrenim imkânı bulamayanlar, erken evlenen ve çocuk sahibi olanların farklı özellikleri ve şartları olması bir gerçektir. Dolayısıyla, aynı yaş grubunda olsalar da bütün gençliği aynı biçimde değerlendirmek mümkün değildir.

Gençlerin özgün kimliğinin oluşması bazı değişkenlere göre meydana gelmektedir. Bireyin mensup olduğu millet, onun üst kimliğini yani, “millî kimliği”ni oluşturur. Bireysel, toplumsal ve kültürel kimliği oluşturan diğer temel değişkenler şunlardır: cinsiyet, sosyal tabaka, aile yapısı, eğitim, meslek, yaşanan mekân (kır veya kent), din, tüketim vb. gibi.

Bütün bu değişkenler çerçevesinde birey, “ait olma” duygusuyla her bir değişkene, özellikleri ve ihtiyaçlarına göre dâhil olur. Rol seti bağlamında birey, dâhil olduğu grupta farklı farklı roller oynar. Birey, çeşitli roller ve kimlikler arasındaki eş güdümü “sosyalleşme” sürecinde kendiliğinden edinir (Bayhan 2005). Bireyin kimliği ile birlikte değerleri de olgunlaşır. Toplumsal yapının değişimi ile birlikte, toplumsal değerler de değişmektedir. Toplumun genel geçer ortak değerleri ve asgari müşterekleri dışında, her toplumsal grup kendi özgün değerini oluşturur. Toplumun sürekliliği için önemli olan bu alt-kültürlerin birbirleriyle çatışmadan uyum içerisinde yaşamalarıdır (Bayhan 2012b: 425).

Genç bireyin kimliğinin oluşmasında yeni zamanlarda televizyondan sonra internet önemli bir referans kaynağıdır. Özellikle sosyal medya, Facebook ve Twitter vasıtasıyla akranlarıyla sürekli iletişim kuran ve kendini bu platformlarda sergileyen genç, sanal araçları bedeninin bir parçası olarak algılamaktadır.

İnternet üzerindeki sosyal ağ siteleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de son yıllarda giderek popüler hâle gelmiştir. Şubat 2004’te Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg tarafından geliştirilen Facebook’un 2012 yılı itibarıyla toplam kullanıcı sayısı bir milyara ulaşmıştır. Türkiye’de facebook kullananların sayısı 32 milyonun üzerindedir. Avrupa ülkeleri arasında İngiltere’den sonra en fazla facebook üyesi Türkiye’de bulunmaktadır (www.internetworldstats.com).

Türkiye’de Facebook kullanımı yaşa, cinsiyete ve sosyoekonomik duruma göre değişiklik göstermekle birlikte, genel olarak Facebook’un; kullanıcıların gündelik pratiklerin bir parçası hâline geldiği, kullanıcının ihtiyaç duyduğu her an bağlandığı ve boş zamanını geçirdiği, arkadaş çevresini genişletmekten ziyade var olan arkadaşlıkları sürdürmesini sağlayan bir araç olarak kullandığı, kullanıcının kendisiyle ilgili bilgileri kontrol ettiğini düşündüğü ve dolayısıyla sınırlarını kendisinin belirlediği bir kamusalığın yaşandığı ve paylaşımdan ziyade arkadaşları gözetlemenin ön plana çıktığı gözlenmiştir (Şener 2009).

Facebook’u gençler daha fazla kullanmaktadır. İnternette kişisel bilgilerini paylaşmaya çok istekli olan genç insanlara karşın, ileri yaştakilerin internette daha çekingen hareket ettikleri gözlenmektedir (Brady 2010). İnternet Gençliği’nin, sanal dünyada yeni ilişkiler arayan ama gerçek ilişkileri giderek azalan, bilişim teknolojilerini kullanan ama giderek kitap ve kütüphaneden uzaklaşan, toplumsal birtakım değerlere sahip çıkarken hayat ve gelecek adına bir güven krizi içinde bocalayan, eğitim, bilim ve kültür aktiviteleri yerine oyun, eğlence ve zaman geçirme peşinde olan, interneti amaçlı ve işlevsel bir araçtan ziyade bir oyuncak gibi gören bir kitle olarak karakterize edilmesi mümkündür (Karaca 2007: 435).

Andy Warhol’un “Gün gelecek herkes on beş dakika için meşhur olacak” kehaneti gerçekliğini çoktan yitirdi. Özellikle İnternet üzerinden dünyamız yeni kabilelere bölündükçe kimse kimsenin meşhurunu bilmez, tanımaz oldu. Dünya futbol kupası gibi küresel ayınlar, Mc Donald’s gibi kıtalar arası tüketim ikonları dışında, kendimize kurguladığımız, sanallaşan özel dünyalarımızın mimarları olma sürecini yaşıyoruz (Vassaf 2010).

Ancak, sosyal paylaşım sitelerinde paylaşılan yazı, fotoğraf vb. belgelerin bu paylaşım sitelerinin mülkiyetine geçtiğinin kimse farkında değil. Facebook, gizlilik

Toplumsal yapının dönüşümü, sosyolojik çözümlerle "Gözetim Toplumu" olarak tanımlanmaktadır. E-devlet uygulamaları ile bütün vatandaşlar, tek kimlik numarasıyla kamusal işleri, bir yandan kolaylaştırılırken diğer yandan da denetlenmektedir.

sözleşmesinde sitedeki paylaşılan belgeleri istediği gibi kullanacağını belirtmektedir.

Facebook şirketini eleştirenlere göre, şirket, hizmet veya mal pazarlayanların daha etkili reklam yapması için çok sayıda kişisel bilgi topluyor. Dijital hakları savunan bir grubun lideri olan Jeff Chester, "Facebook'un üye bilgilerinin kullanımına dair tutumu ve çoğunlukla gizli yürütülen ısrarlı pazarlama faaliyetlerini benimsemesi çok rahatsız edici" demektedir (Brady 2010).

Diğer yandan, gelecekte doğacak bir siber savaşta yazışmaları sürekli takip eden ve sosyal istihbarat toplayan ülkelere kendi elimizle bilgi aktarmamız da ayrı bir risk unsurudur (Sırt 2010).

Sanal uzamda toplumsallaşmanın/ilişkilenenin günümüzdeki yüzü, karşılığı olan Facebook, İnternet öznelerinin anonimlikten bilinirliğe/görünürlüğe geçişini imleyen, tam da buradan doğru biçimlenen, biçimlendiren bir toplumsal paylaşım ağıdır. Görmek ve göstermek üzerinden kurulan bu yeni ilişkilene pratikleri ile mahrem alanın, özel olanın kamusal alana dahil söz konusudur.

Bu noktada iki şey vurgulanmalıdır. Bir: Gözün faşizmi bireylerin sanal uzamda gerçekleştirdikleri bu toplumsallaşma eylemliliğini gerek her an, her yerde, her olan bitenden haberdar olmak isteyen devletler, istihbarat örgütleri tarafından gerekse de reklam ve pazarlamaya, yani tükettirmeye endeksli kapitalist şirketler vd. tarafından denetim ve gözetim ağı'na, *SiberPanoptikon*'a evriltmiştir. İki: Bireyler bilerek ve isteyerek girdikleri bu denli açık ilişkilene halleriyle bir yandan denetlenmekten, gözetlenmekten haz alma anlamında teşhirciliğe, beri yandan gözetlerken dahi gözetleme/dikizleme ediminde bulunarak röntgencilığe yönelmişlerdir (Toprak 2009).

Enformasyon toplumunun etik (ahlaki) yapısında, bilgisayar ağları vasıtasıyla her zaman her yere ulaşabilme, "özel hayatın gizliliği" problemini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, enformasyonun güvenliğini sağlamak önemli temel meselelerden birisini oluşturmaktadır (Bayhan 1995).

21. yüzyıl Milenyum Çağındaki toplumsal yapının dönüşümü, sosyolojik çözümlenmelerde “Gözetim Toplumu” olarak tanımlanmaktadır. E-devlet uygulamaları ile bütün vatandaşlar, tek kimlik numarasıyla kamusal işleri, bir yandan kolaylaştırılırken diğer yandan da denetlenmektedir. Ayrıca, bütün hayat alanlarındaki eylemlerinde bireyler, örneğin alış-verişlerinde kullandıkları kredi kartı ile bütün özel ve mahrem bilgi kodlarını şirketlere aktarmaktadır. Artık, “bilişim toplumu” giderek daha fazla “risk toplumu” ve “gözetim toplumu”na doğru evrilmektedir.

Bu toplumsal gerçeklik ve durum yanında, bireylerin hayat alanlarının bütün evresinde etkili araç olan İnternet, olumlu fonksiyonları yanında, olumsuz olarak bireylerde “bağımlılık riskini” beraberinde üretmektedir.

İnternet, sanal ve yapay bir ilişki ortamı oluşturmaktadır. Bu yapay ilişki ile bir yandan, belki bireyler yüz yüze yaşayamadığı sosyal iletişimi, “sanal-sosyal iletişim” ile gidermektedir. Ancak, sanal-sosyal ilişki, bire-bir gerçek sosyal ilişkisinin yerini tutamayacağı için, bilgisayar ağları ortamındaki ilişki geçici kalmaktadır. Psikiyatride “İnternet Bağımlılığı” patolojik internet kullanımını betimlemek için kullanılmaktadır (Bayhan 2002: 95-96).

Küreselleşme çağında sosyal paylaşım ağları, özellikle gençler arasında yoğun kullanılan önemli iletişim platformudur. Bayhan’ın “Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili-2012” araştırmasına katılan 19315 kişilik örneklemin % 88’inin sosyal paylaşım ağlarına üyeliği bulunmaktadır. Örneklemin % 35’i Facebook, % 25’i hem Facebook hem de MSN, % 14’ünün Facebook, MSN, Twitter üyeliği, % 10’unun MSN üyeliği ve % 3’ünün Twitter üyeliği bulunmaktadır. Sosyal paylaşım ağlarını en fazla oranda kullananların özellikleri şunlardır: Erkek, en üst gelir grubuna mensup, parçalanmış aileye mensup, özel kolej mezunu, tıp fakültesi öğrencileridir (Bayhan 2012). Bu veriler, sosyolojik açıdan anlamlıdır. Toplumsal cinsiyet açısından interneti en fazla kullananlar erkeklerdir. Sosyo-ekonomik açıdan üst sosyal sınıfta bulunanların internet bağlantılı bilgisayar ve cep telefonuna sahip olma oranı yüksektir. Yine, özel kolej ve tıp fakültesinde öğrenim görenlerin çoğunluğu sosyo-ekonomik açıdan üst sosyal sınıfa mensup ailelere mensuptur. Parçalanmış ailelerdeki internet kullanma ve sosyal paylaşım sitelerine üyelik oranının fazlalığı, ebeveynlerinden birinin bulunmayışının verdiği otorite boşluğunun getirdiği serbestlik ve kendilerini sosyal paylaşım sitelerinde ifade etme ihtiyacıdır.

KONDA araştırmasına göre, örneklemdaki gençlerin % 69’unun Facebook, % 57’sinin MSN, % 10’unun Twitter üyeliği bulunmaktadır. Örneklem interneti en çok, arkadaşlarıyla muhabbet etmek için kullandıklarını ifade etmiştir (KONDA

Ayrıca, internet bağımlılığı psikiyatride bağımlılık olarak tanımlanan bir psikolojik sorun olarak kabul edilmektedir. İnternet, asosyal bireyler de üretmektedir. Sürekli internetle haberleşen ve zamanının çoğunu internette geçiren bireyler, gerçek sosyal ilişkilerden kaçınmaktadır.

2011). SETA araştırmasına göre de, örneklemin % 80'i internet kullanmaktadır. Örneklem interneti, eğitim ve araştırmadan daha çok sosyal iletişim ve haberleşme ile eğlence amaçlı kullanmaktadır. Bu çerçevede, örneklem en çok SMS ve Facebook üzerinden haberleşmeyi tercih ettiklerini ifade etmiştir (Gür vd. 2012:118-119).

Bayhan'ın örneklemini 1800 öğrencinin oluşturduğu "Lise Öğrencilerinde İnternet Kullanma Alışkanlığı ve İnternet Bağımlılığı" araştırmasına göre, örneklemin % 66'sının Facebook üyeliği bulunmaktadır. Erkeklerde Facebook üyeliği oranı % 73 iken, kız öğrencilerde % 60'tır. Aile tipine göre en fazla ebeveynin yurt dışında bulunduğu aile ile boşanma sonucu parçalanmış aileye mensup gençlerde Facebook üyeliği daha fazladır. Ailenin aylık geliri yükseldikçe Facebook üyelik oranı artmaktadır. Bu durum, bilgisayar ve internet bağlantısı oranının fazlalığının gelir düzeyi yükseldikçe artması oranı ile de ilgilidir. Evinde internet bağlantısı olanların % 78'inin Facebook üyeliği varken, evinde internet bağlantısı

olmayanlarda bu oran % 55'tir. Facebook üyeliği bulunanların kendisini internet bağımlısı görme oranı ile internet bağımlısı oranı ortalamasının üzerinde bulunanların oranı daha fazladır (Bayhan 2011: 919).

ABD'de Pew Araştırma Merkezi'nin hazırladığı rapora göre, Temmuz-Eylül 2012'de yapılan araştırmada, sosyal medya kullandığını belirten gençlerin % 94'ünün Facebook, % 26'sının ise Twitter hesabı olduğu belirtildi (ntvmsnbc 22.05.2013). Medya, her geçen gün hayatımızın daha derinlerine işlemektedir. Hayat deneyimlerimizin, özlem ve arzularımızın karmaşık anlatıları yerini sosyal medyadaki tipik sorulara bıraktı: Şimdi neredesin? Ne yapıyorsun? Dostluk alışkanlıkları ve pratikleri "online arkadaşlık" işlemlerine indirgendi (Hardt ve Negri 2012: 22-25). Bütün mahremiyetini sosyal medya ile paylaşan, hem "teşirci" hem de "röntgenci" konna gelen "sanal nettaşlar" "pornografik" bir gösterinin özne ve nesnelere olarak "mahremiyetlerini tüketmektedir" (Bayhan 2012a:165).

Küreselleşme ve enformasyon toplumunun ikonu olan internet, postmodern kimlik örüntüsüne zemin hazırlamaktadır. İnternet, farklı kimliklerin kendilerini

ifade etmesi ve yansıtmasına imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda, farklı kimliklerin birbirlerinin farkına varmasına imkân oluşturmaktadır. Ancak, diğer yandan “biz” ve “öteki” bağlamında sanal cemaatleşmelere de yol açmaktadır. Ayrıca, internet bağımlılığı psikiyatride bağımlılık olarak tanımlanan bir psikolojik sorun olarak kabul edilmektedir. İnternet, asosyal bireyler de üretmektedir. Sürekli internetle haberleşen ve zamanının çoğunu internette geçiren bireyler, gerçek sosyal ilişkilerden kaçınmaktadır (Bayhan 2013: 142).

Y veya milenyum kuşağının sosyolojik profilleri, yapılan sosyolojik araştırmalarla betimlenmektedir. Time dergisinin 20 Mayıs 2013 tarihli sayısının kapak konusu “The Me Me Me Generation” idi. Joel Stein ve Josh Sanburn tarafından yazılan makalede, milenyum kuşağının “Ben nesli” olduğu analiz edilmektedir. İnternet ve cep telefonları, çocuk ve gençlerin her saatte sosyalleşmelerine imkân vermektedir. Dolayısıyla, sürekli akran ve arkadaşlarıyla etkileşim içerisinde ve onların baskısını yaşamaktadır. Gençler, sürekli cep telefonlarından veya sosyal medyadan gelen mesajları izleme ihtiyacındadır. Facebookta kendilerinin ne kadar takipçisi olduğu ve kendi sayfalarında paylaştıklarına ne kadar “like” (beğeni) aldıkları çerçevesinde “narsist” kimliklerini tatmin ederler. Herkes İstagram, Youtube, Twitter ve Facebookta microcelebrity (küçük şöhret) olmayı hedeflemektedir. İnternet bağımlılığı, sosyal medyadaki paylaşımları beğenme, cep telefonunun titreşimini, eposta ve mesajların sürekli kontrolü sendromu sonucunda gençlerde yaratıcılık ve empati düzeyleri düşmektedir. Yapılan araştırmalarda, 1966’dan 1980’e kadar yaratıcılık testlerinde yükselme saptanmışken; 1998 yılından itibaren gençlerin yaratıcılık testlerinden aldıkları puanlar keskin bir şekilde düşmeye başlamıştır. Aynı durum, sanal iletişimi tercih ettikleri için yüz yüze iletişim kuramayan narsist gençlerde empati eksikliğinin de artmasına neden olmaktadır. Milenyum kuşağı, kendi gettolarında narsizm, materyalizm ve teknoloji bağımlılığı içinde yaşamaktadırlar (Stein ve Sanburn 2013).

Nicholas Carr, “Yüzeysellik: İnternet Bizi Aptal mı Yapıyor?” adlı kitabında, nörobiyoloji alanındaki çalışmalardan hareketle, internet kullanımının belleğimizi yüzeysellik temelinde yeniden biçimlendirdiğini ve değiştirdiğini belirtmektedir. 2008 yılında ABD’de interneti kullanarak büyüyen “İnternet Kuşağı”ndan altı bin örneklem ile yapılan araştırma sonuçlarına göre, dijital dünya bilgileri özümleme yöntemlerini bile etkilemektedir. Gençler bir sayfayı soldan sağa ve yukarıdan aşağıya doğru okumamakta; bunun yerine ilgilerini çeken bilgiyi bulmak için satırlarda sekerek göz gezdirmektedir. Sakin, odaklanmış, dikkati dağılmayan,

**Sakin, odaklan-
mış, dikkati dağıl-
mayan, doğrusal
akıl yerine; kısa,
kesintili, çoğu
zaman kesişen
patlamalarla
parça parça bilgi
almak isteyen ve
buna ihtiyacı olan
yeni bir akıl türü
oluşmaktadır.**

doğrusal akıl yerine; kısa, kesintili, çoğu zaman kesişen patlamalarla parça parça bilgi almak isteyen ve buna ihtiyacı olan yeni bir akıl türü oluşmaktadır (Carr 2012: 22-23). Bazı araştırmacılar “Dikkat Bozukluğu Hastalığı”nı, aktif hafızanın aşırı yüklenmesine bağlamaktadır. Deneyle aktif hafızamızın sınırlarına ulaştığımızda, gerekli bilgiyi gereksiz bilgiden, sinyali gürültüden ayırt etmenin güçleştiğini göstermektedir. Ayrıca, internet kullanmak beyni devamlı bulmaca çözer gibi yormaktadır. Ancak böylesine yoğun bir egzersiz, temel düşünce tarzımız hâline geldiğinde, bu sefer derin öğrenme ve derin düşünme yeteneğimize ket vuracaktır. Bir bulmaca çözerken kitap okumayı deneyin, işte internetin oluşturduğu entelektüel ortam budur (Carr 2012: 157). İnternet,

zihnimizi, duygularımızı ve benliğimizi dönüştürmektedir. Bu bağlamda, internet bağımlılığı çağımızın en önemli psikolojik ve sosyal hastalıklarından biri durumuna gelmektedir.

İnternet Bağımlılığı

İnternet, yaşadığımız iletişim devrimleri içinde insanlığın en son tanık olduğu devrim, Gutenberg Galaksisinin son icadı olarak ilk başlarda hepimizi kendisine hayran bırakan bir ağ sistemi şeklindeki örgütlenmesiyle günlük hayatımızdaki yerini aldı. Artık günün her anında elektronik postalarımızı check etmeden duramıyoruz. Televizyonla körleşen, Walkman ile sağırlaşan insanlar televizyondan sonra en ağır imge bombardımanına internet aracılığı ile maruz kalmaktadır. Sanal alemde artık milyarlarca imge gezinmektedir. İnternet sınır tanımaz konuları ile bizde dizginlenemez bir güdü hâline almıştır. Nitekim bundan hareketle psikolojik bir bozukluk türü olarak İnternet Addiction Disorder (IAD) (İnternet Bağımlılık Bozukluğu)’ndan bile bahsedilmeye başlanmıştır. Bu sendromun taşıdığı ciddiyet başlangıçta pek algılanamamıştı. Ancak daha sonra başka uzmanlar da İnternet kullanıcılarının siber iletişime bağımlı hâle gelme tehlikesi ile karşı karşıya olduklarını ifade edince sorun daha da ciddiye alınmaya başlandı. Öyle ki (IAD) sendromu kopan ilişkilerin, işten atılmanın ve hatta intiharın bile sebebi olarak suçlandı (Furedi, 2001:63).

Bilişsel davranışçı kurama göre, patolojik internet kullanımı, ikiye ayrılmaktadır. Özel patolojik İnternet kullanımında bireyler internetin tek bir fonksiyonuna bağımlıdırlar. Buna alış-veriş sitelerinin, kumar sitelerinin, oyun sitelerinin, pornografik sitelerin aşırı kullanımı örnek olarak verilebilir. Genel patolojik İnternet kullanımı ise, İnternet'in birçok alanda aşırı kullanımını içermektedir. Buna örnek olarak, amaçsız biçimde Web kullanımı, chat (sohbet) yapma, e-mail bağımlılığı gösterilebilir. Davis'e göre bu durum, İnternet'in sosyal yönü ile ilgili olup, bireyin sosyal ilişki kurma ve destek bulma ihtiyacından kaynaklanmaktadır (Davis 2005: 187-195).

Bilişsel-davranışçı kurama göre, patolojik İnternet kullanımı semptomlarına örnek olarak, internetin tek dost olduğu düşüncesi, İnternet hakkındaki saplantılı düşünceler, İnternet kullanımını durduramama, internette dolaylı çok para harcama, internetteki arkadaşlıkları gerçek arkadaşlıklara tercih etme ve İnternet kullanımıyla ilgili suçluluk hissetme gösterilebilir. İnternet kullanımdan dolayı kişi suçluluk hissettiğinde burada harcadığı zaman konusunda yakınlarına yalan söylemekte ve internette neler yaptığını gizlemektedir. Suçluluk duygusu, benlik değerini azaltmakta ve patolojik İnternet kullanımının diğer semptomlarına da zemin hazırlamaktadır (Davis 2005: 187-195).

Marazi İnternet kullanımını teşhis etmede, Dr. Mark Griffith's in Reuters için yaptığı bir araştırmada verdiği en önemli on uyarı sinyali şunlardır: (Ekinci 2002: 227-237)

1. Yalnızca birkaç dakika harcamaya niyetli olduğunuz hâlde, bilgi aramak için saatler harcadığınızı fark ediyorsunuz.
2. Çalışma arkadaşlarınıza, özel hayatınızdaki arkadaşlarınıza ya da eşinize bilgisayar başında geçirdiğiniz zaman hakkında yalan söylüyorsunuz.
3. Monitörün başında her oturuşta saatlerce kaldığınız için fiziksel sorunlardan mustaripsiniz.
4. Sürekli olarak bir sonraki İnternet oturumunu iple çekiyorsunuz.
5. Aradığınız bilgiyi bulmaya hep "bir adımcık" kaldığını düşünüyorsunuz.
6. Anonim bir kişiliğe bürünmek size heyecan veriyor, insanlarla İnternet üzerinden konuşmayı yüz yüze konuşmaktan daha kolay buluyorsunuz.
7. E-postanızda bir şey var mı, diye bakmak için zorlayıcı bir istek duyuyorsunuz.
8. İnternet'e girmek için yemek öğünlerinize, derslerinize ya da randevularınıza boş veriyorsunuz.

9. Bilgisayarınızın başında bu kadar fazla zaman geçirdiğiniz için suçluluk duyma ve büyük bir zevk alma arasında gidip geliyorsunuz.
10. Bilgisayarınızdan uzak kaldığınız zaman canınız bilgisayar çekiyor ve yoksunluk semptomları gösteriyorsunuz.

Bu “hastalığın” ortaya çıktığı alanlar, tahmin edebileceğiniz gibi: Siber- seks, flört, muhabbet, kumar, pornografi, sohbet, borsada oynamak, açık artırmalara katılmak, oyunlar ve -son olarak- saplantılı bir şekilde yeni bilgiler peşinde koşmak.

İnternet bağımlılığının nedenlerine gelince, araştırmacılar özellikle sosyalleşme ihtiyacını vurguluyorlar. Örneğin Dr. Storm A. King, konunun boyutlarını özetlediği makalesinde, İnternet üzerindeki sosyal hayatın avantajlarını sayıyor: Günümüzün şehir hayatında kolay kolay kurulamayan sosyal bağlantıları İnternet üzerinden kurabilmek, yabancılarla kolaylıkla ve risksiz olarak ilişkiye geçebilmek; insanların kendi kendilerini dizginlemeden, özgürce düşüncelerini, duygularını ifade edebilmeleri; kendilerini göstermek istedikleri yönlerini abartarak gösterebilmeleri; İnternet üzerindeki paylaşma ortamlarında ses çıkarmadan diğerlerini dikizleme olanağının olması gibi. Sosyalleşme ihtiyacına, İnternet’i çekici kılan başka unsurları da eklemek zor değil; her an el altında olması, yasaklanmış olana ulaşabilmeyi kolaylaştırması, oyun oynamaya, risk almaya yardım etmesi gibi (Ekinci 2002: 227-237).

“İnternet bağımlılığı” terimi ilk kez psikiyatrist Dr. Ivan Goldberg tarafından patolojik internet kullanımını nitelendirmek için teklif edilmiştir. Goldberg (1996) “İnternet Bağımlılığı Bozukluğunu” birden çok temel tanı ölçütü ile tanımlamaktadır. Bunlar; ağda geçirilen zamanı artırma isteği, ağla ilgili hayal kurma, plânlanandan daha uzun süre internette kalma, sürekli fiziksel, sosyal ya da psikolojik sorunlara sahip olmak vb. (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 6).

Young (1998: 237-244) ise bağımlı internet kullanımını, “sarhoş edici bir madde alımını içermeyen bir dürtü kontrol bozukluğu” şeklinde tanımlamakta ve “patolojik kumar oynamaya” benzetmektedir. Yazara göre internet bağımlıları, internetle ilgili kaygı duymakta (örneğin, daha önceki çevrim içi faaliyetleri düşünmek ya da gelecekte çevrim içi zamanla ilgili beklenti içine girmek); tatmin olmak için interneti gittikçe artan süreler boyunca kullanmakta; internet kullanımını kontrol etmek, kesmek ya da durdurmak için başarısız ve tekrarlayan girişimlerde bulunmakta; internet kullanımını azaltmaya çalıştığında rahatsızlık, ruh hâlinde değişkenlik, depresyon ya da huzursuzluk hissetmekte; baştaki niyetten farklı

olarak daha uzun süre çevrim içi kalmakta; önemli ilişkilerin, işlerin, eğitim ya da kariyer imkânlarının internet kullanımı yüzünden tehlikeye girmesini ya da bunları kaybetme riskini yaratmakta; aile üyelerine, terapistlere ya da diğer kişilere internetle olan bağın kapsamını gizlemek için yalan söylemek ve interneti, sorunlardan kaçmak ya da hoşla gitmeyen bir ruh hâlinde (örneğin, umutsuzluk, suçluluk, kaygı ve depresyon hissi) kurtulmak için kullanmak gibi örüntüler sergilemektedir. İnternet bağımlılığında, alkol bağımlılığına benzer şekilde insanların kendilerini maddenin etkisine maruz bırakması söz konusudur (Chen ve ark. 2004: 50, Işık 2007: 45'den Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 7).

Soule ve arkadaşlarına (2003: 65) göre internet bağımlılığının 5 tipi bulunmaktadır.

1. Sanal Seks Bağımlılığı: Yetişkinlere özgü sohbet odası ve sanal porno bağımlılığı olarak dikkat çekmektedir.

2. Sanal İlişki/ Arkadaşlık Bağımlılığı: Sohbet odaları ve sanal porno sitelerinde arkadaşlıklar edinme

3. İnternette Kumar Bağımlılığı: Aşırı derecede kumar oynama, alış-veriş yapma ve açık artırma ya da bahis sitelerini kullanma

4. İhtiyaç Dışı Bilgi Arama Bağımlılığı: Gereğinden fazla web veya veri bankalarında tarama yapma

5. Bilgisayar Bağımlılığı: Aşırı derecede oyun oynama ve program hazırlama (yazma) bağımlılığı. (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 7).

Günümüzün şehir hayatında kolay kolay kurulamayan sosyal bağlantıların internet üzerinden kurulabilmesi; yabancılarla kolaylıkla ve risksiz bir şekilde ilişkiye geçilebilmesi; insanların kendi kendilerini dizginlemeden özgürce düşüncelerini ve duygularını ifade edebilmeleri; kendilerinin göstermek istedikleri yönlerini abartarak sunabilmeleri; internet üzerindeki paylaşma ortamlarında ses çıkarmadan diğer insanları dikizleme olanağının bulunması bağımlılık oluşturmada interneti çekici kılan faktörlerin başında gelmektedir. Bunun yanında her an el altında olması, yasaklanmış olana ulaşabilmeyi kolaylaştırması, oyun oynamaya, risk almaya yardım etmesi de internet kullanımını artıran diğer etmenler olarak göze çarpmaktadır (Ekinci 2002).

Chou ve Hsiao'ya (2000: 68) göre, bazı şartların oluşması durumunda insanların internet bağımlısı oldukları düşünülebilmektedir. Söz konusu koşullar şunlardır: (1) internet bireylerin hayatlarındaki en önemli faaliyet halini alır ve düşünme sistemlerinde baskın bir konuma gelirse; (2) internet kullanımı onlarda "gerçek dünyadan kaçış" ya da başka benzer deneyimlere yol açarsa; (3) istenen etkiyi elde edebilmek için çok uzun çevrim içi saatler geçirmeleri gerekirse; (4)

Bağımlı kullanıcılar da internetin, diğer bağımlılıklarda olduğu gibi kişisel, ailevi ve mesleki sorunlara yol açtığını bildirmektedir. Söz konusu sorunlar arasında özellikle uyku düzeninin bozulması ve fiziksel yorgunluk gibi şikâyetler önde gelmektedir.

çevrim dışı olduklarında kendilerini rahatsız ya da huzursuz hissedersen; (5) internet kullanımı onlar ve aileleri, öğretmenleri ya da arkadaşları arasında ve onların, diğer çalışmalara veya uykuya ayıracakları zaman ile internette harcayacakları zaman arasında çatışmaya yol açarsa; (6) internet kullanımlarını kesmeye ya da azaltmaya çalıştıkları halde bir süre sonra eski kullanım örüntülerine geri dönüyorlarsa (Balcı ve Gülnar 2009: 8).

İnternet bağımlılığı üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, benzer sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir. Scherer (1997) tarafından Teksas Üniversitesinde yürütülen araştırmaya göre, öğrencilerin % 13'ü, internet kullanımlarının onların akademik çalışmalarına ve mesleki başarılarına engel olduğunu ve aynı zamanda da sosyal hayatlarına müdahale ettiğini bildirmişlerdir. İnternet bağımlısı kişilerin oyunlar, bültenler, sohbet odaları vb. hizmetleri kullandıklarını ve daha çok online ilişkiler aradıklarını göstermektedir (Aktaran: Balcı

ve Gülnar 2009: 8).

Benzer bir çalışmada Young (1998), bağımlı kullanıcılar da internetin, diğer bağımlılıklarda olduğu gibi kişisel, ailevi ve mesleki sorunlara yol açtığını bildirmektedir. Söz konusu sorunlar arasında özellikle uyku düzeninin bozulması ve fiziksel yorgunluk gibi şikâyetler önde gelmektedir. Çalışmada ayrıca internet bağımlılarının büyük bir kısmının interneti iki yönlü iletişim işlevi için kullandığı; bunun yanında bağımlı olmayanlar genelde bilgilenme amaçlı kullanıma ağırlık verdikleri tespit edilmiştir. İnternet bağımlısı denekler haftalık 38.5 saat internet kullanırken; bağımlı olmayanlar haftalık ortalama 4.9 saat internete bağlanmaktadır. Cinsiyet bakımından araştırmaya katılan 396 internet bağımlısının 157'si erkek, 239'u ise kadındır. Bağımlılar arasında erkek kullanıcılar, interneti güç ve şiddet içeren çevrimiçi oyunlar için daha çok tercih ederken; kadınlar kendi görüntülerini saklayabilmelerine imkân tanıyan anonim iletişim yöntemlerine ağırlık vermektedirler. Yazara göre aşırı internet kullanımı öğrencilerde derslerden alınan düşük notlar, dönem uzatma ve hatta üniversiteden atılma gibi önemli akademik sorunlara neden olabilmektedir (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009:9).

Lin ve Tsai (2002: 411) Tayvan'ın farklı bölgelerindeki liselerde eğitim gören toplam 753 öğrenciyi örneklem olarak almışlardır. Sonuçlar incelendiğinde ankete katılanların yüzde 17'si internet bağımlılığı belirtisi göstermektedir. Ayrıca internet bağımlılarının, bağımlı olmayanlara göre duygulanım arayışı ve utangaçlıktan kurtulma gibi nedenlerle internete daha çok yöneldikleri belirlenmiştir. Yazarlara göre ergenler arasında kişisel kimliğin kazanılması gibi güçlü gelişme ihtiyaçları, sosyal utangaçlıkların kırılması vasıtasıyla sağlanabilirken; bu durum internet bağımlılığını körükleyen bir etken olarak ortaya çıkmaktadır (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009:9).

Nalwa ve Anand (2003: 653) ise Hindistan'daki 16-18 yaş aralığındaki öğrencilerin internet bağımlılıklarının kapsamını başlangıç düzeyinde araştırmışlardır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde internet bağımlıları ile bağımlı olmayan grup arasında anlamlı davranışsal ve işlevsel kullanım farklılıkları bulunmaktadır. Bağımlılar internette, bağımlı olmayanlardan daha fazla zaman harcamaktadır. Bağımlıların çevrim içi zaman geçirmek için diğer işlerini erteledikleri, gece geç saatlerde internette oldukları için uykusuz kaldıkları ve internetsiz hayatın sıkıcı olacağını düşündükleri belirlenmiştir. Yazarlar ayrıca katılımcılara UCLA Yalnızlık Ölçeği de uygulamışlardır. Ölçekte, bu iki grup arasında anlamlı farklılıklar bulunmuş ve internet bağımlılarının puanının bağımlı olmayanlardan yüksek olduğu görülmüştür (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 10).

Tsai ve Lin (2003: 650-651) Tayvan'daki 700 lise öğrencisi üzerinde yürüttükleri araştırmalarında, bağımlı öğrencilerin internet kullanım süresini yönetmede zorlandıklarını ve böylelikle internet başında çok uzun kaldıklarını bulmuşlardır. Yazarlar internet başında geçirilen zaman aşırılığının internet bağımlılığına neden olduğunu bildirmektedirler. Çalışmada internet bağımlılığının en temel belirleyicisi olarak internet kullanım süresi bulunmuştur (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 10).

Johansson ve Göttestam (2004: 223-228) Norveç'te konuyla ilgili 12-18 yaş aralığındaki 1591 sık kullanıcı arasında yaptıkları çalışmalarında, katılımcıların yüzde 4.02'sinin internet bağımlısı, yüzde 17.66'sının ise riskli kullanıcı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Doğal olarak bu çalışmada problemlili kullanıcı oranı yüzde 21.68 olarak gerçekleşmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre ise; internet kullanım sıklığı, internete bağlanılan yer ve internet kullanım amaçları internet bağımlılığını belirleyen temel değişkenler konumundadır (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 10).

Bir başka Avrupa araştırmasında Simkova ve Cincera (2004: 538-539) Çek Cumhuriyeti'nden 341 üniversite öğrencisiyle görüşmüşlerdir. Katılımcılar cinsiyetlerine göre karşılaştırıldığında farklı sonuçlar elde edilmiştir. 142 kız öğrencinin

yüzde 1'i bağımlı iken; 199 erkek öğrencinin yüzde 9'u bağımlı bulunmuştur. Bu sonuçlara göre Çek Cumhuriyeti'ndeki üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı konusunda erkek öğrenciler daha sıklıkla sorun yaşamaktadır. Benzer şekilde internet bağımlısı öğrencilerle bağımlı olmayan öğrenciler arasında internet kullanım zamanı açısından da anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. İnternet bağımlısı denekler haftada 44 saatlerini internet başında geçirirlerken; bağımlı olmayan öğrenciler haftalık 13 saat internet kullanmaktadırlar. Yazarlara göre ciddi bir şekilde chat ve anında mesajlaşma gibi internet hizmetlerini kullanan öğrencilerin, ortalama üniversite öğrencilerine kıyasla internet bağımlılığı belirtileri gösterme ihtimalleri daha yüksektir. Ancak chat'leşme aktiviteleri mi bağımlılık yapıyor, yoksa bağımlı kişiler mi chat'leşmeyi tercih ediyor bilinmemektedir (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 10).

Niemz ve arkadaşları (2005: 562) Nottingham Trent Üniversitesi'nden 371 İngiliz öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmalarında, katılımcıların % 18.3'nün patolojik internet kullanımı belirtileri gösterdiğini bulgulamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre internet bağımlıları, bağımlı olmayanlara nazaran akademik, sosyal ve kişiler arası ilişkilerinde daha fazla problem yaşamaktadırlar (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 10).

Sally (2006: 26) Hong Kong Üniversitesi'nde eğitimlerini sürdüren 410 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmasında yirmi maddeden oluşan Young'ın İnternet Bağımlılık Ölçeği'ni kullanmıştır. Sonuçlar, çalışmaya katılan öğrencilerin yüzde 18'inin bağımlılık belirtisi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Regresyon analizi bulguları, akademik performans ve cinsiyetin, Hong Kong'lu öğrenciler arasında internet bağımlılığının en önemli iki belirleyicisi olduğunu göstermektedir (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 10).

Çin, Güney Kore ve Tayvan'ın da içinde bulunduğu birçok Asya ülkesi genç kuşakta İnternet bağımlılığına en sık rastlanan ülkelerdir. Çinli üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, gençlerin % 10.6'sının İnternet bağımlısı olduğu ortaya çıkmıştır. Pekin savcısı Shan Xiuyun, kentteki gençliğe özgü suçların % 85'inin İnternet'le ilintili olduğunu vurgulamaktadır. Çinli yetişkinlerin % 13.7'sinin İnternet bağımlılığı tanısına ait ölçütlerle uyumluluk gösterdiğini belirtmiştir. Bu durum Çin hükümetince başlatılan günde üç saatlik bilgisayar oyunu kısıtlamasına yol açmıştır.

İnternet bağımlılığı bulgusuna rastlanan hastaların % 86'sında diğer zihinsel sağlık sorunlarının görüldüğü gözlenmiştir. İnternet bağımlıları depresyon ve kaygı bağlantılı rahatsızlıklar yaşamakta ve hoş olmayan düşünce ve stres yaratan

durumlardan kaçmak amacıyla İnternet'in sanal öğelerini kullanmaktadırlar. İnternet Bağımlılığı tedavisi gören insanların yaklaşık % 60'ı pornografiye karşı aşırı ilgi ve seks içerikli konuşmalarda bulunma gibi uygunsuz buldukları davranışları sergilemektedir. Bu kişilerden yarından fazlasının ise alkol, uyuşturucu, tütün ve seks bağımlısı olduğu gözlenmektedir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nternet_ba%C4%9F%C4%B1ml%C4%B1l%C4%B1l%C4%B1l%C4%9F%C4%B1_sendromu).

Türkiye'de, Balta ve Horzum (2008: 194: 189) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nin altı farklı bölümünden toplam 292 kişiyle görüşmüşlerdir. Araştırmada cinsiyet yönünden erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre internet bağımlılığı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Haftada sekiz saatten fazla internete bağlı kalan öğrencilerin, haftada sekiz saatten az internete bağlı kalan öğrencilerden internet bağımlılık düzeyi olarak daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik statüleri ise internet bağımlılığı düzeylerine etkisi bakımından anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır (Aktaran: Balcı ve Gülnar 2009: 11).

Işık (2007: 172-173), Gazi Üniversitesi'nden 563 öğrenci ile gerçekleştirdiği araştırmasında; internetin, öğrencilerin sosyal çevre ile ilişkileri üzerinde etkilerini belirlemiştir. Faktör analizi sonuçları dört bağımlılık tipini ortaya çıkarmıştır. Bunlar sırasıyla; bireysel oryantasyon+sosyal oyun, bireysel oyun+sosyal oyun, sosyal oryantasyon+bireysel anlama ve sosyal anlama. Deneklerin internet kullanım sonrası arkadaşlarıyla, ailesiyle ve eş/sevgili ile iletişimlerinde bir kayıp yaşayıp yaşamadıkları üzerine verdikleri cevaplar; bir etkinin muhakkak söz konusu olduğunu göstermektedir. Aile ile yüz yüze iletişimlerinde kayıp yaşayanların oranı yüzde 21.9 iken; arkadaşlarla yüzde 18.4'lük ve eş/sevgili ile ilişkilerde yüzde 5.9'luk bir azalma olduğu kaydedilmiştir (Aktaran: Balcı ve Gülnar, 2009:11).

İnternet bağımlılığı bulgusuna rastlanan hastaların % 86'sında diğer zihinsel sağlık sorunlarının görüldüğü gözlenmiştir. İnternet bağımlıları depresyon ve kaygı bağlantılı rahatsızlıklar yaşamakta ve hoş olmayan düşünce ve stres yaratan durumlardan kaçmak amacıyla İnternet'in sanal öğelerini kullanmaktadırlar.

Bayhan'ın üniversite gençliğinin sosyolojik profili araştırmasına göre, örneklemin internet kullanma alışkanlığında, örneklemin %43'ü günde 1-2 saat, % 15'i günde 3-5 saat internet kullanmaktadır. Bağımlılık derecesinde günde 6-8 saat ile günde 9 saat ve üzeri internet kullananların oranı % 3'tür. İnternet bağımlılığı derecesinde internet kullananların çoğunluğunun özellikleri şunlardır: Erkek, en üst gelir grubunda, boşanma ve ebeveynin yurt dışında bulunduğu parçalanmış aileye mensup, özel kolej mezunu, Tıp Fakültesi ve İletişim Fakültesi öğrencileri (Bayhan 2012). MTTB araştırmasına göre, öğrencilerden % 43'ü interneti günde 2 saat, % 39'u günde 3-5 saat kullanıyor. % 12'si ise hiç kullanmıyor (Sencar ve Yıldız 2010: 156).

Bayhan'ın lise gençlerindeki internet bağımlılığı araştırmasına göre de, internet bağımlılığı ile ekonomik gelir arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bulgularda da görüldüğü gibi ekonomik gelir yükseldikçe bilgisayar ve evde internet bağlantısı oranı artmaktadır. İnternete erişim oranı arttıkça internet kullanma oranı artmaktadır. İnternet kullanma oranı artışına paralel olarak internet bağımlılık oranı artmaktadır. Ancak, bulgulardan da görüleceği gibi internet bağımlılığı ve internet kullanma alışkanlığını salt ekonomi değişkeni belirlememektedir. Toplumsal cinsiyet ve aile tipi gibi sosyal değişkenlerde internet bağımlılığı üzerinde etkide bulunan önemli değişkenlerdir. Mesela, parçalanmış aileye mensup ergen ve gençlerin internete erişme ve internet bağımlılığı oranları daha fazladır. Bunun bir nedeni, ailedeki otorite eksikliği ve daha serbest davranma ortamı bulmaları iken; diğer nedeni ailedeki ebeveynlerden birinin eksikliğinin sosyal ve psikolojik yoksunluğunun internet ile doldurulmasıdır. (Bayhan 2011: 922-923).

Bayhan'ın lise gençliği araştırmasında cinsiyete göre, erkeklerin interneti kullanma oranı ve dolayısıyla internet bağımlılık oranı kızlara göre daha fazladır. Bu bulgu, diğer araştırmalar ile paralellikler göstermektedir. İngiltere, Çek Cumhuriyeti ve Hong Kong'ta yapılan çalışmalarda da erkek öğrencilerdeki internet bağımlılık oranı daha fazladır. Tayvan'da yapılan araştırmada internet kullanım süresi ile internet bağımlılığı oranı arasında bir ilişki bulunmuştur. İngiltere, Hong Kong ve Tayvan'daki araştırmalarda internet bağımlılık oranı % 18 iken; Teksas Üniversitesi'nde yapılan araştırmada internet bağımlılık oranı % 14'tür. Bayhan'ın araştırmasında da, kendini internet bağımlısı olarak görenlerin oranı % 18 iken, internet bağımlılık ölçeği sonuçlarına göre internet bağımlısı olanların oranı % 14'tür. Bu bağlamda, Bayhan'ın araştırması ile literatürde başka ülkelerde yapılan araştırma sonuçları örtüşmektedir. Bayhan'ın araştırmasındaki diğer önemli

bulgu; sigara, içki ve uyuşturucu madde kullanan öğrencilerin internet bağımlılık oranlarının daha fazla olduğudur. Bu durum da diğer bağımlılık türleri ile internet bağımlılığı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Zaten, psikiyatride “İnternet Bağımlılığı” bir hastalık türü olarak tanımlanmaktadır. (Bayhan 2011: 922-923).

İTÜ’den Prof. Dr. Orhan Kural başkanlığındaki araştırma ekibinin, İstanbul’da örneklemini 1500 velinin oluşturduğu “Çocuklarda Teknoloji Bağımlılığı” araştırmasına göre, okul çağındaki çocukların % 42.3’ü hafta içi günde 3 saatten fazla teknoloji başında vakit geçiriyor. 8 yaş ve altındaki çocukların bile % 11.5’inin günde ortalama 3-4 saat teknoloji başında vakit geçirdikleri görülüyor. Çocuklar arkadaş ortamında bile bilgisayar ve cep telefonu ile vakit geçiriyor. Aileler teknolojinin çocukların dersleri ve sosyal hayatlarını olumsuz etkilediği görüşünde. Ankete göre çocuklar bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi cihazların başından kalkmadan acele ile yemeklerini yiyor ve uykuda geçirmeleri gereken zamanı internet başında geçiriyor. Ayrıca erkek çocuklar kız çocuklarına göre daha uzun süre teknoloji başında duruyor. Çocukların % 64.2’si bilgisayarı oyun amaçlı kullanıyor. Bunu % 53.1 ile sosyal medya, % 46.9 ile araştırmalar, % 32.9 ile ev ödevi hazırlama, yüzde 27.7 ile diziler takip ediyor. Erkeklerin % 82.5’i bilgisayar oyunları; kızlar ise diziler ile internetten alışverişi tercih ediyor. Yaş yükseldikçe sosyal medya, araştırma, diziler genel ortalamanın üzerine çıkarken, 8 yaş ve altı çocukların % 81.3’ü bilgisayar oyunu oynuyor. Lise ve üzeri eğitim kademesindekilerin bilgisayar kullanım amaçları sosyal medya ağırları. Günde 7 saatten fazla teknoloji başında vakit geçiren çocukların % 71.7’si sosyal ağırları, % 42.4’ü dizileri takip etmektedir (Engin 2013).

Emniyet Genel Müdürlüğü’nün hazırladığı “Bilgisayar ve İnternet Bağımlılığı” raporuna göre, özellikle ortaokul ve lise çağındaki 12-18 yaş grubu büyük risk altında. Rapora göre, sosyal becerileri gelişmemiş, yüz yüze görüşmelerde güçlük çeken, fiziksel görünüşünden memnun olmayan ve ilişkilerde kendine güvenmeyen bireylerde internet bağımlılığı daha belirgin (Kaya 2013).

İnternet bağımlılığı hastalığını tedavi etmek için yapılması gerekenler Kimberly Young’a göre şunlar olabilir; hastanın günlük İnternet kullanım saatlerini değiştirmek, örneğin bir mutfak saati yardımıyla bilgisayarı kapatmasını hatırlatmak, haftalık İnternet kullanımı hedefi çizelgeleri yapıp bunları kaydetmek, İnternet

Diğer önemli bulgu; sigara, içki ve uyuşturucu madde kullanan öğrencilerin internet bağımlılık oranlarının daha fazla olduğudur.

orucuna girmek, küçük hafıza kartlarına İnternet'in faydaları ve zararlarını yazmak, destek grupları ya da aile terapisi gibi yöntemler düşünölmelidir (Ekinci 2002:227-237). Her şeyden önce, hastalığın farkına varmak ve rahatsız olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bağımlı olduğunu kabullenemeyen birinin, bağımlılıktan kurtulması zor olmaktadır. Tedavi için tedavi olmayı istemek önem taşımaktadır (Bayhan 2011a: 152).

Sonuç

Temelinde internetin olduğu yeni bir çağ ve toplum dönemecindeyiz. Teknolojinin olumlu yanları dışında, olumsuz yanlarını da görmek ve düşünmek durumundayız. Aksi takdirde, birey kendi icat ettiği teknolojinin kölesi olur. Teknolojinin ve özellikle internet teknolojisinin yabancılaşma yaratıp, hissizleştirdiği bir vakiadır. Bu durumu en iyi ve belagatlı betimleyen ifadeleri, *Eski Ahit'te (Zebur bölümünde)* bulmak mümkündür (Carr 2012: 254).

Oysa onların putları altın ve gümüşten yapılmış,

İnsan elinin eseridir.

Ağızları var konuşamazlar,

Gözleri var görmezler,

Kulakları var duymazlar,

Burunları var koku almazlar.

Elleri var hissetmezler,

Ayakları var yürümezler,

Boğazlarından ses çıkmaz.

Onları yapan, onlar gibi olacak,

Onlara güvenen de onlar gibi olacak!

İnternetin küreselleşmenin en önemli aracı olduğu gerçeğini yadsımadan, internet dışında kalınamayacağı gerçeğinden hareketle interneti doğru ve bilinçli kullanma eğitimi önem taşımaktadır. Bunun için Türkiye'de son yıllarda ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıflarında seçmeli olarak okutulan "Medya Okur Yazarlığı" dersinin zorunlu hâle getirilmesi ve içeriğinin bilinçli internet kullanımı bağlamında zenginleştirilerek daha işlevsel verilmesi sağlanmalıdır. İnternetin ve küreselleşmenin dışıyısı yok. İnternetin olumlu ve olumsuz yanlarının farkına varabilmek önem taşımaktadır (Bayhan 2011: 922-923).

İnsanın kendine, topluma ve kültürüne yabancılaşmaması için Sokrates'in "Kendini bil" mottosunu ve Yunus Emre'nin "İlim ilim bilmektir / İlim kendin

bilmektir / Sen kendini bilmez isen / Ya nice okumaktır” dizelerini rehber edinmek zorundayız.

Kaynaklar

- BALCI, Şükrü ve Birol, Gülnar (2009), “Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılığının Profili”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Sayı : 6, Temmuz 2009, Konya.
- BAYHAN, Vehbi (2013), “Gençlik ve Postmodern Kimlik Örüntüleri-Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi, Journal of Youth Research*, Cilt 1, Sayı 1, Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- BAYHAN, Vehbi (2012b), “Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler”, *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, (Editör: Memet Zencirkıran), 3.Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- BAYHAN, Vehbi (2012), *Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili-2012 (İnönü Üniversitesi Uygulaması)*, (Yayınlanmamış Araştırma), İnönü Üniversitesi, Malatya.
- BAYHAN, Vehbi (2012a), “İngiliz Baharı mı? Ağustos 2011’de İngiltere’de Yaşanan Ayaklanmaların Sosyolojik Nedenleri”, *Sosyoloji Konferansları*, Sayı:46, İstanbul Üniversitesi İstanbul: İktisat Fakültesi Yayını.
- BAYHAN, Vehbi (2011a), “Milenyum Gençliğinin Parolası: “Görünüyorum O halde Varım”, *Türk Yurdu*, Cilt 31, Sayı:286, Haziran 2011, Ankara.
- BAYHAN, Vehbi (2011), “Lise Öğrencilerinde İnternet Kullanma Alışkanlığı ve İnternet Bağımlılığı (Malatya Uygulaması)”, *Akademik Bilişim’11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 2 - 4 Şubat 2011, İnönü Üniversitesi, Malatya. http://ab.org.tr/ab11/kitap/bayhan_AB11.pdf
- BAYHAN, Vehbi (2005), “Gençlik ve Postmodern Çoğul Kimlik”, *Uluslararası Sosyoloji Kolokyumu, Parçalanmalar Çağında Yeni Toplumsallıklar*, 12-14 Mayıs 2005, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
- BAYHAN, Vehbi (2002), *Genç Kimliği, Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili*, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
- BAYHAN, Vehbi (1995), “Globalleşme ve İnternet Örneği”, *1.Türkiye’de İnternet Konferansı*, 17-18 Kasım 1995, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- BRADY, Tom (2010), “Facebook’ta Nesil Çatışması”, *The New York Times*, 10.10.2010.
- CARR, Nicholas (2012), *Yüzeysellik: İnternet Bizi Aptal mı Yapıyor?*, (Çeviren: İbrahim Kapaklıkaya), İstanbul: Ufuk Yayınları,
- DAVİS, R.A. (2005), “A Cognitive-Behavioral Model of Pathological Internet Use”, *Computers in Human Behavior*, 2005, 17; 187-195.
- EKİNCİ, Armağan (2002), “Aziz Antonius’un Baştan Çıkarılması: Bir Kötü Alışkanlık Olarak İnternet”, *Cogito*, Sayı:30, Kış 2002.
- ENGİN, Merve (2013), “Çocuklar Uykudan Çaldığı Zamanı İnternette Harcıyor”, *Star Gazete*, 02-06-2013, <http://haber.stargazete.com/saglik/cocuklar-uykudan-caldigi-zamani-internette-harciyor/haber-759158>
- FUREDİ, Frank (2001), *Korku Kültürü*, (çev. Barış Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GOLDBERG I (1996), *Internet Addiction Disorder*. Retrieved February 10. 2009 from <http://www.rider.edu/~suler/psyber/supportgp.html>.
- GÜR, S. DALMIŞ, Bekir İbrahim KIRMIZIDAĞ, Nur ÇELİK, Zafer BOZ, Nevel (2012), *Türkiye’nin Gençlik Profili*, Ankara: SETA.
- HARDT, Michael & NEGRİ, A. (2012): *Duyuru*, (çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KARACA, Mehmet (2007), “İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tiplemesi Denemesi”, *e-Journal of New World Sciences Academy* 2007, Volume: 2, Number: 4

- KAYA, Bayram (2013), "12-18 Yaş Arası İnternet Bağımlısı", Zaman Gazetesi, 20-04-2013, http://www.zaman.com.tr/aile-saglik_12-18-yas-arasi-internet-bagimlisi_2080481.html
- Konda (2011), "Türkiye Gençliği Araştırması", İstanbul.
- Ntvmsnbc (2013): "Gençler Twitter'e Göç Ediyor", 22.05.2013, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25444205>
- Sencar, Özer; Sıtkı Yıldız (2010): *Türkiye'deki Üniversite Gençliğinin Profili*, Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), İstanbul.
- SIRT, Timur (2010), "Teknoloji", *Sabah Gazetesi*, 03. 10.2010
- STEIN, Joel and JOSH Sanburn (2013), "The New Greatest Generation", *Time*, 5/20/2013, Vol. 181, Issue 19, p26-33.
- ŞENER, Gülüm (2009), "Türkiye'de Facebook Kullanımı Araştırması", XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı, 12-13 Aralık 2009, Bilgi Üniversitesi, Dolapdere, İstanbul, <http://inet-tr.org.tr/inetconf14/bildiri/4.pdf>
- TOPRAK, Ali (2009), "Facebook'ta Mahremin Dönüşümü, Teşircilik ve Görme/Gösterme Hazzı", XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı, Bilgi Üniversitesi 12-13 Aralık 2009.<http://inet-tr.org.tr/inetconf14>
- VASSAF, Gündüz (2010), "2012", *Radikal Gazetesi*, 03. 10.2010
- YOUNG K S (1998), Internet Addiction: The Emergence of a New Clinical Disorder, *CyberPsychology & Behavior*, 1 (3), 237-244.

GENÇLERİN DOĞAL ÇEVRE İLE ETKİLEŞİM KURMALARININ GÜVENLİ YARINLAR İÇİN ÖNEMİ

ABDULLAH KARATAŞ*

Giriş

Doğanın sadece insan amaçları için değil de kendi için değerli olduğu ile ilgili düşünce yapısının gençlere kazandırılması, daha sağlıklı ve güvenli yarınların teminatı olabilecektir. Ancak böyle bir bakış açısının oluşabilmesi, gençlerin doğayı yaşamalarına bağlı bulunmaktadır. Doğayı yaşayıp duyumsayabilen gençler, onunla duygusal bağlar kurabilecek ve sevebileceklerdir. Doğayı severlerse de onu koruyup geliştirmek için ellerinden gelen gayreti gösterebileceklerdir. Sadece beton yığınları arasında ve gri tonlarının hakim olduğu bir çevrede yaşamını sürdüren gençler ise bu duygudan uzak kalabileceklerdir. Çünkü tanıyıp iletişim kuramadıkları doğa, onlara yabancı ve uzak gelebilecektir. Oysa kentlerde doğal alanların varlığı, onların hem doğayla etkileşimlerini hem de psikolojik ve fiziksel olarak kendi sağlıklarını olumlu yönde etkileyebilecektir.

1. Kavram Olarak Çevre

Canlılar yaşamak için bağlı buldukları çevrelerine muhtaçtırlar. Yenilen besinden, içilen suya, barınılan alandan solunan havaya, yaşam için tüm temel

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

gereksinimler çevreden karşılanmaktadır. Çevre canlılar için vazgeçilemez nitelikte olup, çok büyük bir anlam ifade etmektedir.

Çevre; bir canlı organizmayı veya bir canlı topluluğunu yaşama süresince etkileyen her türlü biyotik ve abiyotik (sosyal, kültürel, tarihsel, iklimsel, fiziksel) faktörlerin tümüdür (Yücel ve Morgil 1998: 84). Bir başka yönden çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam olarak da tanımlanabilir (T.C. Çevre Kanunu). Canlı varlıkların, hayati bağlarla bağlı oldukları, etkiledikleri ve etkilendikleri mekân birimlerine, o canlının/canlılar topluluğunun yaşam ortamı veya çevre denilmektedir (Güler 2009: 33). Çevre kavramı, insanın diğer insanlarla karşılıklı ilişkilerini, insanların bu ilişkiler sürecinde birbirlerini etkilemesini, insanın kendi dışında kalan tüm canlı varlıklarla, yani bitki ve hayvan türleriyle olan karşılıklı ilişkilerini ve etkileşimini, insanın canlılar dünyası dışında kalan ama canlıların yaşamlarını sürdürdükleri ortamdaki tüm cansızlarla, yani hava, su, toprak, yer altı zenginlikleri ve iklimle olan karşılıklı ilişkilerini ve bu ilişkiler çerçevesinde etkileşimini anlatmaktadır (Keleş, Hamamcı ve Çoban 2009: 52). Kısacası çevre, bir organizmanın veya organizmalar toplumunun yaşamı üzerinde etkili olan tüm faktörlerin bütünüdür ifade etmektedir (Çepel 1996: 41). Çevre, niteliğine göre fiziksel ve sosyal olmak üzere ikiye ayrılabilir.

İnsanın içinde yaşadığı, varlığını, özelliğini ve niteliğini fiziksel olarak algıladığı ortam olan fiziksel çevre, oluşumu bakımından doğal ve yapay olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Doğal çevre, insanın oluşumuna katkıda bulunmadığı, hazır bulduğu bir çevredir ve bileşenleri canlı ve cansız olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. İnsan, bitki ve hayvanlar doğal çevrenin canlı öğelerini, canlıların yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan hava, su, toprak, yer kabuğunu oluşturan katmanlar ve yer altı kaynakları ise cansız öğelerini oluşturmaktadır. Yapay çevre, insanın bilgi ve kültür birikimine dayanarak, doğal çevresinde bulmuş olduğu yer altı ve yer üstü zenginliklerini kullanarak kendisinin yarattığı çevreyi anlatmaktadır. Temel özelliği, insan elinden çıkmış olması olarak belirtilebilir.

Bir fiziksel çevre içinde bulunan insanların ekonomik, toplumsal ve siyasal dizgeleri çerçevesinde yarattıkları ilişkilerin tümü ise sosyal çevreyi oluşturmaktadır (Keleş vd., 2009: 53-55). İnsanların aile, akraba, okul, iş gibi üyesi olduğu pek çok sosyal çevre bulunmaktadır. Amaç, nitelik ve genişlik bakımından birbirinden farklı olan bütün bu topluluklara sosyal çevre denilmektedir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2009). Bireylerin yaşamlarını düzenlemede içinde bulunulan sosyal çevrenin

büyük etkisi bulunmaktadır. Sosyo-kültürel ortam kişi düşüncesinin oluşmasında ve dünyayı değerlendirmesinde insanların düşünce kalıplarını oluşturmaktadır. Her sosyal çevre, belli insan tipi, düşünme ve yaşama tarzı, nasıl ve ne şekilde davranılacağına ilişkin kalıplaşmış modeller sunmaktadır (Aytaç 2006:147). Sosyal çevredeki siyasi, ekonomik, toplumsal ilişkilerin tümü çevreyi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Daha sağlıklı ve güvenilir bir çevrede yaşamak için, sosyal ve doğal çevre arasındaki denge ve ilişkilerin bozulmaması gerekmektedir. Çünkü özellikle yüz binlerce insanın bir arada yaşamak zorunda olduğu kentlerde, daha sağlıklı çevre şartlarına herkesin ihtiyacı bulunmaktadır.

Daha sağlıklı ve güvenilir bir çevrede yaşamak için, sosyal ve doğal çevre arasındaki denge ve ilişkilerin bozulmaması gerekmektedir.

2. Sağlıklı Kentler İçin Doğal Çevrenin Önemi ve Çevresel Psikoloji

İçinde yaşanılan, çalışılan, iş yapılan, oyun oynanan fiziksel çevrelerin, davranışları, deneyimleri ve yaşamı nasıl etkilediği pek düşünülmemektedir. Oysa, günlük yaşamı çevreleyen ve destekleyen çeşitli düzen ve tasarımlar, düşünceler, davranışlar ve duygular üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Dahası, kim olduğunu belirtmek, zevkleri, ilgileri, tutumları göstermek için çoğu kez fiziksel çevre kullanılmaktadır. Bir kişinin odasındaki resimler, süsler, eşyalar ve bu eşyaların mekân içerisindeki düzeni, o kişinin kişiliğinin bir ifadesi olarak belirtilebilir. Buradan da anlaşılıyor ki, fiziksel ortamlarla insan davranışları ve deneyimleri arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. İşte çevresel psikolojinin konusu da insan davranışı ile bu davranışın içerisinde olduğu fiziksel çevre parçacıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak ifade edilebilir. Ya da daha kapsamlı tanımı ile çevresel psikoloji, sosyo-fiziksel çevrenin öğeleri ile insan deneyim ve davranışları arasındaki alışverişi ve karşılıklı ilişkiyi inceleyen psikolojinin alt dalıdır (Gürkaynak 1988: 1). Tanım ve açıklamalar ışığında, insanlar için fiziksel çevrelerinin, çok büyük bir anlam taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

Kent insanı için doğa ile iç içe yaşamının potansiyel faydaları çevresel psikoloji üzerinde çalışanlar tarafından araştırılmış ve birçok çevre literatüründe temel olarak doğa ile birlikteliğin insan psikolojisi üzerinde olumlu etkileri olduğu görüşü yaygın olarak kabul görmüştür. İnsanların doğa ile direkt olarak iç içe olmaları

Psikolojik rahatsızlıklardan, kalp ve şeker hastalıklarına kadar pek çok sorunun sağlıksız çevre şartlarıyla bağlantısı bulunmaktadır. Doğal alanlara yakın olarak yaşamlarını sürdüren insanlarda ise bu şikayetler azalmaktadır.

(aktif kontak) yanında parktaki çiçekleri seyretme veya bir pencereden ağaçlara bakma gibi doğayı sadece görme yoluyla da (pasif kontak) ondan çeşitli faydalar elde ettikleri, hatta bu tür alanların yakında mevcut olduğunun ve istenildiğinde kullanılabilceğinin bilinmesinin bile insanlara çeşitli psikolojik faydalar sağladığı belirtilmektedir (Özgüner 2004, 97-98). Doğa ile iletişimin sadece psikolojik olarak değil, insanların fiziksel olarak sağlıklarını da olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Günümüzde çevreyi kirleten ve toksik etkiye sahip maddeler, canlı organizmalar üzerinde, son derece tehlikeli etkilere yol açmaktadır (Talas 2008: 151). Wells'e (2013) göre, mahallelerin yapılandırılması, konut tasarımı, parklar, mağaza ve okulların konumu, gürültü, trafik yoğunluğu, hava ve su kalitesi tüm yaştaki insanların fiziksel ve psikolojik sağlığını etkilemektedir. Srinivasan,

O'Fallon ve Dearth (2003) tarafından yapılan bir çalışma, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları, anksiyete, depresyon, dikkat eksikliği bozukluğu, madde bağımlılığı, agresif davranış, astım, kalp hastalığı ve obezitenin kötü çevre şartlarıyla ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun için kent merkezlerinin tüm bu ayrıntılar hesaba katılarak planlanması büyük önem taşımaktadır. Psikolojik rahatsızlıklardan, kalp ve şeker hastalıklarına kadar pek çok sorunun sağlıksız çevre şartlarıyla bağlantısı bulunmaktadır. Doğal alanlara yakın olarak yaşamlarını sürdüren insanlarda ise bu şikayetler azalmaktadır. Yapılan araştırmalar (Wells 2013) çerçevesinde, doğal alanlar, parklar, açık alanlara yakın yerlerde yaşayan insanların bilişsel işlevlerinin arttığı, bir hastalık veya cerrahi müdahaleden daha çabuk iyileştikleri, fiziksel olarak daha aktif oldukları ve ortalama yaşam sürelerinin daha uzun olduğu gözlenmiştir. Ayrıca ağaçlar ve doğal alanların, insanları bir araya getirerek toplumsal bağları güçlendirebileceği de ortaya koyulmuştur. Evans (Kopko 2013) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise havaalanlarına yakın yerlerde ikamet eden ailelerin çocuklarının, aşırı gürültüyle bağlantılı olarak okuma becerilerinin diğer çocuklara göre daha geç geliştiği tespit edilmiştir. Pek çok araştırma bulguları, çevrenin insan sağlığı üzerindeki etkilerini açıkça göstermektedir. O hâlde doğal alanların, park

ve bahçelerin, kentlerde ağaçlandırılmış yürüyüş yollarının, fiziksel aktivitelerin yapılabileceği parkların ve açık havada insanların sosyal ilişkiler kurabilecekleri doğal mekanların sayı ve kalitelerinin artırılmasının daha sağlıklı bir toplum yapısı için büyük önem taşıdığı söylenebilecektir. Bu bağlamda, kent yaşamı için parklar vazgeçilemez niteliktedir.

Kentli nüfusun çeşitli semtlerine ve çevresine yapılmış, sakinlerine aktif ve pasif eğlence ve dinlenme ortamı sağlayan, ölçülü, dengeli ve güzel kompozisyon oluşturmuş sosyal yeşil alanlar olarak tanımlanabilecek (Emür ve Onsekiz 2007: 371) parklar, kent yaşamının sıkıcı, gri ve kasvetli havasından bıkmış olan toplum bireylerinin hoşça vakit geçirebilecekleri, doğayı yaşayabilecekleri alanlar olarak belirtilebilir. Parklar vasıtasıyla doğa ile iç içe olmanın, insanlar üzerinde pek çok olumlu etkileri bulunmaktadır. İnsanların doğadan duygusal (ev ve iş ortamından uzaklaşma, yalnız kalma hissi, sessizlik ve sakinlik hissi), entelektüel (doğayı inceleme, çevredeki doğal alanların tarihini araştırma, yeni ve değişik yetenekler kazanma), sosyal (doğal alanlarda insanlar ile daha kolay tanışma ve ilişki kurma, bölgedeki diğer insanlarla toplum ruhu ve yerel doğal alanlar konusunda sorumluluk hissi geliştirme) ve fiziksel (temiz havada bulunma, kendini daha canlı hissetme, bitkileri koklama ve hissetme, kuş seslerini dinleme vb.) olarak faydalandıkları söylenebilir (Özgüner 2004: 99). Kent yaşamının doğa ile bulunduğu parkların, insanların sağlık ve refahına çeşitli yönlerden katkıları bir başka yönden şöyle özetlenebilir (Maller vd. 2008):

- **Fiziksel:** Farklı beceri ve yetenek seviyeleri için alt yapı sağlayarak, piknik, yürüyüş, köpek eğitimi, koşma, bisiklete binme, top oyunları, yelken, sörf, fotoğrafçılık, kuş gözlemi, arazi yürüyüşü, kaya tırmanışı, kampçılık gibi çeşitli imkânlar sunmak.
- **Zihinsel:** Zihinsel yorgunlukla baş etme, yalnızlık ve kimsesizlik hissinden kurtulma, sanatsal bir ilham ve ifade tarzına sahip olma, eğitimde ilerleme ve gelişme (ör: doğal ve kültürel tarih) konularında doğanın olumlu etkilerinden faydalanmak.

Bir başka araştırmada ise havaalanlarına yakın yerlerde ikamet eden ailelerin çocuklarının, aşırı gürültüyle bağlantılı olarak okuma becerilerinin diğer çocuklara göre daha geç geliştiği tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin çevre bilinci yüksek bireyler olmalarında ise aldıkları eğitim çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu konuda gerek uygulamalı gerekse teorik olarak alacakları çevre eğitimi dersleri yol gösterebilecektir.

- **Ruhsal:** Doğa ile duygusal bir bağ kurarak günlük yaşamın stres, endişe ve kaygılarından uzaklaşmak.
- **Sosyal:** Çiftler ve ailelerden sosyal kulüpler ve her ölçekten kuruluşlara kadar, sıradan pikniklerden festival ve özel günlere kadar, insanların kendi sosyal ağlarını ve kişisel ilişkilerini geliştirmelerine yardımcı olmak.
- **Çevresel:** Ekosistemleri ve biyo çeşitliliği koruyarak, temiz hava ve su sağlayarak ekosistemlerin sürdürülebilirliğini desteklemek ve insanları doğayla bütünleştirmek (Maller vd. 2008).

Görüldüğü üzere, doğal çevrenin gittikçe doğadan daha fazla uzaklaşan kent insanları için büyük yararları bulunmaktadır. Bu yararlar gençler için daha büyük önem taşımaktadır. Çünkü boş zamanlarını daha fazla internet başında, kapalı ve havasız ortamlarda geçiren gençler, psikolojik ve fiziksel açıdan sağlıklarını kaybedebildikleri gibi birbirleriyle iletişim kurma becerilerini de

kaybedebilmektedirler. Bunun sonucunda da birbirini anlamayan, sosyalleşemeyen ve iletişimsiz bir toplum yapısının oluşumuna zemin hazırlamaktadırlar. Sadece birbirleriyle değil, doğayla da iletişimleri koptuğu için doğayı tanıyıp sevme fırsatından da yoksun kalmaktadırlar. Böylece tanıyıp sevedikleri doğanın değerini bilemeyecek, onu koruyup geliştirme noktasında hiçbir çaba göstermeyeceklerdir. Oysa, gelecek nesillere daha yeşil ve daha sağlıklı bir dünya bırakabilmek adına gençlere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Yarınların farklı meslek grupları, anneler, babalar doğa sevgisi ve çevre bilincinden yoksun olurlarsa, onlardan sonra gelecek nesillerin sağlıklı ve güvenilir bir çevrede yaşama şansları pek olmayacaktır. Çünkü doğal kaynakların tükenmesi ve küresel çevre sorunlarının ortaya çıkmasında, insan kaynaklı etkenlerin varlığı küçümsenemez.

3. Doğal Çevre ve Gençlik

Gelecekte daha yaşanabilir bir dünya için ülkeleri yönetecek genç kuşaklara ayrı bir önem verilmesi gerekmektedir. Bu konuda bilimin yuvası olan üniversitelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Üniversite öğrencilerinin çevre bilinci yüksek

bireyler olmalarında ise aldıkları eğitim çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu konuda gerek uygulamalı gerekse teorik olarak alacakları çevre eğitimi dersleri yol gösterebilecektir.

Sadece çevreye yönelik olumlu tutumlar ya da yeterli çevre bilgilerine bakılarak, kişilerin çevreye duyarlı davranışlar göstermesini beklemenin doğru bir yaklaşım olmadığı söylenebilir. Çevre eğitiminin doğada, arazi çalışmalarıyla gerçekleştirildiğinde edinilen bilgilerin davranışa dönüşmesi kolaylaşabilecek ve daha kalıcı olabilecektir. ABD'de 1983 yılından bugüne kadar gelen doğa eğitimi projelerinin, öğrencilerin çevre hakkındaki duyarlılıkları, bilgi ve çevreye yaklaşımlarındaki değişimi sağlama oranı % 97 olarak rapor edilmiştir. Kısacası, çevreye karşı duyarlılığı artırmada öncelikle çevrenin ne olduğunun bilinmesi gerektiği ve bunun da doğanın dilinin öğrenilmesiyle mümkün olabileceği unutulmamalıdır (Güler 2009: 41). Doğaya saygıyı esas alan, çevre dostu bir üniversite gençliği için yapılabilecek faaliyetler şöyle sıralanabilir (AKÜ Web Sayfası):

- Öğrenciler doğayla bütünleştirilerek çevre konusunda bilinçlendirilip, duyarlı hâle getirilebilir.
- Üniversite yerleşim yerini daha yeşil daha temiz ve daha yaşanabilir duruma getirmek için personel ve akademisyenler de dâhil olmak üzere tüm üniversite harekete geçirilebilir
- Öğrencilerin, diğer üniversitelerin çevre topluluklarıyla koordineli bir şekilde çalışmaları ve çevre konusundaki faaliyetlerini daha etkili bir duruma getirmeleri desteklenebilir.
- Mevcut yeşil alanların korunması için öğrenciler çalışmaya ve ağaçlandırma çalışmaları yapmaya teşvik edilebilir.
- Öğrencilerin güncel çevre sorunlarını yakından takip ederek, deneyimli ve bilgili kişilerden konferans ve söyleşi yoluyla eğitim almaları sağlanabilir.
- Öğrencilerin, ulusal ve uluslararası çevre kulüpleri, çevre örgütleri ve kurumlarıyla iş birliği içinde projeler üretmeleri desteklenebilir.

Gençlere çevre bilinci ancak böyle faaliyetler çerçevesinde kazandırılabilir. Çevre bilinci, bugün sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamayı desteklemekte ve çevre sorunları karşısında insan tutum ve davranışlarındaki değişimin önemli bir göstergesini oluşturmaktadır (Çolakoğlu 2010: 152). Birçok bilim insanının vurguladığı gibi çevre bilinciyle; çevre bilgisi, çevreye olan tutum ve çevreye yararlı davranışlar amaçlanmaktadır. Bunlar kısa olarak şu şekilde açıklanabilir (Erten 2004: 4-5):

Gençlere çevre bilincinin kazandırılması ve gençlerin çevre sorunları ile ilgili farkındalıklarının arttırılması konusunda etkili ve uygulanabilir politikalar oluşturulması gerekmektedir.

- **Çevre Bilgisi:** Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgiler olarak belirtilebilir.
- **Çevreye Yönelik Tutumlar:** Çevre sorunlarından kaynaklanan korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre sorunlarının çözümüne hazır bulunuşluk gibi kişilerin çevreye yönelik olarak gösterdikleri olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerin hepsini kapsamaktadır.
- **Çevreye Yararlı Davranışlar:** Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır. Bu tür davranışlar literatürde çevre dostu veya çevreye yararlı davranışlar olarak yer almaktadır.

Günümüzde, artan çevre sorunları, bireylerin yaşamını olumsuz etkileyebilmekte ve gele-

cek nesillerin sağlıklı koşullarda yaşam hakkına ulaşabilmelerinde önemli bir engel teşkil etmektedir. Çevre sorunlarının ortadan kaldırılması veya azaltılabilmesi için öncelikle bireylere çevre bilincinin kazandırılması gerekmektedir. Gençlere çevre bilincinin kazandırılması ve gençlerin çevre sorunları ile ilgili farkındalıklarının arttırılması konusunda etkili ve uygulanabilir politikalar oluşturulması gerekmektedir. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından hazırlanan “Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi” bu konuda yapılabilecek faaliyetlere ışık tutmaktadır. Belgeye göre gençlerin çevreye daha duyarlı hâle gelmesi ve farkındalıklarının arttırılması konusunda belirlenen hedefler şöyle sıralanmaktadır (GSB Web Sitesi 2013):

- Gençlere yönelik eğitim programları ve sosyal sorumluluk projeleri ile çevreye olan duyarlılığın, sorumluluğun ve bilincin arttırılmasını sağlamak.
- Çevre bilinci konusunu tüm eğitim kademelerinde müfredata almak.
- Gençler arasında, çevreye zarar vermeyen araç ve ürünlerin kullanımını özendirme.
- Gençlerin enerji kaynaklarının verimli kullanımı ile ilgili bilinçlenmelerini sağlamak.
- Geri dönüşüm hakkında bilgilendirme çalışmaları yapmak, geri dönüşüm noktalarının yaygınlaştırılmasını sağlamak ve kullanımını teşvik etmek.
- Çevrenin korunmasını ve gençlerde çevre duyarlılığının arttırılmasını sağlayacak

uyarıcı mesajlar içeren programlar hazırlanması konusunda medya desteği sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmak.

- Gençleri yenilenebilir enerji başta olmak üzere her türlü (nükleer enerji de dâhil) enerji kaynağı hakkında bilimsel gerçekler ışığında bilgilendirmek, enerji ve çevre arasındaki ilişki hususunda gençlerde gerekli bilinci oluşturmak.
- Gençler arasında doğa sevgisini yaymak amacıyla, doğada gerçekleştirilen etkinlikleri artırmak.
- Doğa sporları teşvik edilerek gençlerde çevre bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak.
- Gençlerin çevre ile iç içe olacağı, doğada zaman geçirmelerini ve doğayı sevmelerini sağlayacak çevre eğitim parklarının oluşturulmasını sağlamak.
- Gençlik merkezleri, gençlik kampları ve gençlere yönelik projelerde gençlerin doğayı tanımalarını ve doğada zaman geçirmelerini sağlayacak faaliyetler düzenlemek.
- Gençlik doğa kamplarının sayılarını artırarak daha fazla gencin faydalanmasını sağlamak.
- İzcilik, dağcılık, bisiklet, kayak, oryantiring (yön bulma) vb. branşları teşvik etmek (GSB Web Sitesi 2013).

Tüm gençlerle birlikte özellikle üniversite gençliğine yukarıda belirtilen faaliyetler çerçevesinde verilecek çevre koruma bilinci ve doğa sevgisi, çevre bilinci yüksek bir toplum modeline ulaşılabilmesinde büyük önem taşımaktadır. Ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel olarak toplumun her alan ve kademesinde çevre bilinci yüksek meslek sahipleri, alınan tüm karar ve uygulamaların çevreyi nasıl ve ne yönde etkileyeceğini sorgulayarak, doğanın insanlık tarihi kadar eski olan sömürsünü sonlandırabilecektir. İşte özellikle bu meslek sahiplerinin yetiştirildiği kurumlar olarak üniversitelere bu konuda büyük sorumluluk ve görevler düşmektedir. Çünkü üniversite gençliği doğa sevgisi ve çevre bilinci ile yetiştirilirse, doğanın korunması noktasında elinden gelen gayreti gösterebilecektir. Özellikle kent merkezlerindeki doğal alanların bu korunmaya ihtiyaçları bulunmaktadır. Yapılaşma ve nüfus artışının doğal alanlara getirdiği baskı, birbiri ardına pek çok yeşil alanın yok olmasını da beraberinde getirmektedir. Oysa göz ardı edilmemesi gereken en önemli nokta; yaşamak için doğaya olan bağlılıktır. İnsan, yaşamını sürdürebilmek için doğaya ihtiyaç duymaktadır. Ancak doğanın insana ihtiyacı bulunmamaktadır. İnsan olmasa da doğa varlığını sürdürebilmektedir. Ayrıca canlıların çevreleriyle bir bütün olduğu, çevreleriyle beraber yaşamlarını sürdürdükleri

Çünkü üniversite gençliği doğa sevgisi ve çevre bilinci ile yetiştirilirse, doğanın korunması noktasında elinden gelen gayreti gösterebilecektir. Özellikle kent merkezlerindeki doğal alanların bu korunmaya ihtiyaçları bulunmaktadır.

düşünülürse, doğal yaşam alanları yok edilen her canlı gibi insanların da neslinin tükenmeye mahkûm olabileceği ve insanların kendi elleriyle doğaya zarar vermelerinin, yine kendilerine dönebilecek çok büyük bir tehlike olduğu da unutulmamalıdır.

Gençlerin ve özellikle de üniversite gençliğinin böylesine önemli bir sorun karşısında bilinçlenerek, gelecek nesiller adına çevreyi koruması ve geliştirmesi gerekmektedir. Hem kendi sağlıkları hem de gelecek nesiller için gençlerin bu sorumluluğu almaları gerekmektedir. Artık doğal çevrenin insan sağlığı için önemi, pek çok bilimsel çalışma tarafından da ortaya koyulmakta ve vurgulanmaktadır (Mitchell and Popham 2008; Björk vd. 2008; Vries Verheij Groenewegen and Spreuwenberg 2003; Jackson 2003; Frumkin 2001; Smith Corvalán and Kjellström 1999; Harting Mang and Evans 1991). Doğal çevrenin pek çok yararları olmasına rağmen, doğal çevreye en büyük

tehdit yine insanoğlundan gelmektedir. Ancak daha huzurlu ve güvenli yarınlar için özellikle çocukların ve gençlerin doğayla iletişim kurmalarının sağlanması gerekmektedir. Çünkü ancak çevresini koruyan ve doğayı seven genç bir nesil, gelecekte sorumluluklarının bilinci ile hareket ederek çevre sorunlarının çözümü için çaba gösterebilecek, bu konuda üzerine düşen görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilecektir. Bu bilinç ve sevgiden yoksun bir genç nesil ise gelecekte kendisinden önce gelenler gibi ancak çevre sorunlarının bir parçası ve nedeni olabilecektir.

Sonuç

Gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakabilmek adına, insanların bir an önce çevreye zarar veren tüm uygulamalardan uzaklaşarak, çevre bilincine sahip bireyler olarak yaşamlarını sürdürmeye gayret göstermeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, daha fazla üretim ve tüketime odaklanarak doğal dengelerin alt üst edilmesi sonucunda, gelecek nesilleri yaşanamayacak bir dünya gerçeği beklemektedir. Oysa insanoğluna binlerce yıldır ev sahipliği yapan dünya, insanla birlikte tüm canlıların tek yaşam adresi, hayatlarını sürdürdükleri barınaklarıdır.

Ancak insanoğlunun kendisiyle beraber tüm canlıların geleceğini de tehdit eden faaliyetleriyle canlıların yaşam alanlarını tahrip etmesi, bindiği dalı kesiyor olmasının en somut örneği olarak verilebilir. Bu konuda yarınlara emanet edileceği gençlere, büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Gençlerin çevre bilincine sahip olmalarının, daha güvenli yarınlara için bir teminat niteliğinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle özellikle kent merkezlerinde doğayla bağlantıları kopuk, beton yığınları arasında yaşamını sürdüren gençlerin, doğayı tanıyıp sevmelerine fırsat tanınması ve onunla sağlıklı bir ilişki kurabilmelerinin desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü gençler doğayı severlerse, gelecek nesiller için önemini kavrayabilecek ve onu korumak için gerçek bir çaba içerisine girebileceklerdir.

Özellikle kent merkezlerinde doğayla bağlantıları kopuk, beton yığınları arasında yaşamını sürdüren gençlerin, doğayı tanıyıp sevmelerine fırsat tanınması ve onunla sağlıklı bir ilişki kurabilmelerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- AKÜ-Afyon Kocatepe Üniversitesi Web Sayfası, Öğrenci Kulüpleri, <http://www.aku.edu.tr/anasayfa/ogrgrup.aspx#cevre> (Erişim Tarihi: 09.09.2013)
- AYTAÇ, Ö. (2006), Girişimcilik: Sosyo-Kültürel Bir Perspektif, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:15, Ağustos, s. 139-160.
- BJÖRK, J., ABLIN, M., GRAHN, P., JACOBSSON, H., ARDÖ, J., WADBRO, J., OSTERGREN, P-O. And SKÄRBÄCK, E. (2008), *Recreational Values of the Natural Environment in Relation to Neighbourhood Satisfaction, Physical Activity, Obesity and Wellbeing*. *Journal of Epidemiol Community Health*. Volume: 62: e2.
- ÇEPEL, N. (1996), Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı Yayınları.
- ÇOLAKOĞLU, E. (2010), Haklar Söyleminde Çevre Eğitiminin Yeri ve Türkiye’de Çevre Eğitiminin Anayasal Dayanakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı:88, s.151-171.
- EMÜR, S. H. ve ONSEKİZ, D. (2007), Kentsel Yaşam Kalitesi Bileşenleri Arasında Açık ve Yeşil Alanların Önemi-Kayseri/Kocasinan İlçesi Park Alanları Analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 22, s. 367-396.
- ERTEN, S. (2004), Çevre Eğitimi ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~serten/makaleler/cevre.pdf> (Erişim Tarihi: 09. 09. 2013).
- FRUMKİN, H. (2001), Beyond Toxicity: Human Health and the Natural Environment. *American Journal of Preventive Medicine*. April, Volume 20, Issue 3, p. 234-240.
- GSB-Gençlik ve Spor Bakanlığı Web Sitesi. (2013), Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi. <http://www.gsb.gov.tr/site/duyurular.aspx?news=1425> (Erişim Tarihi: 11.09.2013).
- GÜLER, T. (2009), Ekoloji Temelli Bir Çevre Eğitiminin Öğretmenlerin Çevre Eğitimine Karşı Görüşlerine Etkileri. *Eğitim ve Bilim*. Cilt: 34, Sayı: 151, s. 30-43.
- GÜRKAYNAK, İ. (1988), Çevresel Psikoloji: Doğası, Tarihçesi, Yöntemleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Cilt 21 Sayı 1. s: 1-9.

- HARTING, T., MANG, M. and EVANS, G. W. (1991), Restorative Effects of Natural Environment Experiences. *Environment and Behavior*. January, Volume: 23, No.:1, p 3-26.
- JACKSON, L. E. (2003), The Relationship of Urban Design to Human Health and Condition [Landscape and Urban Planning](#), August, [Volume: 64, Issue: 4](#), 15, p. 191-200.
- KELEŞ, R., HAMAMCI, C., ÇOBAN, A. (2009), Çevre Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- KOPKO, K. (2013), The Effects of the Physical Environment on Children's Development. <http://www.human.cornell.edu/outreach/Publications.cfm> (Erişim Tarihi: 09.08.2013).
- MALLER, C., HENDERSON-WILSON, C., PRYOR, A., PROSSER, L and MOORE, M. (2008), Healthy Parks, Healthy People. A Review of Relevant Literature. School of Health and Social Development. Faculty of Health, Medicine, Nursing and Behavioural Sciences. Deakin University. Melbourne. Australia.
- MITCHELL, R. and POPHAM, F. (2008), [Effect of Exposure to Natural Environment on Health Inequalities: an Observational Population Study](#). *The Lancet*. Volume 372, Issue 9650, p. 1655-1660.
- ÖZGÜNER, H. (2004), Doğal Peyzajın İnsanların Psikolojik ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı: 2, s. 97-107.
- SMITH, K. R., CORVALÁN, C. F. and KJELLSTRÖM, T. (1999), How Much Global Health Is Attributable to Environmental Factors?. *Epidemiology*. September, Volume: 10, No: 5, p. 573-584.
- SRINIVASAN, S., O'FALLON, L. R. and DEARRY, A. (2003), [Creating Healthy Communities, Healthy Homes, Healthy People: Initiating a Research Agenda on the Built Environment and Public Health](#). *Am J Public Health*. September. 93(9): 1446-1450.
- Talas, M. (2008). Çok Kültürlülük Kısacasında Ulus Devlet ve Türkiye. İstanbul: Doğu Kütüphanesi. T.C. Çevre Kanunu. Kanun Numarası: 2872. Kabul Tarihi: 09.08.1983, Resmi Gazetede Yayımlanma Tarihi:11.08.1983. Sayı:18132. Yayımlandığı Düstur Tertip: 5, Cilt:22, Sayfa:499.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2009), MEGEP-Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Çocukla İletişim. Ankara.
- VRİES, S., VERHEIJ R. A., GROENEWEGEN P., SPREEUWENBERG P. (2003), Natural Environments –Healthy Environments? An Exploratory Analysis of the Relationship Between Greenspace and Health. *Environment and Planning*. Volume: 35(10), p. 1717 – 1731.
- WELLS, N. (2013), How Natural and Built Environments Impact Human Health. <http://www.human.cornell.edu/outreach/Publications.cfm> (Erişim Tarihi: 09.08.2013).
- YÜCEL, S. A., MORGİL, F. İ. (1998), Yükseköğretimde Çevre Olgusunun Araştırılması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.14, s. 84-91.

GENÇLİK VE SOSYAL PAYLAŞIM SİTELERİ

ARŞ. GÖR. HATİCE DURAN OKUR*

Giriş

İnsanoğlu, teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim açısından tarih içinde gelinebilmiş en geniş imkânların içinde yaşamaktadır. Günümüzde internet ve internetteki teknik gelişmeler sayesinde kurulan, Sosyal Paylaşım Siteleri olarak isimlendirilen web tabanlı sayfalar, bireylerin hem kendilerini ifade etme biçimlerinde hem de birbirleriyle ilişki kurmalarında, en etkili kitle iletişim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iletişim ortamında hem fizikî mesafe ortadan kalkmakta hem de kitleler içerisine dâhil olurken, birey, muhatabıyla yüz yüze olduğunu hissedebilmektedir.

Teknolojinin çok hızlı bir şekilde değişmesi, bireylerin hayat tarzlarını etkilemektedir. Bu etki özellikle, yenilikçi ve dinamik özelliklerle nitelenen genç kuşaklarda, kendisini göstermektedir. Özellikle kuşaklar arası ilişkiler açısından bakıldığında, gençler arasında oldukça popüler bir iletişim aracı olarak kullanılmakta olan internetin ve sosyal paylaşım sitelerinin, gençlerin hayatında hem olumlu hem de olumsuz sonuçları bulunduğu öne sürülmektedir. Örneğin

* İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Özellikle kuşaklar arası ilişkiler açısından bakıldığında, gençler arasında oldukça popüler bir iletişim aracı olarak kullanılmakta olan internetin ve sosyal paylaşım sitelerinin, gençlerin hayatında hem olumlu hem de olumsuz sonuçları bulunduğu öne sürülmektedir.

en önemli iddialardan biri genç neslin eksik ve 'yanlış' sosyalleştiğine yöneliktir. Bu tür iddialar, özellikle kendi hayat tarzında internete yer vermeyen ya da sonradan sadece makul günlük ihtiyaçları giderme amacıyla kullanan daha yaşlı kuşaklar tarafından ortaya atıldığı düşünülebilir. Genç kuşaklar açısından internetle birlikte oluşan hayat tarzının, böyle bir teknolojinin kaçınılmaz bir sonucu olup olmadığı sürekli tartışılmaktadır. Bu tartışmalar sosyal realitenin hemen bütün birimlerinde yapılacak kadar genişlemiş, akademik çalışmaların da önemli bir konusu hâline gelmiştir. Türkiye'de konuya yönelik akademik çalışmalar son yıllarda artmaktaysa da henüz yeterli düzeyde olmadığı düşünülebilir.

Gençlik ve Genç

İnsanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutu ile önemli bir dönemini içeren gençlik çağı, bu anlamda insanın bedensel, ruhsal ve sosyal gelişmesinin ve kişiliğinin oluşmasında hassas bir dö-

nemi içinde barındırır. Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörler ve gerçekliklerin tümü, genç bireyin gelişmesinde aynı anda ve birlikte değişip gelişmediği için tek bir faktöre dayanarak bir gençlik tanımı yapılamamaktadır. Ayrıca gençlik dönemi, zamana ve toplumsal koşullara göre de değişiklik gösterebilmektedir.

Çeşitli açılardan tanımlanabilen gençlik, nüfus bilim açısından, 15-25 yaş kümesinin kapsadığı toplumsal küme olarak sınırlandırılmaktadır. Genel olarak 25 yaş üst sınır olarak benimsenmekle birlikte, alt sınır için farklı görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar 25 yaşın altındaki tüm nüfusu gençlik olarak tanımlarken, Birleşmiş Milletler 12-25 yaş grubunu, Türkiye Resmi İstatistikleri 12-24 yaş grubunu gençlik olarak almaktadır (Armağan 2004: 5).

Gençlik tanımlarında yaygın olarak benimsenen yaş aralığı, eğitimde geçirilen yılların uzaması nedeniyle, son dönem Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi raporlarında, 15-29 olarak değiştirilmiştir. Bu değişim de, insan hayatının bu tip kategorilere bölünerek değerlendirilmesi, bu kategorilerin bizzat kendileri, tamamen

kültürel ve tarihsel olgular olup dönemin koşulları doğrultusunda yeniden ve yeniden tanımlanma ihtiyacında olduğunu bir kez daha göstermektedir (Yentürk-Kurtaran-Nemutlu, 2008: 4; aktaran Çebi-Şahin Akıllı 2011: 201).

Sosyolojide ise gençlik, biyolojik bakımdan genç olma durumunu yansıtmaktan ziyade, toplumsal düzeyde kurgulanmış bir adlandırma ya da atfedilmiş bir statü olarak düşünülen bir kavramdır (Marshall, 1999: 264). Toplumsal açıdan gençlik, nüfusun büluğa erme ile toplumsal hayatta tam sorumluluk alma dönemleri arasında kalan

kesim olarak tanımlanmaktadır. Gençlik dönemi, insanların toplumsal ve bireysel açıdan hareketli, en enerjik dönemidir. Toplumsal hayata hazırlık dönemidir (Armağan 2004: 6).

Berkay (1985)'a göre, "Toplum açısından genç bir birey ve bütünüyle gençlik, içinde dünyaya geldiği, yetiştiği, eğilmekte olduğu sosyal bünyeyi ve o bünyeye ait temel özellikleri, hem koruyacak hem de çağın gereklerine göre zenginleştirip geliştirerek kendisinden sonra geleceklere aktaracak bir sosyal potansiyeldir." (Bayhan 2003: 18). Bu çerçevede gençlik, toplumun itici gücüdür, onu yarınlara taşıyacak olandır, geleceğidir.

Gençlik dönemi, bireyin kişiliğini oluşturduğu, kültürel değerlerin ve kimliğinin belirlendiği, toplumda kendisine yer edinmeye çalıştığı bir dönemdir. Bu nedenle hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan önemli olan gençlik döneminde, bireyin topluma uyum süreci olarak adlandırabileceğimiz sosyalleşme süreci de önem kazanmaktadır.

Sosyalleşme, bireyin doğumuyla başlayıp neredeyse bütün hayatı boyunca devam eden bir süreçtir. Sosyalleşmeyle birey, toplumun değerlerini, normlarını, örf ve âdetlerini, diğer bir ifadeyle toplumun kültürünü ve toplumun kendisinden beklediği rolleri öğrenerek hayatına devam eder. Sosyalleşme sürecinde aile, okul, arkadaş ve akran çevresi birey üzerinde etkili olurken, bunların yanında kitle iletişim araçları da bireyin hayatının her döneminde etkisini sürdürmektedir. Birey kitle iletişim araçlarını kullanarak boş zamanını değerlendirebilmekte, ilişkili olduğu sosyal çevresiyle, istekleri doğrultusunda vaktini kullanabilme imkânına sahip olmaktadır. Bu sayede birey, farklı sosyal çevreler edinebilmekte ve çok değişik ko-

Gençlik dönemi, bireyin kişiliğini oluşturduğu, kültürel değerlerin ve kimliğinin belirlendiği, toplumda kendisine yer edinmeye çalıştığı bir dönemdir.

nularla ilişki kurarak sosyalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Günümüzde bireye bu imkânı sunan birçok kitle iletişim aracı bulunmaktadır. Son yıllarda bu araçlar içinde internet ve içeriğindeki çeşitli sosyal paylaşım siteleri, görece daha öne çıkmış durumdadır.

Sosyal Paylaşım Sitelerinde Gençlerin Yeri

Gün geçtikçe hayatımızın önemli bir parçası hâline gelen internet ve internet teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan sosyal paylaşım siteleri, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de gençlerin gözdesi durumundadır.

Bugün nerede olursak olalım internete erişmek çok kolay ve maliyeti oldukça ucuzdur. Ayrıca bireylerin internet üzerindeki sosyal ağlara ücretsiz olarak kayıt olabilmesi ve sunduğu hizmetlerden faydalanabilmesi, internet ve sosyal paylaşım sitelerinin yoğun olarak kullanılmasında önemli bir etkidir.

Sosyal paylaşım siteleri geliştirilmeden önce, internet üzerindeki iletişim elektronik posta ve anlık mesajlaşma siteleri aracılığıyla sağlanmıştır. Özellikle 1990’lı yılların ortalarında başlayan bu iletişim sistemi günümüzde yerini Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım sitelerine bırakmaya başlamıştır. Yazılı, işitsel ve görsel olarak mesajlaşmanın her çeşidine ilişkin araçları kullanıcılarına sunan bu siteler, sanal dünyada içerik oluşturma ve paylaşma platformu haline dönüşmüşlerdir (Değirmencioğlu 2011: 7).

İlk kez 1997’de kullanıma geçen sosyal paylaşım siteleri, 2006 yılında ve sonraki yıllarda daha çok gündeme gelmeye başlamış, her geçen yıl yeni özellikleri bünyesine katarak gelişmiş ve sayıları çok hızlı bir şekilde artmıştır.

Sosyal paylaşım siteleri, genel olarak kullanıcıların, kendileri ile ilgili kişisel bilgi ve haberleri verebileceği, arkadaş edinebileceği, aile, arkadaş veya akrabaları ile etkileşimli bir şekilde iletişim kurabileceği, fotoğraflarını, videolarını paylaşabilecekleri, çeşitli etkinlikler düzenleyebilecekleri web siteleridir (Eldeniz 2010: 26-27).

Bugün milyonlarca internet kullanıcısı, arkadaşlarıyla iletişimde olmak, yeni arkadaşlıklar kurmak ve fotoğraf, video, sosyal yer işaretleri, bloglar gibi kullanıcılar tarafından oluşturulan içerikleri paylaşmak için binlerce sosyal paylaşım sitesini kullanmaktadırlar (Kim, Jeong, Lee 2009: 215).

Türkiye’de internet ve sosyal paylaşım siteleri kullanım oranları ve ülkedeki genç nüfusun payı düşünüldüğünde konu daha da önemli hâle gelmektedir. Türkiye’nin 2012 yılı sonu itibarıyla toplam nüfusu 75 627 384 kişi olup bunun % 16,6’sını (12 591 641 kişi) gençler oluşturmaktadır (TÜİK 2012: 1-3). Türkiye’deki

internet kullanıcılarının sayısı hızla artmaktadır. 2007 ile 2012 arasında internete erişimi olan hanelerin oranı iki kattan daha fazla artarak % 19,7'den % 47,2'ye ulaşmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'na göre, yine 2007 ile 2012 arasında kullanıcı sayısı 21 milyondan 36 milyona çıkmıştır. İnternete evlerinden erişemeyen nüfus ise başka noktalardan internete erişebilmektedir. Tüm internet kullanıcılarının üçte biri iş yerinden, % 16'sı ise internet kafelerden erişim sağlamaktadır. Bilgisayar ve internet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24'tür (TÜİK 2012: 1). Ayrıca gençlerin % 67,7'si bilgisayar kullanırken, gençlerde internet kullananların oranı % 65,8'dir (TÜİK 2011: 2).

Gençlerin sinema izlemeye bir ayda ayırdığı ortalama süre 1 saat 5 dakika, müzik ve sahne sanatları gösterisi izlemeye ayırdığı ortalama süre 1 saat 3 dakika ve internet kullanımına ayırdığı ortalama süre 5 saat 11 dakikadır (TÜİK 2011: 4).

Socialbakers (2013)'a göre, Avrupa'nın ortalama internet kullanımı 26.9 iken, Türkiye'de 31 saattir. Ayrıca Avrupa'nın en genç internet kullanıcıları Türkiye'dedir ve Türkiye sosyal medya kullanımında dünyada 6. sırada yer almaktadır. Bu veriler, Türkiye'nin geleceği olan genç nüfusun internet kullanımına ayırdıkları zamanın ne kadar fazla olduğunu ve bu bağlamda internetin etkisinin de ne kadar fazla olabileceğini göstermektedir.

Bugün Facebook'tan sonra dünyaca en gözde olan sosyal paylaşım siteleri "Twitter", "LinkedIn"dir (<http://www.ebizmba.com>). Alexa (2013)'a göre, Facebook, 31 Ağustos 2013 itibarıyla; Dünya'nın en fazla ziyaret edilen 2. sitesidir. Ayrıca Türkiye'de Google'dan sonra ziyaret edilen 2. internet sayfasıdır. Socialbakers (2013)'a göre, Facebook'un şu anda 1 milyardan fazla kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye 32.438.200 kullanıcıyla dünyada 7. sırada yer almaktadır. Türkiye'de Facebook kullanıcı profilleri incelendiğinde ise en yaygın grup 18-24 yaş aralığı olarak dikkat çekiyor. Kullanıcılar arasında 18-24 yaş aralığındaki % 34'lük bir kesim Facebook kullanırken, 25-34 yaş aralığı % 28, 35-44 yaş aralığı ise % 12 olarak dikkat çekmektedir. Facebook kullanıcı profilleri arasında 55 yaş üzeri ise % 17'lik bir dilimi oluşturmaktadır.

Gençlerin sinema izlemeye bir ayda ayırdığı ortalama süre 1 saat 5 dakika, müzik ve sahne sanatları gösterisi izlemeye ayırdığı ortalama süre 1 saat 3 dakika ve internet kullanımına ayırdığı ortalama süre 5 saat 11 dakikadır.

Gençlerin günde ortalama 53,5 dakikaları sosyal ağlarda geçmekte, bilgi paylaşımı da artık bu platformlarda gerçekleşmektedir. Sosyal ağlarda en fazla vakit geçirenleri ise 13-17 yaş arası gençler oluşturmaktadır. Yaş ilerledikçe sosyal ağlarda geçirilen süre azalmaktadır.

Türk Twitter kullanıcı sayısı 9.6 milyon. Türk kullanıcılar günde toplam 8 milyon tweet atıyor. 2012'de saniyede 20 tweet atan Türk Twitter kullanıcıları, 2013'te bu rakamı saniyede 92 tweete yükseltti. Fotoğraf, Twitter üzerinde en fazla paylaşılan içerik türlerinden biridir (<http://blog.monitera.com/>).

Yapılan Genç Türkiye Araştırması (2012), internet ve sosyal ağların gençlerin vazgeçilmez hâline geldiği, gençlerin sosyalleşme tarzının değiştiği, bilgisayar ve internette geçen sürelerin gün geçtikçe arttığı belirtilmektedir. Araştırmada, gençlerin üçte ikisi, bilgisayar kullanımının kendilerini daha fazla sosyalleştirdiğini belirtmektedir. Gençler bilgisayarlarını en çok sosyalleşme, eğlence ve bilgi-haber alma amaçlı kullanmaktadır. Gençlerin günde ortalama 53,5 dakikaları sosyal ağlarda geçmekte, bilgi paylaşımı da artık bu platformlarda gerçekleşmektedir. Sosyal ağlarda en fazla vakit geçirenleri ise 13-17 yaş arası gençler oluşturmaktadır. Yaş ilerledikçe sosyal ağlarda

geçirilen süre azalmaktadır.

Youth Insight (2011)'in yaptığı Sosyal Medya Araştırmasında, her 10 gencin 9'u sosyal medyada ve zamanlarının çoğunu (uyumadıkları zamanın yarısını) sosyal paylaşım sitelerinde geçirmektedir. Gençler, bütün bir hafta 50 saatini (25 saat hafta içi, 25 saat hafta sonu) sosyal medyada geçirmektedir. Gençlerin Facebook'ta ortalama 415 arkadaşları var, üniversite öğrencilerinin ortalama arkadaş sayısı 400 iken, lise öğrencilerinin ise 439'dur. Üniversitelilerin % 71'i en çok akşam 20.00-02.00 arası Facebook'a giriyor. Liselilerin ise % 67'si 16. 00-00.00 arası Facebook'ta daha çok vakit geçiriyor. Gençlerin tamamına yakını her gün Facebook'u ziyaret ediyor. Twitter hesabı olanlar ise haftada en az 4 kere hesaplarına giriş yapıyor ve tweetleri takip ediyor.

Yapılan araştırmalara göre, son yıllarda sosyal paylaşım sitelerinin hızlı bir şekilde büyümesi, özellikle gençler ve genç yetişkinler arasında oldukça popüler olması, bu sitelerin artık birçok birey için ana iletişim teknolojisi hâline geldiğini göstermektedir (Ofcom 2008: 5).

Gençler Sosyal Paylaşım Sitelerinde Ne Yapıyor/Nasıl Sosyalleşiyor?

İnternet teknolojisinin gelişmesi, toplumsal hayat üzerinde belirgin etkiler meydana getirerek toplumsal iletişim ve bireyler arası ilişki kalıplarını değiştirmektedir (Aktaş 2007: 122). Ancak internetin bireyler arası ilişkiler üzerine etkisi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bazıları internetin yeni ve daha iyi bir iletişim sağladığını öne sürerken, bazıları internetin bireyleri topluluk ve ailelerinden uzaklaştırdığını iddia etmektedirler (Wellman vd. 2001: 436-438). Kraut ve arkadaşlarının (1998: 1017-1031) yaptığı çalışmada, yoğun internet kullanımı, bireylerin hanedeki aile üyeleri ve sosyalleştiği çevre ile iletişiminin düşmesi ve bireyde depresyon ve yalnızlık hissini artırması ile ilişkilendirilmiştir. Sanders ve diğerlerinin (2000: 237-242) yaptığı çalışmada, yoğun internet kullanan bireylerin ebeveynleriyle ve arkadaşlarıyla daha zayıf ilişkileri olduğu ifade edilmiştir.

Konuya yönelik bir bakış açısı getiren “sosyal ağ teorisi” ise, birçok insanın sosyal olarak birbirine bağlı olduğunu ve birbirleri ile çeşitli araçlar yoluyla iletişime geçmeyi tercih ettiklerini ve internetin, sosyal ağlara katılım yoluyla, bireylerin birbirleri ile iletişime geçmesine ve coğrafi olarak uzak olan bireylerin, paylaşılan ortak ilgiler çerçevesinde, yakınlaşmasını sağladığını öne sürmektedir (Haythornthwaite-Wellman, 1998: 1101-1114).

Zamansal ve mekânsal anlamda birçok engeli ortadan kaldıran internet ve ona bağlı olarak sosyal paylaşım siteleri, sosyalleşmenin önemli bir tamamlayıcı ögesi olarak ön plana çıkmaktadır. Günümüz modern toplumunun hızlı yaşanan kopuk ilişkileri içerisinde, sosyal paylaşım sitelerinin yardımıyla bireyler, sosyal ilişki kurma ya da var olan ilişkilerini sürdürme fırsatına sahip olabilmektedirler (Özmen vd. 2011: 45-46).

Sosyal paylaşım sitelerinin, kullanıcılarına kendilerine ait bir profil sayfası oluşturmalarına izin vermesiyle, bireyler, bu profil sayfalarına profil fotoğraflarını, paylaşmak istediği kişisel bilgilerini yerleştirebiliyor, sayfasını istediği şekilde kişiselleştirebiliyor. Çeşitli videoları, fotoğrafları, yazıları buradan paylaşarak “ben de buradayım!” mesajını veriyorlar. Bu şekilde beğenilerini, düşüncelerini de diğer kullanıcılara sergilemiş oluyorlar.

Kullanıcılar, kendi gruplarını oluşturabileceği gibi, ilgi alanlarına ve hobilerine yönelik herkese açık ya da kapalı olarak oluşturulabilen çok sayıdaki gruba katılarak kendilerini özgürce ifade edebilmekte, istedikleri konu hakkında bilgi sahibi olup kendilerini geliştirebilmektedirler. Gençler, daha çok eğitim/akademik amaçlı gruplara ve kültürlerini arttırmaya yönelik gruplara katılmaktadır.

Sosyal paylaşım sitelerinde kullanıcılar yaygın olarak mevcut arkadaşlarıyla iletişime geçiyorlar, eski arkadaşlarıyla tekrar iletişim kurma imkânını elde ediyorlar ve yeni arkadaşlıklar da kurabiliyorlar. Paylaştıkları kişisel bilgileriyle ve iletilerle birbirlerinin hayatlarındaki gelişmelerden haberdar olabiliyorlar.

Kullanıcılar sadece arkadaşlarını değil, sevdiği sanatçıları, siyasetçileri, dünyaca ünlü isimleri sanal alanda takip ederek, onların güncel paylaşımlarını, ne yapıp ettiklerini, hayatlarındaki önemli gelişmeleri öğrenebiliyorlar. Ayrıca istedikleri gazetelere, dergilere, sevdiği yazarlara ya da haber kanallarına, tuttuğu takımların sayfalarına üye olarak son gelişmelerden haberdar olup, gündemi takip edebilme fırsatını yakalamaktadırlar.

Siyasal partilerin de sosyal paylaşım sitelerine üyelikleri bulunmaktadır. Sanal alandan partiler kendi reklamlarını yapabiliyor, sayfalarında partinin hedeflerini belirtebiliyor, parti programlarını duyurabiliyorlar. Kullanıcılar bu partilerin sayfalarını beğenerek, gruplarına katılarak siyasi anlamda da sosyalleşebilme imkânına sahip olabilmektedirler.

Bugün sosyal paylaşım sitelerine, neredeyse bütün markaların üyelikleri bulunmaktadır. Kullanıcılar istedikleri markaları takip edip, kampanyalardan haberdar oluyorlar, müşteri temsilcilerine kolay bir şekilde ulaşabiliyorlar, diğer üyelerle iletişime geçip ürünlere yönelik olumlu veya olumsuz bilgi edinebiliyorlar ve alışveriş yapabiliyorlar. Ayrıca, sanal market olarak kendi ürünlerinin (el işi takılar, örgüler, çeyizlikler vb.) fotoğraflarını paylaşarak tanıtımlarını yapabiliyorlar ve ürünlerini pazarlayabiliyorlar. Özellikle üniversite öğrencileri ikinci el satılık eşyalarını, kiralık/satılık evlerini duyurabiliyorlar, bu şekildeki ürünlere ulaşabiliyorlar.

Sosyal paylaşım siteleri üzerinde binlerce farklı oyun bulunmaktadır ve bu oyunları özellikle genç kullanıcılar oynamaktadır. Gençler bu oyunları oynayarak eğleniyorlar hem de diğer oyun oynayanlarla etkileşime geçerek sosyalleşiyorlar. Fakat gençlerin oyun oynaması bağımlılık derecesinde de olabilmektedir. Demez (2009: 553)'e göre oyun oynayan gençler bilgisayar başında bir yandan kendi başlarına ve bağımsız oldukları görüntüsü verseler de genellikle sanal olarak aynı mekânda farklı bilgisayarlar başında birbirleriyle oyun oynayan bir grubu oluşturmaktadırlar. Bu da mevcut sosyal ilişkilerini ve arkadaşlıklarını teknoloji aracılığıyla ama aynı mekânda devam ettirdikleri bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Kullanıcılar, sanal alan üzerinden doğum günü partisi, düğün, konser, konferans, eylem gibi çeşitli organizasyonlar oluşturup, etkinlikler düzenleyerek,

arkadaşlarını davet edebilmek-tedirler. Bu şekilde sanal alan üzerindeki iletişimi, gerçek hayata da taşıyabilmektedirler.

Gençler Kimliklerini Sanal Alanda Sergiliyor

Sosyal paylaşım sitelerinin, kullanıcıyı bir kimlik performansına ittiği söylenebilir. Kullanıcılar bu sitelerde sürekli benliğini, kim olduğunu kendi arzusuyla teşhir eder. Sosyal ağlarda duygu, düşünce ya da kişisel bilgilerin paylaşımı anlamında durum güncellemesi yapmak, fotoğraf paylaşmak, gruplara üye olmak, yorum yazmak gibi faaliyetler bireyin kim olduğuna, nasıl bir hayat tarzı olduğuna ve nasıl bir sosyal çevreye sahip olduğuna, beğenilerine, zevklerine, ideolojilerine ilişkin ipuçları veren, kimliğini adeta fragmanlar hâlinde diğer kullanıcılara sunan eylemlerdir. Kimliğin bu şekilde sanal ortamlarda teşhir edilmesi, bireyselliğin yeni görünüm biçimlerinden biridir. Kullanıcı kendisiyle ilgili bilgileri sunarak bir tür toplumsal görünürlük kazanmaktadır (Şener 2010: 1). Bireyler sosyal paylaşım sitelerinde yaptıkları eylemlerle kendi kimlik performanslarını sergilemektedirler. Goffman'ın deyimiyle bu "performans", belli bir durumda belli bir kullanıcının diğer kullanıcılardan herhangi birinin dikkatini çekmeye ve onu etkilemeye yönelik olan tüm faaliyetleri kapsamaktadır (Goffman 2004: 28). Sosyal paylaşım sitelerinde gençler kendi sayfalarını adeta 'kişisel vitrinleri' (Goffman 2004: 35) olarak görmektedirler. Çünkü sayfalarının düzenleniş biçimi ve kullanılışı diğer kullanıcıların beğenilerine sunulmaktadır.

Sosyal paylaşım sitelerinin, kullanıcıyı bir kimlik performansına ittiği söylenebilir. Kullanıcılar bu sitelerde sürekli benliğini, kim olduğunu kendi arzusuyla teşhir eder.

Gençler Kendilerini Sosyal Paylaşım Sitelerinde Gerçekleştiriyor

Bireyler modern dünyanın karmaşıklığı içinde bireysel varoluşlarını göstermek, ben de buradayım diyebilmek ve kendilerini ifade edebilmek için farklı yollar kullanmaktadırlar. Günümüzün en önemli alanlarından olan kitle iletişim sistemleri ve bunların içinden özellikle internet, bireyin kendini gerçekleştirmesinde, kimliğini ifadelendirmesinde ve modernleşme süreciyle birlikte birey davranışının değişime uğramasında gözlemlenebilecek önemli bir alan olarak önümüzde durmaktadır (Ayyıldız-Koçak 2004: 226).

Geleneksel kitle iletişim araçlarından farklı olarak internet ve içeriğindeki sosyal paylaşım siteleri, yeni toplumsal hareketler için alternatif bir medya olmayı vaat etmektedir.

Kullanıcının iletişim sürecindeki egemenliğine vurgu yapan internet üzerindeki etkileşimde (Timisi 2003: 132) gençler, internet üzerinde kendi sosyalliklerini yeniden yaratan, üreten, diğer bireylerle paylaşımında bulunan, kendini özgürce ifade eden aktif öznelerdir (Demez 2009: 547). İnternet sayesinde, grup eyleminin önündeki engellerin çoğu aşılmıştır ve artık bir araya gelerek bir şeyler yapmanın yeni yolları bulunmaktadır (Shirky 2010: 24). Bilgisayar ağlarının yayılması, gevşek bağlı ve seyrek örgülü olan ağ toplumlara bir yönelişi sağlamıştır ve bu, toplum içinde internete ulaştığımız her mekânda grup dayanışmalarını kolaylaştırmıştır (Wellman 2001: 2031-2034). Bunun sonucunda gençler, kendilerini gerçekleştirmek

için, hem kendi başına hem de kendisi gibi düşünenlerle grup oluşturarak faaliyette bulunmaktadır.

Geleneksel kitle iletişim araçlarından farklı olarak internet ve içeriğindeki sosyal paylaşım siteleri, yeni toplumsal hareketler için alternatif bir medya olmayı vaat etmektedir. Kitle iletişim araçlarının belirli grupların elinde yoğunlaşması sonucunda, kamusal alanda seslerini yeterince duyurma imkânı olmayan yeni toplumsal hareketler için internet; ucuzluğu, zaman ve mekân sınırı tanımaması, geleneksel hiyerarşik yapılar yerine “yatay iletişim”e dayanmasıyla söz konusu hareketlerin iletişime geçme, örgütlenme ve eylemlerini artırmakta ve seslerini duyurabilmesine yardımcı olmaktadır. Yeni toplumsal hareketler; ulus içi ve ulus ötesinde bulunan grup üyeleriyle iletişimi genellikle internet üzerindeki sanal gruplar vasıtasıyla yürütmektedir. Yine internet vasıtasıyla daha fazla bireye kendilerini tanıtmakta, aktivist toplamakta, belirli konular ve sorunlar etrafında toplanan “sanal cemaatler” oluşturmakta, aktivistlerini bilgilendirmek ve harekete geçirmek için web siteleri, haberleşme listeleri, sohbet odaları gibi araçlardan faydalanmaktadırlar (Langman-Morris aktaran Şener 2011: 233).

Lüküslü (2011: 50-51), Ekşi Sözlük, Genç Siviller ve Yüzde 52 web sitelerinden yola çıkarak, bu siteler aracılığıyla oluşturulan yeni gençlik hareketlerini ve siyaset yapmak için kullandıkları yeni araç ve taktikleri incelemiştir. Ona göre, interneti aktif olarak kullanan yeni gençlik hareketleri web siteleri vasıtasıyla iletişim ağı oluşturmaktadırlar. Tüm farklılıklara rağmen sahip olunan ortak değerler ve ortak

bir kimlikte birleşerek, seslerini duyurup kamuoyu yaratmak için, özellikle sanal âlemin dışında da eylem ve faaliyetler düzenleyip, kendilerini gerçekleştirmektedirler.

Sosyal paylaşım siteleri, ayrıca gündemdeki siyasi yönelimleri temsil eden, dile getiren ve örgütleyen bir araçtır (Türkoğlu 2008: 78-85). Sitede bireyler güncel olaylara karşı tepkilerini, paylaşımlarıyla, yorumlarıyla ve kurdukları gruplarla dile getirmektedir, hatta bu gruplar üzerinden eylem planları yapıp bunları gerçek hayata taşımaktadırlar. Özellikle günümüzde sanal alanda sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla örgütlenip gerçek hayatta gerçekleştirilen eylemler oldukça sık görülmektedir. Bunun en son örneği olarak Gezi Parkı eylemlerini verebiliriz. İlk günlerinde önemsenmeyip haberleri yapılmayan Gezi Parkı eylemleri, Facebook ve Twitter üzerinden yayılmıştır.

Tepkiye yönelik olan eylem ya da organizasyonlara sadece gruplara katılarak, yorum yaparak, konuyla ilgili herhangi bir içeriği profilde paylaşarak, tepkisini dile getirenler de bulunmaktadır. Sanal alan üzerinden yapılan bu paylaşımlarla bir anlamda klavye kahramanlığı yapıldığı, tepkilerin çoğunlukla sanal uzamda sessiz çığlık olarak kaldığı ve nadir olarak gerçek hayata yansıdığı söylenebilir. Fakat sanal alanda da olsa gençlerin toplumun geleceği için herhangi bir konuya olumlu ya da olumsuz tepki vermesini ve bunu dile getirmesini olumlu bir davranış olarak karşılamak gerekir. Çünkü günümüzde artık sanal alanda da olsa bu tür tepkiler önemsenmekte, haber bültenlerine konu yapılmaktadır, yani bir şekilde bireylerde farkındalık oluşması sağlanarak tepkiler kamuoyunun gündeminde yer almaktadır.

Gençler, sanal alan üzerinden siyaset, eğitim, teröre tepki, yardım, çevre/ doğa koruma amaçlı çeşitli organizasyonlara da katılmaktadırlar. Yapılan organizasyonlara örnek verecek olursak; siyasetle ilgili olanlar, genellikle partilerin ve gençlik kollarının yaptıkları grup toplantıları, güncel olaylara karşı tepkilerini dile getirmek için yaptıkları eylemleri içermektedir. Eğitim amaçlı olanlar, genellikle Türkiye’de yapılan sınavların güvensizliği ve kopya iddiaları gerekçesiyle iptal

Özellikle günümüzde sanal alanda sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla örgütlenip gerçek hayatta gerçekleştirilen eylemler oldukça sık görülmektedir. Bunun en son örneği olarak Gezi Parkı eylemlerini verebiliriz.

Kendilerine gerçek hayatta yeterince fırsat verilmediğini düşünenler için sanal alan bir özgürlük alanı olarak var olmaktadır. Gençler, sanal alandaki tepkileriyle dikkat çekmeyi başarmaktadırlar.

olması için yapılan eylemlerden oluşmaktadır. Teröre tepki ile ilgili olanlar, genellikle yürüyüşler ve profil fotoğraflarının Türk bayrağı ya da teröre lanet resimlerinin koyulması şeklindedir. Yardım ile ilgili olanlar, köy okullarına kitap gönderilmesi ya da engelli bireylere yönelik yapılan yardımlar şeklinde olmaktadır. Çevre/doğa koruma ile ilgili olanlar, nükleer santrallerin kurulmaması için ya da akarsuların korunması için yapılan eylemleri ve imza kampanyalarını içermektedir.

Sonuç

İlki 1997 yılında oluşturulan fakat 2000'li yıllarda gündeme gelmeye başlayan sosyal paylaşım siteleri, özellikle genç bireyler tarafından oldukça popüler olarak kullanılmaktadır. Sosyal paylaşım sitelerinin özellikle gençler tarafından yoğun olarak

kullanılması, "genç" diye tanımladığımız toplumsal kategorinin yeniliğe açık olma özelliklerinden ileri geldiği söylenebilir.

Bireylerin kişiliklerinin oluştuğu, gelecek için kendilerine yön verdiği, sosyalleşmenin daha da önem kazandığı, insan hayatının hassas bir geçiş dönemi olan gençlik döneminde, bireylerin sosyal paylaşım sitelerini yoğun olarak kullanması, hayat tarzlarının bunlardan etkilenmesini de beraberinde getirmektedir.

Gençlerin günlük hayatlarının rutin bir parçası haline gelen sosyal paylaşım siteleri, gençlerin yeni sosyalleşme mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençler sanal mekânları sadece eğlence için değil, arkadaşlarıyla iletişimde kalmak, yeni arkadaşlıklar kurmak, istediği konularda bilgi edinmek ve haber almak, gündemi takip etmek, alışveriş yapmak, kimliklerini sergilemek ve kendisi gibi düşünen diğer bireylerle birlik olup bir güç oluşturabilmek ve kendilerini gerçekleştirebilmek için de kullanılmaktadırlar.

Gençlerin sanal alandaki aktiviteleri gerçek hayata da yansımaktadır. Kendilerine gerçek hayatta yeterince fırsat verilmediğini düşünenler için sanal alan bir özgürlük alanı olarak var olmaktadır. Gençler, sanal alandaki tepkileriyle dikkat çekmeyi başarmaktadırlar. Bu tepkilerin gerçek hayatta vuku bulmasıyla, toplumun geleceği olan gençlerin pasif özneler olmaktan çıkıp aktif özneler olarak gündeme

gelmesi, gençleri toplumu ilgilendiren konulara yönelik ilgilerinin artmasını sağladığı ve tepkilerini ortaya koyma konusunda daha da cesaretlendirdiği söylenebilir.

Kaynaklar

- AKTAŞ, Celalettin (2007), "Bir İletişim Aracı Olarak İnternetin Topluma Etkileri", s.121-130, içinde EROL, Gülbuğ (drl.), *Medya Üzerine Çalışmalar*, İstanbul: Beta Yayınları.
- ALEXA, <http://www.alexa.com/topsites> (05.09.13).
- ARMAĞAN, İbrahim (2004), *Gençlik Gözüyle Gençlik-21. Yüzyıl Eşiğinde Türkiye Gençliği*, İzmir: USADEM Yayınları.
- AYYILDIZ, Esengül- Dilek Özhan KOÇAK (2004), "Koleksiyonculuğun Sanal Alandaki Görünümü: İnternette Aranılan Türk-İşi Nesnelere", s.225-241, içinde Der. TÜRKÖĞLU, Nurçay, *Renkli Atlas*, İstanbul: Babil Yayınları.
- BAYHAN, Vehbi (1997), *Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- BERKAY, Fügen (18 Kasım 1985), *Gençlik Sosyolojisi*, Konferans, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2-3; aktaran BAYHAN, Vehbi (2003), *Genç Kimliği-Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili (İnönü Üniversitesi Uygulaması)*, Malatya: İnönü Üniversitesi Basımevi.
- DEĞİRMENCİOĞLU, Gürsoy (2011), "Yerel Basında Yeni Medya ve Sosyal Paylaşım Sitelerinin Kullanımı: Kocaeli'de Yayınlanan Yerel Gazetelerin İnternet Siteleri Üzerine Bir İnceleme", *Academic Journal of Information Technology*.
- DEMEZ, Gönül (2009), "Yeni Bir Toplumsallaşma Mekânı Olarak İnternet: Üniversite Öğrencilerinin Sanal Ortamı Kullanma Biçimleri ve Sosyalleşme Arayışları", s.545-558, içinde, Der. TÜRKÖĞLU, Nurçay- S. Toprak ALAYOĞLU, *Medya ve Kültür*, İstanbul: Urban Kitap.
- ELDENİZ, Levent (2010), "İkinci Medya Çağında Etkileşimin Rolü ve Web 2.0", içinde Der. AYDOĞAN, Filiz-Ayşen AKYÜZ, *İkinci Medya Çağında İnternet*, İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- GENÇ TÜRKİYE ARAŞTIRMASI (2012), <http://www.guvenliweb.org.tr/istatistikler/> (05.09.13).
- GOFFMAN, Erving (2004), *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, çev. Barış Cezar, İstanbul: Metis Yayınları.
- HAYTHORNTHWAITTE, Caroline- Barry WELLMAN (1998), "Work, Friendship and Media Use for Information Exchange in a Networked Organization", *Journal of the American Society for Information Science*, 49(12), ss.1101-1114.
- KIM, Won- Ok-Ran JEONG- Sang Won LEE (2009), "On Social Web Sites", *Information Systems*, V.35, <http://www.deepdyve.com/lp/elsevier/on-social-web-sites-DgWF7n25UV>, (04.06.2012).
- KRAUT, R., M. PATTERSON, V. LANDMARK, S. KİESLER, T. MUKOPHADHYAY, W. SCHERLİS (1998), "Internet Paradox: A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well Being?", *American Psychologist*, Vol: 53, pp.1017-1031.
- LANGMAN, Lauren- Douglas, MORRIS, "Internet Mediation: A Theory of Alternative Globalization Movements", <http://www.csudh.edu/dearhabermas/langmanbk01.htm>, (25.12.2005) akt. ŞENER, Gülüm (2011), "Türkiye'de Barış Hareketinde İnternetin Kullanımı: Küresel BAK Örneği", içinde drl. TELLİ AYDEMİR, Aslı, *Katılım "E-Hali" Gençlerin Sanal Âlemi*, İstanbul: Alternatif Bilişim.
- LÜKÜSLÜ, Demet (2011), "Bilişim Teknolojileriyle Örgütlenen Gençlik Hareketleri ve Yeni Bir Siyaset Arayışı", s. 48-67, içinde drl. TELLİ AYDEMİR, Aslı, *Katılım "E-Hali" Gençlerin Sanal Âlemi*, İstanbul: Alternatif Bilişim.
- MARSHALL, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat.
- OFCOM (2008), *Social Networking A Quantitative and Qualitative Research Report into Attitudes, Behaviours and Use*, Research Document, http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/02_04_08_ofcom.pdf, (15.07.2012).
- ÖZMEN, Fatma vd. (2011), "Sosyal Ağ Sitelerinin Eğitsel Ortamlardaki İşlevselliği", 6. International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), Elazığ, Turkey, ss.45-46, <http://web.firat.edu.tr/iats/cd/subjects/Instructional/ITE-9.pdf>, (12.05.2012).
- SANDERS, C.-T. FİELD-M. DİEGO-M. KAPLAN (2000), "The Relationship of Internet Use to Depression and Social Isolation Among Adolescents," *Adolescence*, V: 35, ss.237-242.
- SHIRKY, Clay (2010), *Herkes Örgüt*, çev. Pınar Şiraz, İstanbul: Optimist Yayınları.
- SOCİALBAKERS (2013), <http://www.socialbakers.com/facebook-statistics/> (05.09.13).
- SOCİALBAKERS (2013), <http://1sosyalmedya.com/comscore-europe-digital-future-in-focus-2013-analizi.html> (05.09.13).

- ŞENER, Gülüm (2010), "Sosyal Ağlarda Kimlik ve Cemaat", Mostar Aylık Kültür ve Aktüalite Dergisi, S.62, <http://www.mostar.com.tr/Detay.aspx?YaziID=492>, (01.05.2012).
- TİMİŞİ, Nilüfer (2003), Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi, Ankara: Dost Kitabevi.
- TOP 15 MOST POPULAR SOCIAL NETWORKING SITES /SEPTEMBER (2013), <http://www.ebizmba.com/articles/social-networking-websites> (05.09.13).
- TÜİK (2011), İstatistiklerle Gençlik.
- TÜİK (2012), Hane Halkı Bilişim Teknolojilerinin Kullanım Araştırması.
- TÜİK (2012), İstatistiklerle Gençlik.
- TÜRKOĞLU, Didem (2008), "Snapshots of Popular Turkish Nationalism: Neo-Kemalism, Bestsellers and Facebook", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi University, Atatürk Institute for Modern Turkish History.
- WELLMAN, Barry (2001), "Computer Networks As Social Networks", Computer And Science, V.293, s. 2031-2034.
- WELLMAN, Barry- A. Q. HAASE- J. WITTE- K. HAMPTON (2001), "Does The Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation, and Community Commitment", *American Behavioral Scientist*, November, V.45, No.3, s.436-455.
- YENTÜRK, Nurhan- KURTARAN Yörük - NEMUTLU Gülesin (2008), Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, aktaran ÇEBİ, Sezgin - ŞAHİN AKILLI Yelda, (2011) "Türkiye'de Gençliğin İnternet Üzerinden Katılımı Özelinde Genç Siyasallığı ve Müzakereci Demokrasi", s.198-232, s.201, içinde, drl. TELLİ AYDEMİR, Aslı, Katılımın "e-hali" Gençlerin Sanal Âlemi, İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği Genel Merkezi.
- YOUTH INSIGHT (2011), <http://sosyalmedya.co/youth-insight-arastirma-turkiye/> (05.09.13). 013 Twitter Türkiye Profili, <http://blog.monitera.com/> (05.09.13).

NASREDDİN HOCANIN BAZI FIKRALARININ SOSYAL PSİKOLOJİK AÇIDAN TOPLUMSAL BİLİNÇ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ¹

ÖĞR. GÖR. ALPASLAN KARAPINAR*

Giriş

Nasreddin Hoca, bütün gülmecelerinde, soyut bir varlık olarak değil, yaşanmış ve yaşanan bir olayla, bir olguyla bağlantılı bir biçimde ortaya çıkar. Abdalbaki Gölpınarlı, halk Hoca'dır. Hoca, halkin muhayyilesinde; halk, icap edince öz nefesine bile onun nüktesiyle çatıyor, onun diliyle sözler sarfediyor. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun dediği gibi yakın zamanda bir gün Hoca, otobüse, dolmuşa da binecek, Bu ifade derin bir kolektif bilincin zamanı aşarak çağlar üstü bir yapıya bürünmesini anlatır http://www.turkceciler.com/Nasreddin_hoca.html)

Nasreddin Hoca 1208 yılında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Hortu köyünde doğdu. O, dinamik aklın, nüktenin ve sözle eğlenmenin güçlü bir aktörüdür. Nasreddin Hoca, 250 milyonluk Türk dünyasında bilinir. Azerbaycan'da Molla Nasreddin, Kazakistan'da Koja Nasreddin, Özbekistan'da Nasreddin Efendi'dir. Yani Nasreddin Hoca bir medeniyetin derinden gelen sesidir. (<http://www.forumdas.net/m-n-o-p/Nasreddin-hoca-kimdir-Nasreddin-hocanın-hayati-65032>)

Nasreddin Hoca, efsaneleşmiş bir halk filozofudur. Fıkralarında derinliği olan ve sağlam bir dünya görüşü vardır. Yıkıcı değil yapıcıdır. Bireyin ayıbını

* Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi RPD ABD.

Nasreddin Hoca toplumsal akli deşifre etmenin yanında, o akli onarma gibi bir gayretin de içindedir. Kollektif akli örtülü bir biçimde eleştirir, eleştirileriyle açtığı boşluğu öylece bırakmaz. O boşluğu derin bir felsefenin eşlik ettiği nükteyle doldurur.

yüzüne vurmaz. Nükte ile ders vermeye çalışır. Nükte modern psikolojide insanlar arası iletişimde kazan kazan denkleminin çözümüdür. Kollektif aklın, insan davranışlarını nasıl biçimlendirdiğini derin bir içerikle vurgular. "Zaten inecektim" diyerek toplumların "yön değiştirme" mekanizmasını nasıl kullandığını ve yenilmişlikten nasıl kurtulup rahatladığını gösterir. S. Freud ise engellenmenin yarattığı gerilimden ve anksiyeteden (sıkıntı) kurtulmak için, insanlar savunma mekanizmalarına başvururlar (Geçtan1984:109-110) der.

İnsanı önce güldürür, sonra düşündürür. Her sözünde bir hikmet vardır. Günlük hayatın her safhası onun fıkralarında yer alır. Nasreddin Hoca toplumsal akli deşifre etmenin yanında, o akli onarma gibi bir gayretin de içindedir. Kollektif akli örtülü bir biçimde eleştirir, eleştirileriyle açtığı boşluğu öylece bırakmaz. O boşluğu derin bir felsefenin eşlik ettiği nükteyle doldurur. Yerine göre öğretmen, aydın, toplum gönüllüsü, çevre dostu ve mizah ustasıdır.

Bergson'un "Gülme" isimli eserindeki şu anlatı bu bakımdan önemlidir: Herkesin ağladığı bir vaazda bulunan bir adama niçin ağlamadığı sorulduğu zaman, "Ben onların cemaatinden değilim ki" cevabını vermiş. Ağlama için söylenen bu söz gülme için söylenirse daha doğru olur. Toplumda kültür, bireyde kişilik gibidir. Kişilik ise, dünyada anlam arama ve anlam yaratabilme sistemidir. (Bergson 1989: 16)

Nasreddin Hoca, çürümüş toplumdaki korkaklığı, ikiyüzlülüğü, yüreksizliği, sahteciliği günyüzüne çıkarır ve alay eder. Aslında Nasreddin Hoca derken, Türk halkının kendisini anlamaktayız. Kolektif bilincine gizlediği acıyı, elemi, kederi, problem çözme becerisini, sıkıntılarla başa çıkma çabalarını ve topyekûn Türk Milleti öz hayallerini, arzularını, ümidini ve ümitsizliğini kendi yüreğinden çıkardığı bir kahramanla çözümlemeye çalışmıştır. Böylece Türk halkı, kendi kendisiyle alay edebilme olgunluğunu göstermiştir. Goethe, "Kendi kendisiyle alay edemeyen, olgun insan olamaz" derken Nasreddin Hoca'nın Türk toplumuna öğretmeye çalıştığı mizah ve nükte parametrelerini vurgular gibidir. Türk halkı, Nasreddin Hoca'nın toplumsal kişiliğinde, bir yandan ezenlerle alay ederken, bir

yandan da kendi kendisiyle alay eder. Çöküntü hâllerinde kendisinin de sorumlu olduğunu düşünür ve insanlara düşündürür.

1. Hoca'nın Eşeği Taşması

Hoca bir gün oğlu ile pazara gider. Oğlu eşekte, kendisi ise yayan. İlk rastgeldiği adamlar:

-Hey gidi zamane çocukları hey! Şu hâle bir bak! Kıyamet zamanı gelmiş. Aksakallı babasını yürütüyor da, kendisi arlanmadan eşeğe binmiş, keyifli keyifli gidiyor, derler. Bu söz oğlunun ağrına gider, Eşekten inerek babasını bindirir. Biraz giderler. Başkalarıyla karşılaşır. Bunlarda:

-Gördünüz mü şu insafsız Nasreddin'i! Kendisi eşeğe binmiş, zavallı çocuğu yürütüyor. Yumruk kadar çocuğu sıcakta yürütmek, toza toprağa boğmak reva mıdır?

Bu sözler üzerine Hoca çocuğu eşeğin terkesine alır. Bu şekilde giderlerken yine birtakım insanlara rastlarlar. Bunlar kan ter içinde kalan eşeği görünce dayanamazlar:

-Amma da insaf ha! Küçücük eşeğe iki kişi birden binmişler. Dili yok ki hayvancağızın, vursa yüzüne ettiklerini!

Hocanın tepesi atar...Bu adam da haklıydı!.. Hemen eşekten inerler. Eşek önde baba ile oğul arkada...Ağır ağır yürürler. Derken bir köye daha gelirler. Burada onları öyle gören köylüler kahkahayı basarlar:

-Bakin şu budalalara!..Eşek önlerinde bomboş zıplayıp gidiyor. Bu aptal herifler bu sıcakta kan ter içinde yürüyorlar.

Ne yapsın şimdi Hoca? Bu sefer eşeği sırtlarıyla ve şehre o şekilde giderler. Hoca oğluna döner:

-Gördün ya oğlum... Bu halkın dilinden kurtuluş yok. Millet dediğine bakarsan eşeği taşırsın böyle. Sen sen ol, söylenenlere bakma, hak bildiğin yolda yürü. Herkesin yorulduğu yere han yapmak mümkün değildir.(Güleç 2012: 47)

1. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: İnsan davranışlarını toplumsal dinamiklerle açıklamaya çalıştığımızda “uyuma ve itaat” davranışlarının bireysel tavrı

Goethe, “Kendi kendisiyle alay edemeyen, olgun insan olamaz” derken Nasreddin Hoca'nın Türk toplumuna öğretmeye çalıştığı mizah ve nükte parametrelerini vurgular gibidir.

İtaat ve topluma baş eğme insanın kaderi gibidir. Durum böyleyse birey olma vasfımızı nasıl koruyacağız? Bunun cevabını Nasreddin Hoca fıkranın sonunda “Herkesin yorulduğu yere han yapmak mümkün değildir” diyerek, kendililik değerini karanlığa ışık yakarcasına gösteriyor.

ve özgür iradeyi zedelediğini görmekteyiz. İnsan başkalarıyla birlikte olma karşılığında özgürlüğünü feda etmektedir. Birey kendini topluma veya büyük kütleyle itaat etmek zorunda hissetmektedir. İtaat, toplumsal nitelikteki bir uyarıcıya veya etkiye, incelemeden soruşturmadan sorgulamadan ve tartışmadan eleştirmeden uyma davranışı göstermesidir. Uyma davranışı gösterenin uyulan kaynağın üstünlüğünü gücünü ve denetimini kabul etmesi anlamına gelir. Milgram’ın itaat deneyinde olduğu gibi, uyulanın uyan üzerinde baskısı vardır. Grubun fikirlerine aykırı davranışlar önce ikna edilmekle karşı karşıya kalır, sonra tehdit edilir, zor kullanılır ve daha olmadıysa dışlanır. (Kağıtçıbaşı 1985: 58-59)

Uyma davranışı, bireyin çeşitli etkilerle yaşadığı toplumun normlarına uygun biçimde davranmasıdır. Birey, toplumsal baskılar karşısında güvenliğini sürdürmeye çalıştığı için uyma davranışı gösterir. Uyma davranışının nasıl oluştuğu ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. İlk deneyi, fiziksel gerçekliğin açıkça belli olduğu ortamda, gerçeğe ters düşen grup yargısı karşısında bireylerin nasıl davranacağını belirlemek için Solomon Asch (1951-

1952) yapmıştır. Bu deneylerde birey sırf korktuğu için kısa olduğu açıkça görülen bir çizgiye uzun diyebilmiştir. Benzer şekilde Nasreddin Hoca da defalarca grubun baskısına maruz kalarak karar değiştirmiştir. Toplumsal baskının ne kadar güçlü olduğunun kanıtı gibidir. Deneylerden anlaşıldığı gibi birey, yanlış olduğunu bildiği hâlde içinde bulunduğu grubun görüşlerine katılmaktadır. Ayrıca, ortam eğilimine uygun davranmıştır. Grubun büyüklüğü, grup üyelerinin söz birliği yapması, yüz yüze ilişkiler, uyum davranışına neden olmaktadır (<http://msgslpsikoloji.blogcu.com/bireyin-davranisinda-sosyal-etkiler/10355633>)

İtaat ve topluma baş eğme insanın kaderi gibidir. Durum böyleyse birey olma vasfımızı nasıl koruyacağız? Bunun cevabını Nasreddin Hoca fıkranın sonunda “Herkesin yorulduğu yere han yapmak mümkün değildir” diyerek,

kendililik değerini karanlığa ışık yakarcasına gösteriyor. Bir insanın, başkaları öyle istiyor diye bir davranışta bulunması itaattir. İnsanlar, başkalarının istediklerinin ne kadarına boyun eğerler? Milgram, 1965 yılında "itaat" deneyini yaparak insanların sosyal etkiye ne kadar uyacağını ve ne zaman baş kaldırma davranışının ortaya çıkacağını araştırmıştır. Ödül, ceza ve tehdit, itaat etmeyi artırır. (Kağıtçıbaşı 1985: 59)

İnsan, gruba ve otoriteye boyun eğmeye eğilimlidir. İnsanın bu yönünü E.Fromm "robotsu uydumculuk" başlığı altında şöyle özetliyor: Çağdaş toplumda bireyin robotlaşması, ortalama bireyin çaresizliğini ve güvensizliğini artırmıştır. Bu nedenle ona güvenlik ve kuşkudan kurtuluş öneren yeni otoritelere boyun eğmeye hazırdır. Kısaca ortaya koymak gerekirse birey, kendisi olmaktan çıkar; kültürel yapıların ona sunduğu kişilik tipine tam anlamıyla uyar. Böylece tıpkı başkaları gibi ve onların ondan olmasını istedikleri gibi olur. Ben ve dünya arasındaki tutarsızlık, bununla birlikte bilinç düzeyindeki yalnızlık ve güçsüzlük duyguları da ortadan kalkar. Bu mekanizma bazı hayvanların korunmak amacıyla renk değiştirmelerine benzetilebilir. (Fromm 199: 174)

Analitik psikolojinin kurucusu G.Jung'a göre, kişisel bilinçaltının altında kolektif bilinç vardır. Bu bölge birey tarafından bilinmez. İnsanın atalarından aldığı mirasın tamamı buradadır. Kişiliği ve davranışları yönlendiren güçtür. Örneğin bir insanın yilandan korkması için yılan görmüş olması gerekmez. Yilandan veya karanlıktan korkma eğilimleri, atalarımızın kuşaklar boyu yaşantısıyla bize aktarılmış ve beyin dokumuza işlemiştir. (Geçtan 1984: 111) Görüldüğü gibi Nasreddin Hoca, insan davranışlarının uymaya yönelik olduğunu ve eğer uyma göstermezse kişi eşeğe değil, eşeğin kişiye binebileceğini örtülü bir biçimde göstermeye çalışmıştır. Uyma davranışının insanın özgürlüğünü kısıtladığını dolaylı olarak anlatmaya çalışmıştır. Birey bu sarmaldan ancak "yalnız kalmayı göze alarak (Fromm 1999: 17) kurtulabilir. Bizim topluma uyma davranışlarımız atalarımızdan miras olarak geçmiş olsa bile, birey toplumun acı çehresini göze alarak, eşeği taşımaktan kurtulabilir. Aksi hâlde iradesini kullanmaya hiçbir zaman vakıf olamaz. Belki de insan, eşeği taşımaktan kurtulmanın karşılığında "uyma" davranışı gösteriyor olabilir.

Analitik psikolojinin kurucusu G.Jung'a göre, kişisel bilinçaltının altında kolektif bilinç vardır. Bu bölge birey tarafından bilinmez. İnsanın atalarından aldığı mirasın tamamı buradadır.

Konuyu benlik açısından irdelediğimizde, Nasreddin Hoca yol boyunca “ayna benlik” konumundadır. Yani davranışlarını başkalarının bakış açısı ve tepkileri belirliyor. Ayna benlik, Charles Horton Cooley(1864-1929) tarafından geliştirilen bir teoridir. Bireyin sergilediği davranışlar sonrası tepkilere göre sergilemiş olduğu davranışını doğru-yanlış, iyi-kötü, yararlı-zararlı gibi ayrımlara tabi tutması şeklinde özetlenebilecek bir teoridir. Bu kurama göre aklımıza gelen her türlü davranış ve psikolojik durum başkalarının tepkileriyle şekillenir (<http://dimay.wordpress.com/2009/10/31/herbert-mead-modernlesme-ve-modernlesme-modelleri-kuresellesme-ulus-devlet/>) Uygucu kişiliklerin kuluçka mekânı ayna benliğin genişlediği mekândır. Herbert Mead (1861-1931)“Kişisel Ben” ile “Sosyal Ben” ilişkisindeki “ Kişisel Ben”, bireye özgürlük ve girişim duygusu verir. (<http://dimay.wordpress.com/2009/10/31/herbert-mead-modernlesme-ve-modernlesme-modelleri-kuresellesme-ulus-devlet/>)

Sosyal psikolojideki “uyum sağlama” kavramını “suflörlü yaşam” (Dökmen 2006: 84-85) şeklinde ifade edilmesi Nasreddin Hoca’nın fıkra tarzında sunduğu bağlamla örtüşmektedir. Toplumsallaşma, bireyin toplum değerlerini gözleyerek öğrenmesi ve böylece toplumla uyum içinde yaşaması demektir. Her zaman olmasa da toplumsallaşmada zorlama olabilir. “Suflörlü yaşam” ise toplumsal değerlerin, ısrarcı bir tavırla,baskıcı tutumla bireye empoze edilmesidir.Hoca suflörlü yaşamdan kurtulmak ve eşiği taşıma hamallığına düşmemek için, “Hoca bir tepsi börek gidiyor,”diyenlere, “bana ne”; “ama size gidiyor” diyenlere de “sana ne” diyerek bireysel iradesini kullanma cesaretini göstermiştir.

Suflörlerin etkisiyle,kendi iradelerini kullanmayan, çevreden gelecek mesajları bekleyen, tek tip insanların oluşturduğu bir toplum ortaya çıkar. Toplumsallaşma ortak değerler etrafında kazanılan aidiyetler açısından değerlidir. Ancak suflörlü empoze edilen toplumsallaşma bireyi yok ettiği için zararlı olabilir.

Varoluşçu psikolojiye göre dört temel varoluş kaygısı vardır. Bunlar, “ölümün, özgürlüğün, yalıtılmışlığın ve anlamsızlığın” farkına varmaktır. Dört temel varoluş kaygısı ile zihindeki birtakım bilişsel şemaların birleşmesi, kendi aklını kullanmaktan korkan, hayatında sürekli suflöre/mihmandara ihtiyaç duyan kişiler ortaya çıkar.(Dökmen 2006: 80-81) Nasreddin Hoca’nın “eşiği taşıma” fıkrası derin bir sosyal psikolojik analizin özeti niteliğindedir. Toplumsal akli eleştirel bir düzlemde değerlendirip, bireyin özgür iradesini kullanması gerektiğine işaret etmektedir.

2. Göle Yoğurt Mayalama

Nasreddin Hoca elinde bir bakraç yoğurtla Beyşehir gölünün kenarına gelir. Bir bakraç (kulplu bir kap) dolusu yoğurdu göle boşaltır. Bu durumu seyredenlerden biri dayanamaz ve Hocaya sorar:

Adam;

-Yoğurdu neden göle boşalttınız?"

-Hoca;

-Göle yoğurt mayaladım

-Adam;

-Hiç göl maya tutarmı?

-Hoca;

-Ya tutarsa. diyerek adamı iyice hayrete düşürür.

(<http://www.belgeler.com/blg/1aa8/klrel-psikolojinin-felsefi-temelleri>)

Toplumsal akıl ezberlenmiş öğrenmelerle kendini gösterirken, bireysel akıl sorgulama ekseninde kendine yer bulur.

2. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: Günlük hayatın her standında ben ve biz ayırımı sıklıkla görülür. Bu bağlamda bireyle toplumun varlık sistemine bakışı birbirinden ayrılır. Toplumsal akıl ezberlenmiş öğrenmelerle kendini gösterirken, bireysel akıl sorgulama ekseninde kendine yer bulur. Toplumsal akıl, bireysel akla göre daha yılıgındır. Bireysel akıl ihtimaller zincirine yeni yeni halkalar eklerken, toplumsal akıl ya o zinciri dondurur veya ondan halkalar eksiltir.

"Ya tutarsa" bilinci sonsuzluğu deneme anlamına gelebilir. Bu bağlamda Kızıl Elma, Türk mitolojisinde Türkler ve de özellikle Oğuz Türkleri için üzerinde düşünüldükçe uzaklaşan ancak uzaklaştığı oranda cazibesi artan ülküler veya düşlerdir. Türk devletleri için bir hedefin ve amacın simgesidir. (http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z%C4%B1l_Elma) Nasreddin Hoca, göle yoğurt mayalayarak akli sonsuz kılmak, evrensel aklın hikmete açılan penceresini genişletmek amacıyla bu denkleme kurmuş gibidir.

Bu anlayış İbn Sina'da evrensel akıl olarak görülür. O akıl varlığı aşan evrensel bilinçüstü niteliğe bürünen bir manzara görünümündedir. Evrensel akıl, insanın bilinçdışı cevherinin ve yaratıcı enerjisinin ifadesidir. Bu ifade bireyi entellektüel sezgiye götürür. (Sayar 2010: 23-24) Kozmik bilincin sınırsız olduğu gerçeğini bir halk psikoloğu ve bilgisi olarak Nasreddin Hoca'dan öğreniyoruz. Psikolojik iyileştirmeyi sağlamak için birçok yönteme başvurulur. Mesela Premax ilkesi, biktırma, görmezden gelme vb. Çocuklara davranış kazandırırken başvuru

Nasreddin Hoca'nın "ya tutarsa" fikriyle bütün yöntemleri denemek gerektiği, ihtimalleri sonsuza dayayarak bitmeyen bir ümidin ve enerjinin, bizleri yeni ufuklara taşıyabileceğinin ışığını göstermektedir.

bu yöntemler bazı insanlar tarafından "ya işe yaramazsa" şeklinde ele alınır. Oysa iyimser bakış evrensel aklın ışığında "ya işe yararsa" deme şansını bize kazandırabilir. Bu yöntemi toplumsal bilinç düzeyinde ele alırsak "ya işe yaramazsa" diyerek uygulamadan vazgeçenler olabilir. Ancak Nasreddin Hoca'nın "ya tutarsa" fikriyle bütün yöntemleri denemek gerektiği, ihtimalleri sonsuza dayayarak bitmeyen bir ümidin ve enerjinin, bizleri yeni ufuklara taşıyabileceğinin ışığını göstermektedir. "Ya tutarsa" bilinci bir psikoloğa, ana-babaya, öğretmene veya diğer insanla uğraşan meslek sahiplerine yılmamayı, sonsuza yürümeyi, yani beka duygusunu öğretir. İyimserliğin ömrü uzattığı aslında yeni bir bilgi değil. Özellikle Harvard Tıp Okulu'ndan Dr. Benson yıllar önce iyimserliğin, hayata olumlu bakmanın, pozitif düşüncenin sağlık üzerinde çok olumlu etkiler meydana getirdiğini bilimsel çalışmalarla göstermişti. Stres, karamsarlık, endişe, korku ve kötü beklentiler, hele bir de

depresyon düzeyine ulaşırsa hastalıklara davetiye çıkarıyor. Öğrenilmiş çaresizlikleri yok etmenin yolu, denemekten geçer. Zira deneme yanılma en bilinen öğrenme yöntemidir. (<http://www.psikoloji.com.tr/yetiskin/ruh-sagligi/iyimserlik-omru-uzatiyor-1585.html>).

3.Yemeğin Buğusu Paranın Sesi

Hoca Akşehir'de Kadılık yaparken, karşısına iki adam çıkmış. Birisi öteden beri cimriliği ile tanınmış, bir aşçıdır. Diğeri ise boynu bükük bir fakir. Önce aşçı sözü almış: -Hocam demiş, bu adamdan davacıyım ben. Dükkân'ın önünde kuru fasulye pişiriyordum. Tencerenin kenarından yemeğin buğusu çıkıyordu. Bu adam elinde bir somunla geldi. Kopardığı lokmaları yemeğin buğusuna tutup başladı atıştırmaya. Nihayet koca bir ekmeği bitirdi. Ondan fasulye buğusunun ücretini istedim, vermedi. Hoca anlatılanları dikkatle dinledikten sonra fakire dönüp:

-Doğru mu bunlar?

-Evet,

-Öyleyse para keseni çıkar bakalım. Zavallı fakir, kadı efendiye karşı gelemez. İçinde üç beş akçe bulunan kesesini hocaya uzatır. Hoca bu sefer aşçıyı çağırır yanına. Keseyi kulağına yaklaştırarak şingirdatmaya başlar. Sonra da:

-Haydi der aldın işte alacağını!

Aşçı:

-Nasıl olur? Diyerek şaşkınlığını belli eder.

Paramı vermediniz henüz. Hoca cevap verir:

-Fazla uzatma, yemeğin buğusunu satan, paranın da sesini alır elbet!

3. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: Nasreddin Hoca, ikna konusunda oldukça maharetlidir. Saplantılarının kurbanı olan aşçıyı bir psikolog titizliğiyle içine düştüğü durumla yüzleştirir (Cialdini 2008: 74). Marylan Üniversitesi profesörlerinden Monique Mitchell Turner insanları ikna etmenin bir yolu'nun da onları öfkelenmek olduğunu söyler. Arizona State University'de Psikoloji profesörü olan Robert B. Cialdini'nin YouTube da "Science Of Persuasion" (İkna Bilimi) ismi ile yayınlanmış eğitim animasyonunda "Bir taleple karşılaştığınızda buna evet veya hayır demenizi etkileyen faktörler nelerdir? (<http://www.okubil.com/karsindakini-ikna-etmenin-puf-noktaları-1610.html>) Bilim adamları altmış yılı aşkın bir süredir bu faktörleri inceliyorlar. Artık bir ikna biliminden söz eder olduk. İkna bilimi bizi bazı şaşkırtıcı gerçeklerle yüzleştiriyor. Mesela sanıldığının aksine karar verirken, verileri ölçüp – biçip değerlendirmek yerine, özellikle zaman baskısı yüzünden hızlı karar vermek adına bazı kısa yollar, bazı işaretler kullanmaya başladık. Bu işaretlerden altı tanesi evrensel prensip olarak bilimsel dayanaklarla kabul edildi. Bunlar karşılık yaratmak, azlık, otorite, tutarlılık, beğeni, toplumsal kanıt olarak özetleyebiliriz. (Cialdini 2008: 75) Eğer öneri bir otoriteden geliyorsa ikna olma ihtimali artacaktır.

Bu fıkrada Nasreddin Hoca ikna etme gücünü artıran unsurun otorite olduğunu vurgulamanın yanı sıra, "İspattan daha yakıcı, delilden daha öldürücü silah yoktur" şeklinde ifade edilen anonim düsturun bir başka ifadesi gibidir. Haksız insanların iddialarında ne kadar zayıf kaldıklarını göstermesi bu fıkranın başka

Nasreddin Hoca ikna etme gücünü artıran unsurun otorite olduğunu vurgulamanın yanı sıra, "İspattan daha yakıcı, delilden daha öldürücü silah yoktur" şeklinde ifade edilen anonim düsturun bir başka ifadesi gibidir.

Nasreddin Hoca “yemeğin buğusu ile paranın sesini” mantık bilimi açısından irdelemiştir. Aslında yoku yokla, hiçi hiçle kıyaslayarak doğru kıyas yapmanın, ikna psikolojisi açısından değerini göstermiştir.

bir psikolojik zenginliği olabilir. Burada “kendini sabotajın çelişkili doğası” (Akın 2011: 49) Paradoksal bir yapıya sahip olan kendini sabotaj davranışını, birey farkında olmadan gerçekleştirebilir. Birey alışkanlıklarından dolayı kendini sabote etme davranışını defalarca gösterebilir. Bu durum alışkanlık hâline gelebilir. Çünkü “tekrar eden davranış pekişme eğilimindedir” (Yıldırım 2010: 126) yargısı Thorndike’nin öğrenme yasalarından birisidir. Kendini sabotaj davranışı, bilinçsiz atılımlarla ironik bir hâl almaktadır. Nasreddin Hoca toplumlarda sıkça rastlanan “paradoksal çıkar” sağlama çabalarına “ikna psikolojisi” açısından çarpıcı bir örnek vermiştir. Hukuk ve bilgelik, zayıf karakterlerin ezilmeden ve sömürülmeden yaşamasını sağlayan bir hamî niteliğinde düşünülebilir. Bu durum toplumsal dengeye, toplumsal ruh sağlığına ve koruyucu ruh sağlığına katkı sağlar. Korkusuz yaşamın önünü açar.

Nasreddin Hoca “yemeğin buğusu ile paranın sesini” mantık bilimi açısından irdelemiştir. Aslında yoku yokla, hiçi hiçle kıyaslayarak doğru kıyas yapmanın, ikna psikolojisi açısından değerini göstermiştir.

Kıyas verilmiş önermelere dayanarak zihnin onlardan zorunlu olarak bir sonuç çıkarması işlemidir. (Öner 2011: 105) Hoca eldeki önermeleri mantık ve psikoloji bilimi çerçevesinde kullanarak, hem problem çözme becerisini göstermiş, O hâlde denebilir ki problem çözmede en önemli yaklaşımlardan birisi sağlam ve akli delillerle kişileri iknaya çalışmaktır.

4. Sahte Dostluklar

Nasreddin Hoca’nın çok sevdiği hanımı vefat eder. Bu durum Hoca’da büyük üzüntü meydana getirir. Herkes bu üzüntülü durumun uzun süre devam edeceğini zanneder ancak, hiç de öyle olmaz. Hoca bir hafta sonra eski hâline döner. Eskisi gibi neşeli görünmeye başlar. Bir müddet sonra, Hoca’nın eşiği ölür. Bu sefer dünya Hoca’ya zindan olur. Yemeden içmeden kesilir. Bunu görenler, Hoca’nın hanımına vefasızlık ettiğini düşünür ve toplanıp Hoca’yı ziyaret ederler.

-Hocam, hanımın vefat ettiğinde bu kadar üzülme-
miştin, oysaki eşeğin öldüğünde yemeden içmeden
kesildin, hala kendine gelemedin, nedir bunun
sebebi, diye sorarlar. Hoca kaşlarını çatar ve ciddi
bir tavırla:

-Hanım vefat etteğinde, daha cenazeden dönerken eş
dost, “Üzülme Hoca, biz sana daha iyisini buluruz,
seni evlendiririz” dediler. Halbuki eşeğim öleli bir
hafta oluyor, kimse çıkıp ta “Hocam sana daha iyi
bir eşek alırsız” demediği gibi daha önce verdikleri
sözü de tutmadılar. Böyle sahte dostluklar, yalancı
teselliler karşısında ben üzülmeğim de kimler
üzülsün?

4. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: Nas-
reddin Hoca insanların en az ikiyüzlü olduklarını
bilgece dile getirmiştir. Başka bir fıkrasında
“el elin eşeğini türkü söyleyerek arar” diyerek
benzer bir ifade kullanmıştır. Yas psikolojisinin
travmaları atlatmaktaki önemine adeta gönderme

yapılmaktadır. Kaybedilen kişinin acısını görmezden gelmeye çalışmak ve
yaşanması gereken üzüntü ve kederi itmek ve yaşamamaya çalışmak durumu
daha da kötüleştirir. Bu sebeple kişi belli bir süre yasını yaşamalı ve içinde
tutmamalıdır. “Ölenle ölünmez”, “Artık onu düşünme, o öldü”, “Çok kafana
takıyorsun”, “Ağlayınca geri mi gelecek”, “hepimizin gidecek yeri orası”, “Allah
verdi Allah aldı” gibi söylemler kayıp yaşayan kişinin yas sürecine girmesinin, bu
süreci yaşamasının ve bu süreci tamamlamasının önünde engel teşkil eden sorunlu
çevresel yaklaşımlardır. Kaybedilen kişinin resimlerini kaldırmak, kayıpla ilgili
konuşmamak gibi yanlış tutumlar da yas sürecinin sağlıklı bir şekilde yaşanmasını
engeller. (http://www.htanoropsikiyatri.com/kayıplar_ve_yas.html).

Nasreddin Hoca acılı bireyin (acı sıralamasında eşin ölümü en büyük acı verici
olaydır) kayıbindan dolayı girdiği üzüntüyü yeterince yaşayamaması durumunda,
eşine ağlayarak adeta bir yas telafisi yapmıştır. Buradan topluma ders verircesine,
insanların acılarına yeterince saygı duymadıkları mesajını vermektedir. Dört
etken yas tutma yetisini bozar. Birincisi, kişinin duygusal yapısıdır. Çocukluk

**Nasreddin
Hoca ikna
etme gücünü
artıran unsurun
otorite olduğunu
vurgulamanın
yanı sıra,
“İspattan daha
yakıcı, delilden
daha öldürücü
silah yoktur”
şeklinde ifade
edilen anonim
düsturun bir
başka ifadesi
gibidir.**

gereksinimleri yeterince karşılanmamış ya da bir dizi kayba uğramış kişiler keder duymakta güçlük çekebilirler. İkinci etken, kaybedilen ilişkinin özgül doğasıyla ilgilidir. Aşırı bağımlı ya da bitmemiş meselelerle yüklü bir ilişkinin bırakılması daha zordur. Üçüncü etken yitimin koşullarına ilişkindir. Birisi aniden ya da kötü biçimde ölürse, bu ölümü kabullenmek daha güç olur. Sonuncu etken ise, günümüzde kederin dışı vurulmasına karşı getirilen kısıtlamalardır (Zintl, Volkan 2010: 134) Daha cenaze kalkmadan evlenme hesaplarının yapılması, acılı insanın travmasını derinleştirmektedir. Bu derinlik, daha kısa sürede atlatılması mümkün olan yas sürecini uzatmaktadır. Yas'ın şiddeti kişiye bağlı olarak değişir, ancak, yakınına kaybeden bireylerin çoğu, karşılaştıkların acıyı yenme konusunda kendilerini çevre baskısı altında hisseder. Bazen bireyler kaybettikleri insanın kendi yaşamlarındaki rolünü tam olarak ancak ölümünden sonra fark ederler. Ölümü yadsımanın başka bir şekli de kaybedilen kişinin geriye kalanların hayatına yaptığı katkının reddedilmesi şeklinde olur. Örneğin; "Zaten birbirimize çok yakın değildik!" ya da "O kadar da iyi bir koca değildi!" gibi ifadeler kaybı azaltmayı hedeflemektedir.

Dr W. Worden'a göre "Seçici Unutma" da ölümü yadsımanın başka bir çeşididir. Bu durumda olan birey, kaybettiği şahsın ölümünü tümüyle reddeder. (http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=2608) Nasreddin Hoca'nın ölen hanımı yerine eşeğe ağıyor olması, bir çeşit yadsıma veya inkar mekanizması göstergesi olabilir.

5. Dünyanın Dengesi

Hoca'nın, her sorunun altından kalktığını duyan bir adam:

-Benim soruma bir cevap bulamaz diye övünür.

Günlerden bir gün yolda karşılaşırlar. Adam sorar:

-Hocam der, söyler misin, Sabah olupda insanlar evlerinden çıkınca ne diye hep aynı yöne gitmezler de kimi o Yana, kimi bu yana gider?

Hoca hemen cevabını verir sorunun:

-Yahu efendi der, herkes aynı yöne gidecek olursa dünyanın dengesi bozulurdu!

5. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Açıdan Değerlendirmesi: Nasreddin Hoca bu fıkrasında insanların farklı farklı varoluşlara sahip olduklarını fenomenolojik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Psikolojideki fenomenolojik yaklaşıma göre her insanın bir fenomenolojik alanı vardır. Her insan gerek kendisini gerek çevresini, kendisine özgü bir biçimde algılar; bu algısal yaşantı öznedir (subjektiftir) kişiye özgüdür.

Yani her insane dünyaya, kendine özgü bir bakış tarzıyla bakar.((<https://docs.google.com/mebk12.meb.gov.tr/meb>) Varoluşumuz başkalarının bizden farklı olmasına bağlıdır.Eğer aynı olsaydık özgün varoluşumuz yok olabilirdi. Aynı olmak demek Nasreddin Hoca'nın bakışıyla dünyanın dengesini bozmak anlamına gelebilir. İnsanlar aynı yöne gitselerdi, hayat çekilmez olurdu. Sıkıcı hayat insanlığı bunaltabilirdi. Nasreddin Hoca'nun insanların aynı yöne gitmesiyle dünyanın dengesinin bozulacağı yargısı derin bir mecazın sosyal psikolojik anlamları içerisinde barındırmaktadır.İnsanların aynı yöne gitmeleri, aynı düşünceyi taşımaları, aynı zevke sahip olmaları, aynı algılarla hayata anlam yüklemeleri anlamına gelebilir. Aynı anne babadan doğan, yani aynı genleri taşıyan, aynı sosyal çevrede aynı eğitime tabii olan kardeşler arasında bile ciddi karakter farkları vardır.Bireysel farklar dengesizlik gibi görünse bile sosyal dengenin derin bir destekçisi niteliğindedir. Nasreddin Hoca bireysel farklar denklemini kendine has yöntemiyle kurmuştur.Bu gün bireysel farklılıkların toplumsal dengeyi "entropik" olarak sağladığını bize sosyal psikoloji, gelişim psikolojisi ve kültür anropolojisi vermektedir.

Nasreddin Hoca'nın insanların aynı yöne gitmesiyle dünyanın dengesinin bozulacağı yargısı derin bir mecazın sosyal psikolojik anlamları içerisinde barındırmaktadır.

6. Bana Ne-Sana Ne

Nasreddin Hoca çarşıda dolaşırken gevezenin biri:

-“Efendi, az önce nar gibi kızarmış bir tepsi baklava götürdüler,” demiş.

Hoca aldırış etmeksizin ;

-“Bana ne ?” demiş.

- “Amma, baklava tepsisini sizin eve götürdüler” demiş geveze.

Hoca terslemiş adamı;

-“Sana ne?”

(http://www.turkceciler.com/Nasreddin_hoca_fikralari_2.html)

6. Fıkranın Sosyal-Psikolojik Yorumu: İnsanlar genellikle birbirlerini aşırı şekilde irdelerler. Bu durum bireyin psikolojik alanını daraltır ve onu strese sokar. Nasreddin Hoca, insanların bu özelliğini toplumsal bir duyarlılıkla izah eder.Birinin hayatı, bir başkasını bu kadar ilgilendirirse, insanın ruh sağlığı tehlikeye girebilir. Psikolojik mesafenin bu kadar daralmasıyla, bireyin mahremiyeti zedelenebilir.

Nasreddin Hoca damdan düştüğünde, toplanıp ah vah edenleri samimi bulmaz. "İçinizde damdan düşen birisi varsa o gelsin, benim halimden ancak o anlar" (<http://fikra.elookat.com/Avlu-karanlik,f487.htm>) diyerek "duygudaşlık" (empati) kurmanın önemini vurgular. Kızılderililerin ifadesiyle "başkalarının çarıkları içinde birkaç mil yürümek" demektir empati. (www.kemalsayar.com/sayfalar.asp?s=329)

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Nasreddin Hoca'nın fıkraları sadece bir "mizah" ürünü değildir. Toplumsal akli anlamak için mizah ile yoğrulmuş bir sosyal bilim hazinesidir. Bu hazine çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Ancak henüz kapsamlı bir "Sosyal-Psikolojik" analiz yapılmamıştır. Bu alanda yazılmış çeşitli kitaplar vardır, ancak yeterli değildir. Nasreddin Hoca hakkında daha çok araştırma yapılmalı ve Hoca ilkokul çocuklarına hitap eden "parayı veren düdüğü çalar" gibi basit algı alt okumalarından kurtarılmalıdır. Bu yazı bir üst okuma hedefine yönelik bir çabadır. Nice çabaların olması beklentimizdir.

- 1 Bu çalışma 5. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresinde (Novi Pazar-Sırbistan, 2013) sunulmuştur.

Kaynaklar

- AKIN, A.ABACI, R. (2011), Kendini Sabotaj, Ankara: Pegem yayınları.
 BERGSON, Henri, Gülme (1989), (çev. Mustafa Şekip Tunç), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
 ELIZABETH Zintl, VAMİK D. Volkan (2010), (çev. I. Vahip, M. Kocadere) Gidenin Ardından, İstanbul: OA Yayınları.
 DÖKMEN, Üstün (2006), Küçük Şeyler 2 İstanbul: Sistem Yayınları.
 FROM, Erich (1999), Özgürlükten Kaçış, (çev. Selçuk Budak) İstanbul: Öteki Yayıncılık.
 GEÇTAN, Engin (1984), Ankara: Maya Yayınları.
 GÜLEÇ, İsmail (2012), Nasreddin Hocanın Biri Bir Gün, İstanbul: İz yayıncılık.
 HORN, Sam (1997), (çev. Z. Dicleli), Tongue, İstanbul: Boyner yayıncılık.
 KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (1985), İnsan ve İnsanlar, İstanbul: Beta Yayıncılık.
 ÖNER, Necati (2011), Klasik Mantık, İstanbul: Divan Kitap.
 ROBER, B.Cialdini (2008), (çev. Fevzi Yalım) İstanbul: Medicat Kitapları.
 SAYAR, Kemal (2010), Sufi Psikolojisi, İstanbul: Timaş Yayınları.
 SERATLI, T.Galip (2004), Mizahımızın Üç Ustası, İstanbul: Selis Kitapları.
 YILDIRIM, İbrahim (2010), Eğitim Psikolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.
http://www.aktuelpsikoloji.com/haber.php?haber_id=2608
<http://dimay.wordpress.com/2009/10/31/herbert-mead-modernlesme-ve-modernlesme-modelleri-kuresellesme-ulus-devlet/>
<https://docs.google.com/mebk12.meb.gov.tr/meb>
<http://www.forumdas.net/m-n-o-p/Nasreddin-hoca-kimdir-Nasreddin-hocanın-hayati-65032/>
http://www.htanoropsikiyatri.com/kayiplar_ve_yas.html
<http://msgslpsikoloji.blogcu.com/bireyin-davranisinda-sosyal-etkiler/10355633>
<http://www.okubil.com/karsindakini-ikna-etmenin-puf-noktaları-1610.html>
http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1z%C4%B1l_Elma
http://www.turkceciler.com/Nasreddin_hoca_fikralari_2.html
www.kemalsayar.com/sayfalar.asp?s=329

BİR BİLİM ALANI OLARAK TÜRKÇE VE TÜRKÇE EĞİTİMİ

PROF. DR. MUHSİNE BÖREKÇİ*

Öğrenme, bir alanın kavramlarının içselleştirilmesi ile başlar. Kavramlaştırılmayan bilgi bilimsel bilgi niteliğini kazanamaz. Bu nedenle dil öğretimi, öncelikle bir bilim alanı olarak tanımlanmalı, alan eğitimi belirli bir alan üzerine oturtulmalıdır. Alan eğitimi kavramı alan ve eğitim biliminin birleştiği disiplinler arası bir üçüncü alan oluşturur. Bu bağlamda “Türkçe eğitimi” alanının sınırlarının belirlenmesi, hatta “Türkçe bilme /öğretme” kavramı üzerinde düşünülmesi önem kazanmaktadır.

Doçentlikte **Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Yetiştirme Temel Alanı** adı altında değerlendirilen alan eğitiminin kapsamı nedir veya ne olmalıdır? Eğitim fakültelerinin yapılanması dikkate alındığında alandan kopuk bir alan eğitiminin planlandığı görülmektedir. Hatta alanı belirlenmemiş alan eğitimi söz konusudur. Sınıf öğretmenliği, okul öncesi özel eğitim gibi alanlar öğretmen yetiştirme temel alanı içine sokulabilir. Türkçe öğretmenliği bir alan eğitimi programı mı bir öğretmen yetiştirme programı mıdır? Alan eğitimi ise alanın sınırları belirtilmelidir.

Eğitim fakültelerinin yeniden yapılanmasından sonra genelde bu fakültelerin bütün programlarında özeldir ise Türkçe eğitimi programında yapılan akademik çalışmalar “alan eğitimi” temel alanı kapsamında gerçekleştirilmektedir. Türkçe eğitimi lisans düzeyinde eğitim uygulamalarına; lisansüstü düzeyde ise Türkçe eğitimi sorunlarına indirgenmiştir. Bunun sonucunda da nasıl öğreteceğini bilen ama neyi ne kadar öğreteceğini bilmeyen öğretmenler ve akademisyenler yetiştirilmektedir.

Kuşkusuz Türkçenin anadil veya yabancı dil olarak ya da okul öncesi çağındaki, ilköğretim çağındaki çocuklara veya yetişkinlere nasıl öğretileceği önemli bir çalışma alanıdır. Fakat şu sorular Türkçe eğitiminin doğru yapılandırılması için önemlidir:

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

Türkçenin kendisi bir alan mıdır? Örneğin Türk dili ve edebiyatı bir alandır. Dolayısıyla Türk dili ve edebiyatı eğitimi bu alana dayanır. Türkçe eğitimi hangi alanın eğitimidir?

Amaç ve Yöntem

2006 Yılı Öğretmen Yetiştirme Programları, alan eğitimi meslek bilgileri ve genel kültür olmak üzere üç bölümün birleşimi olarak düzenlenmiştir. “Alan eğitimi” bir bilim alanının eğitimi ise Türkçe eğitiminin alanı nedir? Türkçe eğitimi hangi alanın eğitimidir? Türkçe öğretmeni hangi alan bilgisinin öğretimi konusunda eğitilecektir. Türkçe öğretmeni yetiştirecek akademisyenlerin hangi alanda uzmanlaşması gerekir? Türkçe öğrenme ve öğretme süreçleri hangi bilgi ve becerileri kazanmaya yönelik olarak planlanmalıdır?

Bu soru/sorunların yanıtlanması amaçlanan çalışmada nitel araştırma yöntemi kapsamında görüşme, gözlem ve belge inceleme yoluyla toplanan veriler, betimsel analiz ve içerik analizi yapılarak değerlendirilmiş; araştırma bir özel durum çalışması olarak yapılandırılmıştır.

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca toplumların kalkınmasında veya geri kalmasında eğitimin önemi bilinmektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkeler eğitim sistemlerini sürekli yenilemekte, daha bilimsel, daha nitelikli eğitim için araştırmalar yapmakta, teknolojiler gelişmektedirler. Bu arayışlar eğitim felsefesi, eğitim programı, eğitim yöntemleri, eğitim teknolojileri gibi alanları etkilemekte ve geliştirmektedir. Bu sürecin vazgeçilmez reform alanlarından biri de öğretmen ve öğretim elemanı yetiştirme sisteminde gerçekleşmiştir.

Türkiye köklü bir eğitim geleneğine sahip bir ülkedir. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu eğitim sisteminde farklı okullar yer almaktaydı ve bu farklı okulların öğretmen ihtiyacı farklı kaynaklardan karşılanmakta idi. (Duman 2005: 61) Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında ise yeni kurulan devletin ihtiyacı olan vatandaşı yetiştirmeye yönelik olarak eğitim yeniden yapılandırılmıştır. Bu sistem içinde değişmeyen durum ise öğretmenin sistem içindeki önemidir. Bütün eğitim sistemlerinin niteliği öğretmenin niteliği ile orantılıdır.

Farklı isimlerle ve Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmen yetiştiren okullar 20 Temmuz 1982’de çıkan Kanun Hükmünde Kararname ile üniversitelere devredilmiş; Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri eğitim fakültelerinde yetiştirilmeye başlanmıştır. 1992’ye kadar Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği bölümü mezunları Türkçe öğretmeni olarak atanmıştır. Bu durum Türkçe eğitiminin ihmal edilmesi olarak değerlendirilmiş 1989-90 öğretim yılında Gazi Eğitim Fakültesi’nde yüksek lisans ve doktora programı olarak “Türkçe’nin Eğitimi-Öğretimi Ana Bilim Dalı”; 1992-93 öğretim yılında da lisans programı olarak Türkçe Öğretmenliği ana

bilim dalı açılmıştır. 1997'de eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması sürecinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Öğretmenliği bölümü bünyesinde ana bilim dalına Türkçe öğretmenliği ise bölüme dönüştürülmüştür.

Eğitim fakültelerinin işlevlerini gerçekleştiremedikleri, eğitim bilimine ve alan eğitimine yeterli katkı yapamadıkları gerekçesiyle 2006 yılında yeniden yapılandırıldığı bilinmektedir. Ancak yapılanmadan sonra oluşan sorunlar da göz ardı edilemeyecek niteliktedir. Bu sorunlardan biri de "alan" ve "alan eğitimi" arasında oluşturulan uçurumdur.

Yüksek Öğretim Kurulu, eğitim fakültelerinin yeniden yapılanma gerekçesini "Eğitim Fakültelerinin yanlış yapılanma, temel amaçlardan uzaklaşma ve benzeri sorunlarla karşı karşıya bulunduğu ve ülkenin öğretmen gereksinimini karşılamada gerek nitelik gerekse nicelik olarak yetersiz kalması" olarak açıklamakta; eğitime ayrılan kaynakların yanlış kullanıldığını belirtmektedir. Ancak bu haklı gerekçe doğru yapılanmayı oluşturamamıştır.

Öğretmen yetiştirmeyetki vesorumluluğunun üniversitelerin eğitim fakültelerinde toplanması, nitelikli öğretmen yetiştirilme sorunu ile birlikte nitelikli öğretim elemanı yetiştirme sorununu da ortaya çıkarmıştır. "İyi öğretmen yetiştirmek için eğitim fakültelerindeki öğretim elemanları üzerinde de sıkı bir şekilde durmak gerekir. 'Öğretmen yetiştiren öğretmen tipi' büyük önem taşımaktadır. Oysa iyi öğretmen ve iyi öğretim elemanı konusu ülkemizde zaman zaman çok ihmal edilmiştir." (Kavcar 2002) Kavcar'ın sözünü ettiği 'iyi öğretmen' kavramının alanı belirlenmiştir. Ancak 'iyi öğretim elemanı' kavramının ölçütleri de belirlenmeli, Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni yetiştirecek öğretim elemanlarının alan yeterlikleri tanımlanmalı, yapacakları ve yaptıracakları bilimsel çalışmalar bu yeterlikler doğrultusunda teşvik edilmelidir.

Bunun ilk adımı olarak da hem eğitim politikalarını oluşturanlar hem de her düzeyde Türk eğitimini yönetenler şu soruya yanıt vermelidir:

Eğitim Fakülteleri birer yüksek okul mudur, yoksa üniversite anlayışıyla yapılanmış birer fakülte midir?

Müftüoğlu, Üniversite ile yüksekokul farkını şöyle ifade etmektedir:

Yüksekokullarda da üniversite lisans seviyesinde olduğu gibi dört yıllık bir tedrisat

Eğitim fakültelerinin işlevlerini gerçekleştiremedikleri, eğitim bilimine ve alan eğitimine yeterli katkı yapamadıkları gerekçesiyle 2006 yılında yeniden yapılandırıldığı bilinmektedir. Ancak yapılanmadan sonra oluşan sorunlar da göz ardı edilemeyecek niteliktedir.

Ancak eğitim fakültelerinin özülkü ve özgörevleri incelendiğinde öğretmenlik formasyonuna yönelik uygulamalar yanında bilimsel araştırmalar yapmayı görev edindikleri yani kendilerini bir yüksekokul olarak değil bir fakülte olarak değerlendirdikleri görülmektedir:

Yapılıp adları aşağı yukarı aynı veya benzer olan dersleri okutulursa da bu derslerde **bilgilerin teorik esaslarından ve üretilişinden ziyade kendileri ve nasıl tatbik edilecekleri üzerinde durulur**. Hatta burada tatbikatta karşılaşılabilecek her tip problem ayrıntılarına inilerek anlatılır. Fakat **bu bilgilere ulaşmak için izlenen yolun gerekçeleri hakkında detaylı bilgi verilmez**. (Müftüoğlu 2004: 345)

Eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması bu ayrım bağlamında değerlendirilirse şu çıkarım yapılabilir: Eğitim fakülteleri üniversite bünyesinde yer alan ve 4-5 yıllık lisans eğitimi ile 5-6 yıllık tezsiz yüksek lisans eğitimi vererek öğretmen yetiştiren bir meslek yüksekokulu olarak konumlandırılmıştır. Çünkü uygulama ağırlıklı bir eğitim anlayışı öngörülmektedir.

Ancak eğitim fakültelerinin özülkü ve özgörevleri incelendiğinde öğretmenlik formasyonuna yönelik uygulamalar yanında bilimsel araştırmalar yapmayı görev edindikleri yani kendilerini bir yüksekokul olarak değil bir fakülte olarak değerlendirdikleri görülmektedir:

ODTÜ Eğitim Fakültesi ulusal ve uluslararası bilimsel araştırma etkinlikleri ile ulusal ve uluslararası literatüre katkıda bulunur. Eğitim

politikalarının oluşturulmasında, eğitim sorunlarının belirlenmesi ve çözümünde, *eğitim fakültelerine akademisyen yetiştirmede, nitelikli öğretmen yetiştirmede ve topluma nitelikli eğitim hizmeti götürmede liderlik eder*.

... düşünmeyi, araştırma yapmayı, araştırma sonuçlarını yorumlamayı, yaratıcı olmayı, problem çözmeyi ve öğrenmeyi öğretene, ...

ODTÜ Eğitim Fakültesi lisansüstü programlarıyla eğitim alanında temel ve uygulamalı bilimsel araştırmalar yapabilecek, eğitim politikalarının oluşturulmasında öncülük edecek, çalıştığı kurum ve kuruluşların gelişmesine katkıda bulunacak, girişimci, teknolojiyi en üst düzeyde kullanabilen, disiplinlerarası çalışmalar yürütebilen, araştırmacı, akademisyen ve uzmanlar yetiştirir.

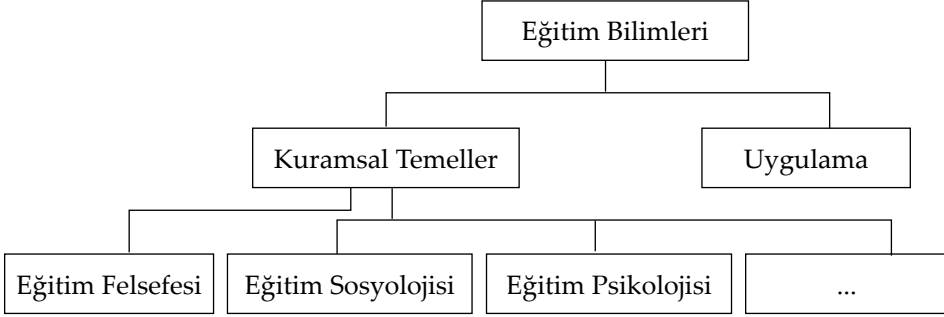
(www.fedu.metu.edu.tr/documents/faaliyetraporu_2006.doc)

Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

Bilimsel anlayışlı, ...**farklı bilim dalları arasında ilişki kurabilen** ve bilgilerini farklı alanlara uygulayabilen, ... **teori ile uygulamayı birleştiren**, ... öğretmen

menler yetiştirir. (<http://www.atauni.edu.tr/#standart=kazim-karabekir-egitim-fakultesi~vizyon>)

Görüldüğü gibi eğitim fakülteleri akademik etkinliklerini “temel ve uygulamalı bilimsel araştırma”, ifadesinde yer alan iki aşamalı bir disiplin olarak tanımlamaktadırlar. Bu iki aşamalılık hem “eğitim bilimleri” ifadesi ile kavramlaştırılan iki boyutlu disiplin hem de ve “alan eğitimi” teriminin içerdiği iki alanı belirtmektedir.

Alan eğitimi kavramını oluşturması gereken bilimsel paradigma ise alan ve eğitim biliminin birleştiği disiplinler arası bir çerçeve sunar. Bu paradigmanda alan bilimi de eğitim bilimi kadar önemlidir. Çünkü “bilgisini edinmek istediğimiz gerçekliğin nasıl bir şey olduğunu (ontoloji) bilmeliyiz ki, bu gerçekliğin bilgisine hangi tür bilgi (epistemoloji) ile nasıl ulaşabileceğimizi (metodoloji) bilebilelim.” (Dikeçligil 2006: 31) Alan eğitimi, ‘ne’yi, niçin, nasıl öğreteceğiz?’ sorununa yönelik bir süreçtir. Bu süreçte bilginin üretilmesi kadar uygulamaya dönüştürülmesi de önemlidir. Bu önem, alan eğitimi ile alan, bir başka ifade ile alan fakülteleri ile eğitim fakülteleri arasındaki özgörev (misyon) farkını da belirlemektedir.

Alan Eğitimi Olarak Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe Eğitimi

Bilindiği gibi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü içinde bir ana bilim dalı; Türkçe Eğitimi ise bölüm olarak yapılandırılmıştır. Bu yapılanma Türk Dili ve Edebiyatı eğitimini Türk Dili ve Edebiyatı ontolojisi üzerine temellendirirken Türkçe eğitiminin ontolojisi ile bağıni koparmış; alanı belirsiz bir ‘alan eğitimi’ disiplinine dönüştürmüştür. Bu durum -Üniversiteler Arası Kurul tarafından bir doçentlik alanı olarak kabul edilmiş olsa da- Türkçe eğitimini hem alan hem de eğitimin teorik boyutundan yoksun bir akademik sürece dönüştürmüştür. Bir başka ifade ile Türkçe eğitimi ‘ne’yi ve ‘niçin’ bilme/ öğretim aşamasını atlayarak ‘nasıl’ öğretilene odaklanmıştır. Eğitim fakültelerinin Türk Dili Edebiyatı ana bilim dalı ve Türkçe eğitimi bölümleri sadece Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe öğretmeni yetiştiren bir meslek yüksek okulu konumunda olarsa bu yaklaşım kabul edilebilir.

Ancak Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe Eğitimi üniversite anlayışı içinde yapılandırılan bir süreç ise bilimsel anlayışa uygun olarak işlemeli, ontoloji-

Değerlendirildiğinde Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bilimi ile ilgili anlayışın güneşinin Türk Dili ve Türk Edebiyatı olduğunu söylemek mümkün. Peki Türkçe Eğitimi paradigmasının güneşi nedir?

epistemoloji-metodoloji ilişkisi kurulmalıdır Çünkü “Ontolojik, epistemolojik ve metodolojik sayıltılar arasındaki bağıntılara baktığımızda paradigmayı güneş sistemine benzetebiliriz. Burada sistemin güneşi “Gerçeklik nedir?/ Gerçekliğin yapı taşı nedir?” gibi sorulara cevap veren ontolojik sayıltıdır. Epistemolojik ve metodolojik sayıltılar ise güneşe bağlı olarak belirli yörüngeleri izleyen gezegenler gibidir. Bu nedenle bir bilim anlayışının/paradigmanın ne olduğunu anlamının yolu, onun güneşinin ne olduğunu anlamaktan geçer.” (Dikeçligil 2006: 31)

Bu anlayışla değerlendirildiğinde Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bilimi ile ilgili anlayışın güneşinin Türk Dili ve Türk Edebiyatı olduğunu söylemek mümkün. Peki Türkçe Eğitimi paradigmasının güneşi nedir? Ya da Türkçe eğitimi bilimi anlayışının ontolojisi ya da ontolojileri nelerdir? Daha yalın bir

biçimde belirtmek gerekirse Türkçe eğitimi hangi alana dayandırılmaktadır?/hangi alanlara dayandırılmalıdır?

Chomsky, “bir dili bilme” kavramını şu sorularla sorgulamaktadır:

1. Bir insan bir dili bildiğinde o insan tam olarak ne biliyor?
2. Bir insan o bilgiye nasıl sahip oluyor?
3. Bu bilgi nasıl kullanılıyor? (Chomsky, 2007:375)

Bu soruların yanıtlanması hem bilimsel araştırma hem de Türkçe öğretimi sürecini dilin doğası, dil edinimi, dil bilgisi, psikoloji, sosyoloji gibi alanlarla ilişkilendirmektedir.

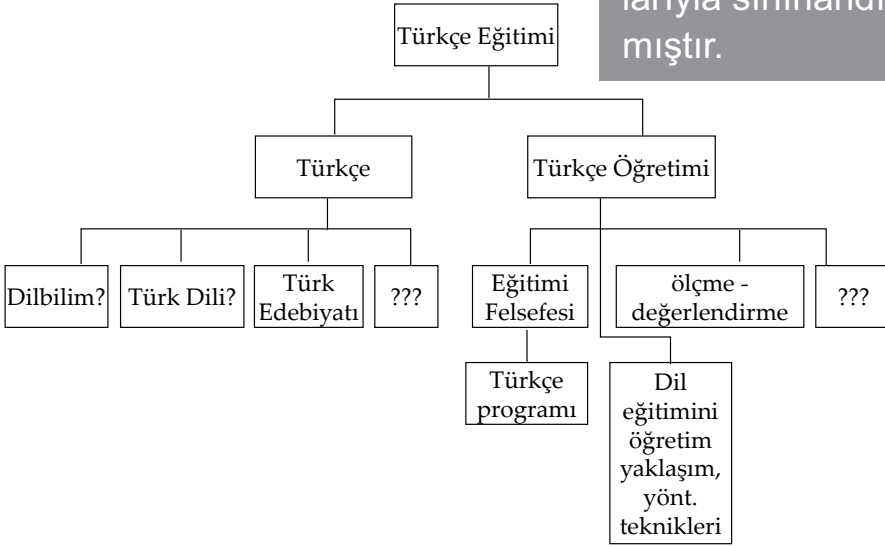
Türkçe bilmek. O dil ile iletişim kurabilmek, O dilin seslerini ve parçalar üstü birimlerini duyduğu biçimiyle seslendirebilmek, O dilin seslerini kullanılan alfabe ile yazabilmek, O dil ile yazılı ya da sözlü olarak cümleler kurabilmek, O dilde söylenen/ yazılan cümleleri anlamak, Girdiği sınavlarda belli bir puan almak vb midir? Türkçe öğrenme ve öğretme sürecini planlayanlar ve uygulayanlar iki seçenikle karşı karşıya bulunmaktadır:

1. Dil, “bilen” bir “özne”nin “bilinen” bir “nesne”si olarak mı algılanmalı?
2. Yoksa doğal yollardan edinilen, hiçbir çaba gösterilmeden taklit edilebilecek bir davranış olarak mı değerlendirilmeli?

Bilmek, fark etmekle; bilen bir özne olarak bilinen/bilinecekleri nesneleştirmeyle başlar. O hâlde gerek anadil gerekse ikinci dil öğrenirken öncelikle dilin doğasını keşfetmek, onu öğrenilecek bir nesne olarak algılamak gerekir. Bu süreçte pek çok sorunun yanıtlanması önemlidir. Felsefe, kelam, dil bilim gibi bilim alanlarının araştırma konuları arasında yer alan sorular dil öğrenim süreçlerinin de kuramsal

dayanağını oluşturmalıdır: Örneğin dilin bilinecek bir nesne ya da Allah (c.c) tarafından insana doğuştan bahşedilen bir donanım olarak kabulü öğrenme / öğretme süreçlerinde de farklılıklara yol açacaktır. İnsanın hayatımızı kolaylaştıran ve çabucak kullanmayı öğreneceği bir mekanik sistem veya toplumsal yaşama adım atar atmaz hazır bulunduğu bir kültür olarak değerlendirilmesi de kendi uygun öğretim yaklaşımlarını gerektirecektir.

Bu durumda Türkçe eğitimi paradigmasının ontolojisini dil gerçekliği olarak kabul etmek ve alan ilişkilerini şu şema ile göstermek mümkündür.

Dil gerçekliği ve bir dil sistemi olarak Türkçenin yapısını dikkate almayan bilgi türlerinin ve öğretim yöntemlerinin başarılı olamayacağı gerçeği bir yana bu ilişkiyi kuramayan öğretmenlerin uygulamada başarılı olması da mümkün değildir. Dil bilimi Türk Dili ve Türk Edebiyatı alanından koparılmış bir Türkçe eğitimi süreci, Türkçe eğitimini bir bilimsel alana dönüştüremeyeceği gibi uygulamayı teoriye, beceriyi bilimsel bilgiye dayandıran Türkçe öğretmenleri de yetiştiremez.

Türkçe Öğretimi Sorunları

Türkçe öğretimi konusunda en önemli uzlaşma konusu bu alanın sorunlu olduğudur. Sorunun Türkçe öğretmenliği lisans programlarından kaynaklandığı da uzlaşma sağlanan bir başka konudur. Özbay, "Eğitim fakültelerinde 'nitelikli öğretmen' yetiştirebilmek için genel olarak ders dağılımında dikkat edilecek oran % 70 alan bilgisi ve alan eğitimi, % 30 pedagojik formasyon ve genel kültür olması gerekirken, maalesef bu duruma hiç dikkat edilmemiştir." ifadesiyle durumu özetlemiş; program önermiştir

Üniversitelerde yaygınlaşan eğitim bilimi enstitüleri, eğitim fakültelerindeki akademik çalışmaları nerede ise öğretmenlik uygulamalarıyla sınırlandırmıştır.

Üniversitelerde yaygınlaşan eğitim bilimi enstitüleri, eğitim fakültelerindeki akademik çalışmaları nerede ise öğretmenlik uygulamalarıyla sınırlandırmıştır.

(Özby 2005: 315). Güzel de benzer nedenle bir program önerisi sunmuştur (Güzel 2005: 305-310). Bugün uygulanmakta olan programda sorunların artarak devam ettiği gözlenmektedir.

Eğitim fakülteleri bu içi boşaltılmış lisans programı ile üniversite anlayışından uzaklaştırılarak yüksek öğretmen okuluna dönüştürülmüş; öğretim elemanlarının bilimsel çalışmalarını uygulama boyutuyla sınırlandırmıştır. Üniversitelerde yaygınlaşan eğitim bilimi enstitüleri, eğitim fakültelerindeki akademik çalışmaları nerede ise öğretmenlik uygulamalarıyla sınırlandırmıştır. Bu çalışmaların pek çoğu sadece alanla değil eğitim

biliminin temel kuramlarıyla da ilişkilendirilmemektedir.

Oysa öğrenme, bir alanın kavramlarının içselleştirilmesi ile başlar. Bilimsel bilginin oluşturulması ancak kavramlaştırma ile mümkün olabilir. O bilginin öğrenilmesi/öğretilmemesi ise kavramların tam olarak algılanmasını gerektirir. Buna rağmen Türkiye’de gerçekleştirilen Türkçe öğretimi süreçlerinde dil ile ilgili kavramların öğrenilmesi/öğretilmesi genellikle ihmal edilmektedir. (Yağmur 2010: 195) Örneğin “çatı” kavramını tam olarak içselleştirmemiş bir öğrencinin Türkçedeki çatı yapılarını kavraması beklenmemelidir. Çünkü biçim ve işlev arasındaki ilişkinin kurulabilmesi büyük ölçüde terimin kavranmasına bağlıdır.

Dilsel yapı üzerine yapılan araştırmaların insanın zihinsel kapasitesi ve akli süreçlerine dair derin kavrayışlar sağlayacağı açıktır. (Chomsky 2007: 368) Bu nedenle dil öğretimi süreçlerinin üst düzey düşünme becerisi kazandıracak biçimde planlanması gerekmektedir. PISA okuma düzeyleri bu anlayışı yansıtacak niteliktedir:

PISA Okuma Düzeyleri

1. Düzey	Metinde açıkça verilmiş olan bilgiyi bulur. Metnin ana fikri hakkında izlenim edinmek için paragraf başlıklarından yararlanabilir.
2. Düzey	Yazarın amacına ilişkin çıkarımlar yapmak için metin içi öğelerden “sentezler” yapar. Bir grafik ya da tablodaki iki bilgiyi birleştirir.
3. Düzey	Bir metindeki bilgiler arasındaki ilişkiyi bulur ve bu bilgiyi tanımlar. Birçok ölçütü bir arada gözeterek kıyaslama yapar ve bilgiyi kategorilere ayırır.
4. Düzey	Örtülü anlam içeren metinlerde birkaç paragraf arasındaki dil bilimsel ve tematik bağlantıları görebilir. Metne dayalı yüksek düzeyli çıkarımlardan yararlanarak aşına olmadığı bir bağlamdaki kategorileri anlar ve bunlardan yararlanır.
5. Düzey	Bir alana özel bilgiler üzerinde eleştirel bir değerlendirme yapar ya da hipotezlere ulaşır. İfade yapısı açık olmayan metinleri analiz eder.

(Yağmur 2010: 206)

PISA sonuçları Türkçe eğitiminin bu becerileri kazandırmadığını ortaya koymaktadır. Türkçe programını bu dikkatle inceleyen Batur ve Ulutaş, durumu “Özellikle okuma alışkanlığı kazandırma bağlamında verilen kazanımların okuduğunu anlamaya doğrudan hizmet ettiğini söylemek oldukça güç görünmektedir.” (2013:) biçimindeki ifadeyle vurgulamıştır. Ancak sorun ilk ve orta öğretim-deki Türkçe öğretimi programıyla sınırlı değildir. Bu programları yürütecek Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerini yetiştiren yükseköğretim kurumlarında uygulanan program da üst düzey düşünme becerisi kazandıracak nitelikten yoksundur. Çünkü eğitim fakülteleri alan eğitimi bakımından zayıflatılmış, alanı bilmeyen öğretmenler ve akademisyenler yetiştirilmeye başlanmıştır.

Türkçe eğitimi sadece okuma-yazma, konuşma-dinleme eğitimi olarak değil; yanı zamanda düşünme, estetik, eğitimi olarak algılanmalı; edebiyat ve dil biliminden ayrı düşünülmemelidir.

Oysa dünyanın en başarılı eğitim sitemlerinden biri olan Finlandiya’da öğretmen yetiştirme programları, alan, kuramsal eğitim bilimi ve uygulama temeli üzerine kurulmuştur. “Öğretmenlik gözlem ve uygulamaları dört yıl devam eden lisans programının tümüne dengeli ve birbirini tamamlayacak şekilde yayılmıştır... Sınıf öğretmeni (1 ile 6. sınıflar) adayları eğitim bilimlerinden branş öğretmeni (7 ile 12. sınıflar) adayları ise kendi alanıyla ilgili tezli- yüksek lisans derecesine sahip olmak zorundadır. Bu şekilde Finli öğretmenlerin araştırma tabanlı bir eğitimle sorgulayıcı bir bakış açısına sahip olmaları sağlanır.”(Eraslan 2009: 241)

Sonuç / Öneri

Türkçe eğitimi alanının belirlenmiş olması gerekir. Türkçe öğretmenleri ve bu öğretmenleri yetiştiren öğretim üyelerinin Türkçe eğitiminde olduğu kadar Türkçe konusunda da yetkin olmaları gerekir. Türkçe eğitimi sadece okuma-yazma, konuşma-dinleme eğitimi olarak değil; yanı zamanda düşünme, estetik, eğitimi olarak algılanmalı; edebiyat ve dil biliminden ayrı düşünülmemelidir.

Türkçe öğretmenliği bölümlerinde Türkçe eğitimi ile ilgili çalışmaların yanı sıra Türkçe öğretim programlarında yer alan Türk Dili ve Türk Edebiyatı konuları ile ilgili yüksek lisans ve doktora çalışmaları da yapılabilir.

Öğretmen eğitiminde meslek bilgisi çok önemlidir. Ancak hiçbir öğretim yöntemi ve teknolojisinin bilinmeyen bir şeyi öğretemeyeceği unutulmamalı, alan bilgisi daha fazla önemsenmelidir.

Türkçe öğretimi bilimsel olarak temellendirilmek isteniyorsa öğretim programlarında dilin doğasını sorgulamaya yönelik felsefi yaklaşımlara, dili bilimin nesnesi olarak algılayan dil bilim kuramlarına yer verilmelidir.

Eğitim fakülteleri öğretmen yetiştiren bir meslek yüksekokulu olarak değil; özgörev ve özüllüklerinde de belirttikleri gibi bir üniversite anlayışıyla araştırma yapmalı.

Türkçe eğitimi alanı doğru ontolojik temellere oturtularak doğru bilimsel süreçle oluşturulmalı.

Eğitim bilimleri Enstitüsü abartılı nicel / nitel araştırma yönlendirmesinden vazgeçip, dilin doğasına uygun konu ve yöntemleri de teşvik etmelidir.

Ana dil eğitiminin bir düşünce eğitimi olduğu unutulmamalı, kavramlar oluşturmaya bir yaklaşımla tanımlanmalı, uygulamalar tanımlarla çelişmemeli.

Kaynaklar

- ULUTAŞ, Batur (2013), "PISA ile Türkçe Öğretim Programındaki Okuduğunu Anlama Kazanımlarının Örtüşme Düzeyinin İncelenmesi", The Journal of Academic Social Studies JASS, Volum: 6, Issue: 2. (1549-1562)
- CHOMSKY, Noam (2007), Demokrasi ve Eğitim (Editör: C. P. Otero-Türkçesi. Ender Abadoğlu ve dğr.), İstanbul: bgts Yayınları.
- DİKEÇLİGİL, Beylü (2006), "Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Onkolojiyi Unutmak" Felsefe ve Sosyal Bilimler, Muğla Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Vadi Yayınları, (31-51)
- DUMAN, Tayyip (2005), Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihçesi, Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılandırmanın Sonuçları ve Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, 22-23-24 Eylül 2005 (61-82)
- ERASLAN, Ali (2009), "Finlandiya'nın PISA'daki Başarısının Nedenleri: Türkiye İçin Alınacak Dersler", Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED) , Cilt:3, Sayı:2. (238-248)
- GÜZEL, Abdurrahman (2005), "Türkçe Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Dört Yıllık Lisans Programı" Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihçesi, Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılandırmanın Sonuçları Ve Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, 22-23-24 Eylül. (305-310) http://www.fedu.metu.edu.tr/documents/faaliyetraporu_2006.doc-
- <http://www.atauni.edu.tr/#standart=kazim-karabekir-egitim-fakultesi~vizyon>
- KAVCAR, Cahit (2002), Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmeni Yetiştirme, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, yıl: 2002, cilt:35, sayı:1-2 (1-14)
- MÜFTÜOĞLU, Ferruh (2004), Maarif Meseleleri, (Felsefi Esaslar-Tarihi Perspektif-Mevcut Durum ve Aykırı Çözüm Teklifleri), İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş.
- ÖZBAY, Murat (2005), "Türkçe Eğitimi Bölümleri İçin Lisans Programı Önerisi", Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihçesi, Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılandırmanın Sonuçları Ve Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, 22-23-24 Eylül 2005. (311-334)
- YAĞMUR, Kutlay (2010), "Türkçe Ders Kitaplarının Üst Düzey Bilişsel Becerileri Geliştirme Yeterliliği", Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri (Ed. Hakan Ülper), Pegem Akademi.

BİR SEYYAHIN GÖZÜNDEN TÜRK KADINI VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

YRD. DOÇ. DR. ASİYE DUMAN*

Ülkemizde daha çok Çocuk Kalbi adlı eserle tanınan Edmondo De Amicis, dünyada seyahatname yazarı olarak da ünlüdür. Amicis,1870'li yıllarda İstanbul'a gelmiş, İstanbul ile ilgili gözlem ve düşüncelerini içeren Costantinopoli adlı seyahatname yayınlamıştır. Bu eserdeki başlıklardan biri de **Türk Kadınları**dır. Bu yazıda, Amicis'in, anılan eserinden hareketle Türk kadını hakkındaki görüşleri ve bu görüşlerle ilgili değerlendirmeler paylaşılacaktır.

Eserin genelinde Türklere, Türk tarihine karşı olumsuz bir bakış açısı, ön yargılı ve alaylı bir anlatım görülmektedir.

"Türk kadınlarının esaretinden bu kadar çok bahsedildiğini duyduktan sonra, İstanbul'a kim gelirse gelsin herkes için Avrupa'nın herhangi bir şehrinde olduğu gibi her yerde her saatte kadınları görmek pek hayret verici bir şeydir"(220.s.). ... "Tam o gün bütün bu hapsedilmiş kırlangıçlara ilk defa kanat verildiği ve Müslüman cinsi latifi için bir hürriyet çağının başladığı sanılabilir" (220- 221. s.). Bu satırlarda kendisinin de belirttiği gibi yazar, İstanbul'a, Türk kadını hakkında da yanlış bilgilerle, ön yargılarla gelmiştir. Bu bakış açısı, eserin bütününde olduğu gibi Türk kadınının anlatıldığı bölümün her cümlesinde hissedilmektedir.

Eserde, *"Feracenin içine bir çuvala sokulmuş gibi kapatılmış da olsalar, Türk kadınları yaşmağı öyle bir sanatla bağlarlar ki, güzeller pek alımlı, çirkinler de sevimli görünür"* (223.s.), cümlesi gibi en azından bir kısmı küçümseme hissettirmeyen cümlelere de rastlanır. Fakat bunlara aldanmamalı. Çünkü arkasından bir şekilde alaylı, küçük düşürücü ifadeler gelir:

"Bu, ruhani ve bakir bir şeyi olan ve altında sadece huzurlu düşüncelerle masum arzular doğarmış gibi gelen hem ciddi hem fıkır fıkır garip bir kıyafettir.... Gel gelelim altında

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Türk kadını hakkında bu satırları yazanların, Frenk'e yâr olmaktansa ölmeyi tercih eden Beyaz Lâle'den haberdar olması da, onu anlaması da beklenemez.

her şey doğar” (224.s.).“Rüzgâr estiği vakit kadının feracesini indirme zahmetine girmesi ihtimal dâhilinde değildir; Müslüman kadınlarının hicap duygusu dizlerden aşağıya inmez, bazen daha yukarılarda kalır” (226.s.).

Yazar, aşağıdaki satırlarda olduğu gibi Türk kadını diye haremdeki kadından bahsetmektedir:

“Bir Türk kadının yüzüne bakan genç bir Avrupalının gülümseyen, hatta açıktan açığa gülümseyen bir gözle karşılaşması çok mümkündür. Arabayla geçen güzel bir hanımın, harem ağası görmeden kendisinden hoşlandığını fark ettiği genç bir Frenk'e eliyle zarif bir selam vermesi olmayacak şey değildir” (226.s.). Türk kadını hakkında bu satırları yazanların, Frenk'e yâr olmaktansa ölmeyi tercih eden Beyaz Lâle'den

haberdar olması da, onu anlaması da beklenemez. Atsız'ın;

“Çattı yay kaşlarını/ Görünce güldüğümü” mısralarıyla anlattığı Türk kızlarının dünyası, Amicis'in anlattıklarının dünyasından çok uzaktır.

“Erkek hareme hemen hemen hiçbir zaman koca, yani eş, veya çocuklarının mürebbii olarak girmez, sadece sevgili olarak girer” (243.s.). ... “Erkek mabedin tanrısıdır, kadın tapınmaya mecburdur” (243.s.). Yukarıda da belirtildiği gibi eserde, yazarın, Türk aile yapısı ile harem arasındaki farkı görmediğini ortaya koyan bu tür cümlelerin sayısı hiç de az değildir. Burada dört kadınla evliliğin yerildiği düşünülebilir ancak dört kadınla evlilik ne harem hayatıyla aynı şeydir ne de Türk toplumunda yaygındır. Türk kadını anlatan bir yazarın bunu bilmesi gerekir.

Yazara göre kadın *“Bir çeşit hayvani hayat uyumsuzluğu içinde saadeti, saadet olmazsa huzuru bulabilmek için kalbinin ve aklının sesini ekseriya kararlı olarak susturur” (244.s.).* Yani düşünmeyen, hissetmeyen bir kadın... Türk İstiklâl Savaşı'nı zaferle sonuçlandıranlar, bu düşünmeyen, hissetmeyen, kadınların çocukları mıydı? Bugün yaşasaydı Amicis bu soruya nasıl bir cevap verirdi acaba?

Bütün bu anlatılanlar içinde, her yönüyle olmasa da aile yapımızın dile getirildiğini düşündüren birkaç satır var:

“Orta sınıftan bir Türk erkeği, iktisat sebebiyle karısına daha yakındır, onu daha sık görür ve daha teklifsizce yaşar.” ... “Halayığın olmayan kadın çalışır ve çalışması itibarını ve nüfuzunu artırır. İşsiz güçsüz kocasını gidip kahveden veya meyhaneden çekip çıkarması ve terlikle döve döve eve getirmesi görülmedik şeylerden değildir. Birbirlerine eşit muamele ederler, akşamı evin kapısının önünde yan yana oturarak geçirirler” (245.s.).

Aşağıdaki paragraf, devamında konuyu fuhuşa kadar götüren satırlara bağlanmasaydı, yazarın, Türk milletinin kadına bakışını anlamaya başladığını düşündürebilirdi:

“Türk kadınının kanuna göre birçok teminatının, âdetlere göre birçok imtiyazının bulunduğu doğrudur. Umumiyetle bir çeşit mertçe bir terbiyeyle hürmet görür. Hiçbir erkek sokağın ortasında bir kadına el kaldırmaya cüret edemez. Hiçbir asker bir kargaşalık gürültü patırtısı içinde bile küstah bir mahalle karısına kötü muamele etme tehlikesini göze alamaz”(247.s.).

Eserde, Türk kadınının en önemli, en belirgin özelliklerinden olan anneliğine de dil uzatılmaktadır: *“Çocuklarını yetiştirmeyi bilmeseler veya bu yüzden kaygılanmasalar da şefkat gösterirler” (252.s.).*

Aşağıdaki satırlarda ise Türk kadını oturup kalkmasını bilmeyen, hiçbir iş yapmayan, tembel, amaçsız, görgüsüz, huzursuz, kendine güvensiz, oturmaktan bile aciz bir insan, bir varlık gibi tanıtılmaktadır:

“Mesela ilk dakikalarda ziyaretçisine uygun bir vaziyette bir sedire oturmuş olan hanım, birden kollarını başının üstünde kavuşturur, ya uzun uzun esner veya bir dizini ellerinin arasına almış. Haremın adaba mugayir serbestliğine dememek için, sere serpelige, can sıkıntısının ve işsizliğin rehavetli duruşlarına almış ve uzun hamam sefalarıyla gevşemiş olan bu kadınlar zorlama bir duruştan çabuk yorulurlarmış. Bir divana yatar elbiselerinin eteğini burup burup açarak durmadan döner, çömelir, ayaklarını ellerinin içine alır, dizlerinin üstüne bir yastık koyarak dirseklerini bu yastığa dayar, uzanır, gerinir, bükülür, sırtını kedi gibi kabartır, divandan şilteye, şilteden halıya, halıdan mermer döşemeye yuvarlanır ve uykunun bastırıldığı yerde çocuklar gibi uyurlarmış” (254.s.).

Yazar, bir bölümde Türk kadını kocalarına, kendi ifadesiyle *efendilerine* göre gruplandırır. Meselâ Avrupa'ya özenen, yeni fikirlere açık bir kocanın karısı, Fransız terziye son moda mecmuasına göre elbise diktirir(259.s.). Ama bu kadın da yazarın alaylarından kurtulamaz:

“Neticede hanım dini İslâm olan Avrupalı bir hanımdır ve kadın arkadaşlarına: bir kokona gibi yaşıyorum, yani bir Hristiyan kadını gibi yaşıyorum demekten memnuniyet duyar” (260.s.).

“Gelgelelim öteki harem? –burada bahsedilen, yeniliklere karşı olan efendinin haremidir- Orada hanımın elbisesinden en küçük alet ve edevata kadar her şey Türk'tür. Kuran'dan başka hiçbir kitap girmez bu evlere. İstanbul gazetesinden başka gazete alınmaz. Hanım hastalanınca hekim çağrılmaz; bütün dertlere karşı kendilerine mahsus tabiatüstü bir kuvvetleri olan üfürükçü kadınlardan biri getirtilir” (260.s.).

Eserde, Türk kadınının en önemli, en belirgin özelliklerinden olan anneliğine de dil uzatılmaktadır: “Çocuklarını yetiştirmeyi bilmeseler veya bu yüzden kaygılanmasalar da şefkat gösterirler”

Yazarın Türk Kadınları başlığıyla kaleme aldığı bölümde açıkça görülmektedir ki Türk aile hayatı diye harem yaşantısı, Türk kadını diye harem kadını anlatılmıştır. Hareme bakış açısı da ayrıca değerlendirilebilir.

Yazarın Türk kadınına hiç tanımadığı, onun ahlâk ve namus anlayışı hakkında hiçbir şey bilmediği, sadakat duygusundan haberi olmadığı, şu satırlarda daha açık görülmektedir:

“Kocasına sadık olmayan Türk kadınları var mıdır? Sorar mısınız? ... İstanbullu yaşmaklıların birçok Hristiyan şehrin yaşmaksızlarından neredeyse daha az günah işlemedikleri iddia edilebilir” (269.s.).

Esere göre Türk kadını, kendisi olmaktan memnun değildir. Kültürsüz ve kendine güvensizdir. Başka bir kimliğe girmek ister:

“Frenk kadınına önünde cahilliklerinden utanıyor, onlara kaba ve çocuksu görünmekten çekiniyorlarmış. ... Bir Avrupa dilini öğrenenler, bilgi sahibi olma arzusundan ziyade taklit etmek ve Hristiyan kadınlarla konuşmak için öğreniyorlarmış. Konuşurken, Türkçeye birkaç Fransızca kelime sokmak için zihin yoruyorlar; bu dili bilmeyenler bilirmiş, hiç değilse anlarmış gibi yapıyorlarmış. Kendilerine madam diye hitap edilmesinden mesut oluyorlarmış” (273.s.). Bu

tanımlamaya uyan Türk kadını elbette dün vardı, bugün de var. Peyami Safa gibi birçok yazarımız da romanlarında bu kadın tipini ele almıştır. Ama bunun bütün Türk kadınlarını temsil eden tip olarak anlatılması kabul edilemez.

Amicis, Türk kadını diye tanıttığı harem kadınına aydınlık ve mutlu bir geleceğin müjdesini de verir:

“Ümidiniz kesmeyin ey güzel hanımlar! Selamlık kapıları kırılacak, demir parmaklıklar kalkacak, ferace kapalı çarşının bedestenlerini süsleyecek, harem ağası ancak gamlı bir çocukluk hatırası olarak kalacak” (276.s.).

Yazarın **Türk Kadınları** başlığıyla kaleme aldığı bölümde açıkça görülmektedir ki Türk aile hayatı diye harem yaşantısı, Türk kadını diye harem kadını anlatılmıştır. Hareme bakış açısı da ayrıca değerlendirilebilir.

Türk kadını Amicis'in anlattığı kadın değildir. Türk kadını Kara Fatma'dır, Nene Hatun'dur. Türk kadını Bozkurtların Almıla'sı, Dede Korkut Destanı'nın Banı Çiçek'i, Çalığışu'nun Feride'si, Çiçekler Büyür'ün İlay'ıdır. Ve Türk kadınına Türk kadını tanıtmalıdır.

Kaynak

EDMONDO, De Amicis (1986), (çev. Prof. Dr. Beynun AKYAVAŞ). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi Yayın İlkeler

Düşünce Dünyasında Türkiz dergisi, sosyal bilimler alanında iki ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Her yılın son sayısında derginin yıllık dizini yayımlanır.

Makalenin yazarı; adını, soyadını, unvanını, belirtmeli, ayrıca iletişim sağlanacak açık adres, telefon numarası ve e-posta adresini vermelidir.

Dergiye gönderilen yazılar, bilgisayarla hazırlanarak PC uyumlu disket (CD veya DVD) üzerinde veya e-posta adresine gönderilmelidir.

Gönderilen yazılar, daha önce yayımlanmamış olmalıdır. Herhangi bir sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantıda sunulmuş olan bildirimler veya diğer bilimsel yazılar; etkinliğin adı, yeri ve tarihi belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler ve sorumluluk yazarlara aittir

Yayımlanmaları amacıyla dergiye gönderilen yazılar; Yayın Kurulunca yayın ilkeleri açısından incelenir ve değerlendirilmek üzere alanında uzman iki hakeme gönderilir. Ancak, hakemlere yazar adı, yazarlara ise hakem adı bildirilmez. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde, üçüncü bir hakeme gönderilir ve bu sonuca göre Yazı Kurulunca yazıların yayımlanması hususunda karar verilir.

Yayın Kurulu, hakemlerin eleştiri ve önerilerini dikkate alarak yazılar üzerinde anlatım açısından gerekli düzeltmeleri yapabilir.

Yayımlanması uygun görülmeyen yazılar, bir örneği saklanmak kaydıyla, yazarın isteği üzerine iade edilir.

Yazım Kuralları ve Biçimsel Özellikler

1. Dergiye gönderilen yazılar, Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'na (kısaltmalar dâhil) uymak zorundadır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır.
2. **Başlık:** İçerikle uyumlu olarak en çok 10-15 sözcükten ibaret, tamamen büyük harfle, koyu (bold) ve 12 punto olmalıdır. Ara başlıklar, bölüm başlıklar ve alt başlıklar sadece ilk harfleri büyük olacak şekilde, 11 punto koyu yazılmalıdır.
3. **Yazar adı ve adresi:** Makale yazarı, adını, soyadını ve unvanını yazı başlığının altına (*) işaretini belirterek yazılmalıdır. Bu işaret, dipnotta gösterilecek, makale yazarının kurumu ve unvanı yazılacaktır. Herhangi bir kurumda görev yapmayan yazarlar, konumuna uygun sıfatları kullanmalıdır: Araştırmacı, yazar vb.
4. **Ana metin:** Yazılar, Times New Roman tipi ile 16 punto büyüklüğünde ve 1,5 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Alıntılar italik harflerle ve tırnak içinde verilmeli; beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.

5. Yazılara bilgisayarla sayfa numarası verilmelidir (Gerekirse çıktılar üzerinde kalemle verilebilir).
6. **Kaynak gösterme:** Metin içinde yapılan göndermeler soyadı, basım yılı, gerektiğinde sayfa numarası parantez içinde belirtilmelidir:

(Özbay 2010), (Özbay 2010: 163). Yazarın aynı yıl yayımlanmış birden çok eserine gönderme yapılmışsa (Altın 2010 a Altın 2010 b); birden çok kaynağa gönderme yapılmışsa (Erkin 2008, Canbel 2009) şeklinde belirtilmelidir. Birden çok yazar adı yazılmalı ve "vd" kısaltması kullanılmalıdır: (Yakıcı vd. 2005)

Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılmalı, sayfa altında ve numaralandırılarak gösterilmelidir. Herhangi bir internet adresine yapılan göndermelerde bu adresler kaynaklar arasında verilmeli ve indirme tarihi belirtilmelidir:

(<http://www.Guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. **Kaynakça:** Yararlanılan kaynaklar, yazının sonunda "Kaynakça" bölümünde, 10 punto alfabetik olarak verilmelidir. Makalelerde Türkçe kaynaklara öncelikle yer verilmelidir.

Örnek olarak:

Tek Yazarlı Makale:

ÖZÖNDER Cihat (1984), "Kültür Bültenleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler"

Türk Kültür Araştırmalar, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 132: 136-139.

Tek Yazarlı Kitap:

ÖZBAY, Hüseyin (2010), *Kelimeler Kuşatması*,

Ankara: Berikan Yayınevi Yayınları.

FORSYTH, Patrick (2000), *30 Dakikada Rapor Yazma* çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi Yayınları.

İki Yazarlı Kitap:

KIRAN, Zeynel ve KIRAN Ezgiler. (2001), *Dil Bilimine Giriş*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap:

KORKMAZ, Zeynel vd. (2001), *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Ankara: Yargı Yayınları.

Yayımlanmamış Tez:

KARA, E. (1996), Öğretmenlerin Statü Düzeyleri, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yazarı Aynı Yayımlanmış Birden çok Makale veya Kitabı Varsa:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2005 b), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

**THE PUBLICATION PRINCIPLES OF THE JOURNAL OF
OPINIONS WORLD
(DÜŞÜNCE DÜNYASI'NDA TÜRKİZ)**

The Journal of Opinions World is a peer viewed journal devoted to the social fields published on bi-monthly period. The annual index is given in the last issue of the year

The author(s) are supposed to clearly state their names, titles, institution and give a Corresponding address or an email.

The manuscript must be submitted a PC compliant CD or through email

The papers must be original and not published previously in any other journal. The papers submitted to a conference, congress or symposium can be published provided that the name, the place and the time of the activity are clearly stated.

All the opinions and the ideas published in the journal entirely belong to the authors and do not bind the journal in any way.

The papers submitted to the journal are first checked regarding to the publication rules of the journal by the editorial board and then sent to two referees for the through reviewing process. The manuscripts sent to the referees do not contain the names of the authors.

Similarly the names of the referees are not revealed to the authors. In the case of one positive one negative view of the referees the manuscript is sent to a third referee for the final decision.

The editorial board reserves the right to make syntaxual changes on the papers based on the recommendations of the referees.

The rejected papers are returned to the authors upon request. A copy of each paper is achieved by the journal

Writing rules and formatting

1- The papers sent to the journal must be in compliance with Turk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu (including the abbreviations)

2- Title: The title must be in good compliance with the content, contain maximum 10-15 words, written in bold 12 fond capital letters. The sub titles should be 11 fond bold letter in title case

3- The name and the title of the author should be written under the title with. * This should give in the footnote indicating the institution and the title of the author. The authors which are not working in any institution should use titles which describe them such as researcher, author etc

4- Main text: The main text should be written 11 fonts Times New Roman with single spacing. The quotations should be italic and given within." The quotations longer than five lines should be given by 1 cm indentation from the both end of the page with single spacing.

5- The papers should not contain page numbers (The authors may indicate the pages with a pencil on the hard copy if necessary)

6- Referencing: The references in the text should be given by the surname of the author and the publication year of the source in parenthesis (Özbay 2010). The related page can be quoted if necessary (Özbay 2010: 163). More than one documents of the same author published in the same year are referenced as (Altın 2010 a, Altın 2010 b); Referencing more than one source should be made as (Erkin 2008, Canbel 2009).

The sources with more than one author should be given by the surname of the first author followed by et.al and the publication year: (Yakıcı et.al. 2005)

The footnotes should only be employed for the explanations and numbered according to the order given in the page. The quotations from an internet address should be given in the references by stating the downloading date:

(<http://www.guntulu.com.tr/22.03.2010>).

7. References: All the sources used in the study should be given in the "References" section in 10 fonts alphabetical order . The Turkish sources should be given priority. Followin gare the examples of giving various references

Paper with a single author:

ÖZÖNDER, Cihat (1984), "Kultur Bultenleşmesi ve Alt Kultur Grupları Hakkında Düşünceler." **Türk Kultur Araştırmaları**, Ankara: Turk Kulturu Araştırma Enstitusu Yayınları, 132: 136-139.

Book with a single author:

ÖZBAY, Huseyin (2010), **Kelimeler Kuşatması**, Ankara: Berikan Yayınları.
FORSYTH, Patrick (2000), **30 Dakikada Rapor Yazma** çev. E. Sabri Yarmalı, İstanbul: Damla Yayınevi.

Book with two authors:

KIRAN, Zeynel ve KIRAN, Ezgiler (2001), **Dil Bilimine Giriş**. Ankara: Seçkin Yayınlan.

Book with multiple authors:

YAKICI, Ali vd. (2008), **Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**, Ankara: Gazi Kitabevi.

Unpublished thesis:

KARA, E. (1996), **Öğretmenlerin Statu Düzeyleri** Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitusu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Multiple papers or the book written by the same author and published in the same year:

KORKMAZ, Zeynep (2005 a), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1**, Ankara: Turk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (2005 b), **Türk**